

ARANTZAZU:
OLERKIAK ETA OLERKARIAK

ISBN: 978-84-7240-303-1

L.G.: SS-791-2018

© Arantzazuko Frantziskotar Probintzia

ARANTZAZU E. F.

Arantzazuko Santutegia – 20567 Oñati
Tfn. 943780951 / Tfx. 943783370

Ategorrieta Hirib. 23, 1 esk. – 20013 Donostia
Tel. 943271713
abaltzategi@jakin.eus

Banaketa / Distribución

Castillo de Villamonte, 2. – 01007 Vitoria-Gasteiz
Tfn./Tfx. 945147224
P.E.: info@edicionesfranciscanasarantzazu.com

Graf. Astarriaga – 31178 Abartzuza

ADK - ARANTZAZU DUT KANTAGAI

— v —

ARANTZAZU: OLERKIAK ETA OLERKARIAK

Edizioa eta sarrerak

PAULO AGIRREBALTZATEGI

efarantzazu
edizio frantziskotarrak - ediciones franciscanas

Oñati, 2018

ADK
"ARANTZAZU DUT KANTAGAI"
liburu saileko liburukiak:

- ADK-I. ARANTZAZU: BOST MENDETAKO POEMAGINTZA
ADK-II. ARANTZAZUKO BALADAK ETA KOPLA ZAHARRAK
ADK-III. ARANTZAZUKO KONDAIRA BERTSOTAN
ADK-IV. ARANTZAZU BERTSO BERRITAN
ADK-V. ARANTZAZUKO OLERKIAK ETA OLERKARIAK
ADK-VI. ARANTZAZUKO KANTA BERRIAK
ADK-VII. GANDIAGA: ARANTZAZU DUT KANTAGAI
ADK-VIII. ARANTZAZU CANTADO POR SUS POETAS
ADK-IX. AHOZ AHO. ARANTZAZUKO KANTA ZAHARRAK
ADK-X. ARANTZAZUKO ARTXIBOKO BERTSOPAPERAK

AURKIBIDEA

<i>Sarrera: “Arantzazuren beste Olerkariak” (P. Agirrebaltzategi)</i>	11
Si munduan penarik (1647)	<i>Juan de Ayllón</i> 19
Galdu naiz (1683)	<i>Juana Inés de la Cruz</i> 21

– I –

XIX. MENDEA:

ARANTZAZUREN PIZKUNDE-ALDIKO EUSKAL OLERKARIAK

Maria!... (1883)	<i>Antonio Arzak</i> 24
Arantzazuko Ama laztana, hatoz gugana! (1886).....	<i>Antonio Arzak</i> 25
Ganboa eta Oñez. Artzain-koplak (1886).....	<i>Felipe Arrese Beitia</i> 26
Kantabriako Larrosea (1886).....	<i>F. Arrese Beitia</i> 41
Ama Birjina Arantzazukoaren laguntasuna (1893)	<i>F. Arrese Beitia</i> 49
Arantzazuko Birjina eder (1886)	Arantzazuko fraidea 52
Ama Birjina Arantzazukoari (1886)	<i>Karmelo Etxegarai</i> 56
Arantzazuko Ama Birjinari (1888)	<i>Pio Maria Mortara</i> 62
Arantzazuko Amari (1891)	<i>Pio Maria Mortara</i> 64
Aizkorri mendiarri (1897).....	<i>R. M. Azkue</i> “Txirrist” 66

– II –

XX. MENDEKO OLERKARIAK ETA OLERKIAK

Urtez urte eta Olerkariz Olerkari

Arantzazuko Ama Birjinari (1902).....	<i>Rosario Artola</i> 71
Arantzazuko Miren Garbiari (1912-1935).....	<i>Erraimunda Errenderia</i> 74
Arantzazuko Ama Neskutzari (1915)	Autore ezezaguna 76
Arantzazu (1917)	<i>Biktor Garitaonaindia</i> 77
Arantzazuko Lilia (1918).....	<i>Gabirel Manterola</i> 80
Arantzazuko Amari (1971)	<i>Gabirel Manterola</i> 82
Gorantz... (1918).....	<i>Antonio Arruti</i> 83
Zugana... (1919).....	<i>Antonio Arruti</i> 88
Errekatxoa (1921)	<i>Jose Arrue</i> 89

Arantzartean (1921)	<i>Jose Arrue</i>	91
Loretxo bat geure Amari: <i>Aránzazu</i> (1921)	<i>Jose Arrue</i>	94
Goiko mendian! (1923)	<i>Jose Arrue</i>	95
Aizkorriko tontorrean (1921)	<i>Emeterio Arrese</i>	98
Arantzazu (1922)	<i>Zesareo Bilbao</i> ...	100
Euskal Herriko txoko bat (1925)	<i>Zelestino Zabala</i> ...	103
Arantzazu eta Begoña (1927)	<i>Joakin Zaitegi</i> ...	106
Arantzazu. Oroipenak (1927)	<i>Praixko Garmendia</i> ...	108
Arantzazuko Amari (1928)	<i>Meliton Sarasua</i> ...	110
Arantzazuko Amari (1930)	<i>Julian Lasa</i> ...	111
Ama Birjina ta Euskal Herria (1931)	<i>A.</i> ...	114
Erromesak (1931)	<i>D. Garmendia</i> “Antziko” ...	116
Agur mutikotxoak (1934)	<i>D. Garmendia</i> “Antzi” ...	118
Udaberri – Andre Mari (1936)	<i>D. Garmendia</i> “Antzi” ...	121
Arantzazuko Amari (1937)	<i>D. Garmendia</i> “Antzi” ...	123
Ametsa ote zan? (?)	<i>Iñaki Plazaola</i> ...	125
Arantzazuko Ama (1) (1935)	<i>Julian Alustiza</i> ...	127
Arantzazuko Ama (2) (1935)	<i>J. Alustiza</i> “Aztiri” ...	130
Arantzazuko Ama (2) (1935)	<i>J. Alustiza</i> “Aztiri” ...	131
Baseliza bati (1936)	<i>J. Alustiza</i> “Aztiri” ...	132
Zapata (1936)	<i>J. Alustiza</i> “Aztiri” ...	133
Pagondoko iturria (1936)	<i>J. Alustiza</i> “Aztiri” ...	134
Andra Mariaren iturria (1936)	<i>J. Alustiza</i> “Aztiri” ...	135
Andra Mariaren pagopean (1936)	<i>J. Alustiza</i> “Aztiri” ...	137
Kataberako artzaia (1942)	<i>J. Alustiza</i> “Aztiri” ...	139
Arantza artean lorea (1932)	<i>A. Madariaga</i> “Anai Madariaga” ...	141
Arantzazu!... (1934)	<i>I. Omaetxebarria</i> “Aritzondo” ...	144
Arantzazuko bakartegian (1935)	<i>Ignazio Omaetxebarria</i> (?) ...	146
Begira, Ama, guri! (1937)	<i>I. Omaetxebarria</i> “Aritzondo” ...	147
Bakartegian, harkaitz artean (1945)	<i>Ignazio Omaetxebarria</i> ...	149
Arantzazuko Amari (1934)	<i>E. Tolosa</i> ...	150
Arantzazu (1935)	<i>F. Pagadizabal</i> “Onintza” ...	152
Hiru loreak! (1936)	<i>Salvatore Mitxelena</i> ...	153
Ardi txuriak larre goxora (1945)	<i>S. Mitxelena</i> “Talai” ...	154
Arantzazuko Ama, Gipuzkoako Zaindaria (1943)	Anonimoa ...	159
Ama Arantzazukoari (1943)	<i>A. Ormazabal</i> ...	160
Arantzazuko Amari (1946)	<i>Telesforo Monzon</i> ...	161
Arantzazun (1946)	<i>Anizeto Zugasti</i> ...	163

Kantari (1957).....	<i>Anizeto Zugasti</i> ...	164
Arantzazuko Amari (1948)	<i>M. Iñurritegi</i> “Miguel de Olaa” ...	166
Negarrez Arantzazu (1948).....	<i>M. Iñurritegi</i> “Miguel de Olaa” ...	167
Hiru lore (1954).....	<i>Estanislao Urruzola</i> ...	168
Arantzazu, Arantzazu...! (1955).....	<i>J. Kerexeta</i> “Arantzibia” ...	175
Arantzan lili txuri (1956).....	<i>Kuka</i> ...	176
Arantzazu izena (1956).....	<i>Andoni Agirrezabal</i> ...	177
Aizkorri (1956)	<i>Ziriako Andonegi</i> ...	179
Ama-semeak (1956).....	<i>A. Esnaola</i> “Larrañ” ...	181
Arantzazurat (1956)	<i>J. Diharce</i> “Iratzeder” ...	183
Arantzazuko (1956)	<i>J. Diharce</i> “Iratzeder” ...	187
Arantzez beteko Ama-bihotza... (1968).....	<i>J. Diharce</i> “Iratzeder” ...	190
Arantzazu (1957)	<i>P.</i> ...	192
Aizkorri (1960)	<i>Anonimoa</i> ...	193
Arantzazuko Amari (1960)	<i>Norbert Tauer</i> ...	194
Arantza horretan (1961).....	<i>Anonimoa (?)</i> ...	195
Arantzazura Aste santuz (1961).....	<i>Anonimoa (?)</i> ...	196
Arantzazuri (1963).....	<i>Izar Argia</i> ...	197
Oñatiko Herria (1964).....	<i>Anonimoa</i> ...	198
Joxepe (1964).....	<i>Gabriel Aresti</i> ...	199
Arantzazu, Arantzazu (1964).....	<i>Gabriel Aresti</i> , 1 ...	200
Arantzazu (1969)	<i>Joxe Azurmendi</i> ...	203
Aizkorri (1971)	<i>Joxe Azurmendi</i> ...	204
Ni geldituko naiz (1971).....	...	205
Arantzazuko Birjina (1970)	<i>E. Salaberri</i> “So egilea” ...	206
Arantzazu? Euskera hortxe daukazu (1973).....	<i>Jose Anduaga</i> ...	208
Gurean dago (1977)	<i>Pello Zabaleta</i> ...	210
Arantzazu (1978)	<i>Pello Zabaleta</i> ...	211
Arantzazu (1980)	<i>Pedro Anasagasti</i> ...	212
Arantzazuko Ama (1990).....	Preso batek: “Espainiako gerizpetik” ...	214
Elorriaren parabola (1996).....	<i>Iñaki Beristain</i> ...	215
Zuk zer duzu Arantzazu (1997).....	<i>Xabin</i> ...	216

– III –

1956KO LITERATUR SARIKETAKO OLERKIAK

Elorriko lorak (1956).....	<i>Bitoriano Gandiaga</i> ...	218
Izar argiaren poema txikia (1956)	<i>Bitoriano Gandiaga</i> ...	220
Lehor egoan Euskal Herria (1956)	<i>Bitoriano Gandiaga</i> ...	222
Tori, Arantzazu (1956).....	<i>F. Artola</i> “Bordari” ...	229
Eleiza berria. Hizketan (1956).....	<i>Sabin Berasaluze</i> ...	277
Elorriko lorea (1956)	<i>Lukas Dorronsoro</i> ...	281

Kutunki (1956).....	<i>K. Sagarzazu</i> “Satarka” ...	286
Bostehun urte ta... (1956)	<i>Anizeto Zugasti</i> ...	289
Arantz arteko lilia (1956)	<i>Joan Biktor Arozena</i> ...	291
Arantza artean deiez... (1956).....	<i>Balendin Aurre-Apr aiz</i> ...	294
Entzun amazale (1956)	<i>Roberto Aierbe</i> ...	296
Arantzazura (1956)	<i>Goi-zale</i> ...	300
Euskal Herria ta Arantzazu (1956)	<i>Luis Jauregi</i> ...	302
Mintzo xamurrean... (1956).....	<i>Luis Maria Muxika</i> ...	305
Umezurtza? Ez, badet Ama! (1956)	<i>Martin Ugarte</i> ...	314
Arantzazu Andra Mary (1956).....	<i>Maria Paz Ziganda</i> ...	320

ARANTZAZUREN BESTE OLERKARIAK

Arantzazuk bere historialariak ditu, eta bere erreportariak. Eta bere poetak ditu, beren olerkietan Arantzazu bera kantatu dutenak, ikuspegi batetik ala bestetik: euskaraz gehienbat, erdaraz ere bai. Euskal olerkari-
en eta euskarazko olerkien bilduma izan nahi du liburu honek; erdarazkoentzat beste bat izango da ADK liburu sorta honetan (VIII. liburukia). “Arantzazuren olerkariak” diot, eta ez “Arantzazuko olerkariak”, Arantzazuko fraideez gain, beste olerkari askok ere hartu izan duelako bere inspirazio-pizgarritzat Arantzazu.

Baladak ditugu Arantzazuko euskarazko lehen olerkiak (XVI-XVIII m.): anonimoak, herritarren artean ahoz aho kantuz ibili izan direnak XX. mendea oso aurreratu arte. XVI. mendearen hasieran jartzen dute Arantzazuko lehen baladaren jatorria: Errodrigo artzainarena. Baina literatur genero oso berezikoa da balada, bere balio poetiko eta guzti. ADK bilduman ere leku guztiz berezia dute balada edo erromantzeek. Liburuki honetan, berriz, autore-olerkiak hartu ditut kontuan.

Ameriketatik datozkigu Arantzazuren lehen bi poetak: Juan de Ayllón (Lima, Peru) eta Sor Juana Inés del la Cruz (Mexiko). Mexikarra zuen ama Sor Inésekin (1651-1695), aita, berriz, bergararra, Asbaje, abizenek. “Mirari intelektualak” deitzen du *Encyclopaedia Britannica*-k, neskatoatik nabarmendu zena, eta gortean nahiz jakintsuen artean miretsia. Moja sartuta, ez zuen baztertu bere literatur sorkuntza. Aitagandik ikasi zuen seguruenik euskara –“mesma lengua cortada de mis abuelos”– eta bereziki Arantzazuko Andre Mariarenganako jaiera –Mexiko hiriko Arantzazuko Andre Mariaren Ermandadearen eraikitzailetakoa (1671) izan ote zen?–. Euskaldun bihurturik –“de Vizcaya me

revisto”– osatu zuen “Nere vici gucico galdunaiz” poema zoragarri hura, non euskara eta gaztelania batera erabiltzen baititu oso politto lotuta. Euskal Herria (“Vizcaya”) eta Arantzazuko Andre Maria guztiz bateraturik ikusten ditu olerkariak, eta Arantzazuko bere etxetik ez egiteko alde, eskatzen dio bere olerkian, eta zerura alde egitekotan, berarekin batera eramateko Euskal Herri osoa. Hain seinalatua eta adierazgarria izanik Arantzazu kantatu duten olerkarien artean, aparteko lekua eman nahi izan diot beraren olerkiari, Juan de Ayllon-enarekin batera. Euskal literaturaren historian J. Inés de la Cruz bezain ezaguna ez da Ayllón, baina harena baino ia berrogei urte lehenagokoa da horren olerkitxoa, Arantzazuko Andre Mariari eskainitakoa, euskara eta gaztelania poliki bateratuz hor ere. Biak batera emango ditut antologia honen hasieran.

Emakume olerkari mexikar-euskalduna hil ondoren doi-doi bi mendetako hutsunea nabari dugu Arantzazuren olerkarien historian, Antonio Arzaken *Maria* olerkia aurkitzen dugun arte (1884). Kontuan izan behar da, hala ere, 1881eko mugimendu literario-musikal indartsuak ireki zuela Arantzazuren aro modernoa; baina urte horretako olerki edo bertsoak Arantzazuko kanten testuetan sartu ditut (ADK-VI liburukia). Tarteko berrehun urte horietan baladak kantatzen ditu, jakina, herri Arantzazu-zaleak.

1881ean hasten da, bada, hemengo “Arantzazuren olerkari moderno-en” antologia, XIX. mendeko azken urteetakoa eta XX. mendekoa. Aro honetan bi poeta ditugu noski guztiz nabarmen eta apartekoak, Arantzazu kantatu dutenak: Salvatore Mitxelena eta Bitoriano Gandiaga, biak frantziskotarrak; zein baino zein handiago, zein baino zein “Arantzazurenago”, bataren eta bestearen interpretazio poetiko eta idealean oso ezberdina baldin bada ere Arantzazu hori. Biek dute obra poetiko oparoa Arantzazuren inguruan. Biak dira Arantzazuren poetetan Arantzazurenak eta poetenak.

Arantzazu du Mitxelenak bere literatur produkzioaren gai eta erreferentzia nagusi-nagusia bere obra gehienetan. Ospetsuena, eta enblematikoena, jakina, *Arantzazu. Euskal Poema* du (1949). Arantzazuko balada sakabanatuak “Poema bateratuan” bilduta eta jantzita daude bertan; baladen “herri-poema” xumea literatur genero jaso eta landuko poema bihurtuta. Euskal Herriaren Golgota, Kalbario mendia, da gehienbat Arantzazu Mitxelenaren iruditerian: Ideia horren inguruan daude osatuta haren beste lau idazlanok ere: *Guruzbidea* eta *Euskal*

Saminaren guruzbidea otoitz-poemak, batetik, eta *Herri bat guruzbidean* eta *Confixus* antzerkiak, bestetik.¹

Gutziz Arantzazun giroturiko poematzat hartu izan dute kritikariek Gandiagaren *Elorri* lehen liburua, beraren zentzu esistentzial eta guzti. Ondorengo hainbat eta hainbat olerkitan ere Arantzazu kantatu zuen, ordea, Gandiagak, ikuspegi guztietatik kantatu ere: Andre Mariaren irudia, eliza eta komentua, artea eta arkeologia, lurra eta harkaitza, argia eta euria, mendiak eta bideak, erromesak eta mendizaleak, fraideak eta fraidegaiak. “Arantzazu dut kantagai / bera dut bizitza / eta Arantzazu dut kantagai / hementxe bizi naiz fraide” hasi zuen bere olerkietako bat –hortixe dator, etorri ere, Arantzazuri buruzko balada, kanta, bertso eta olerkien ADK liburuki sail honen titulu orokorra–.

Mitxelena eta Gandiagaren olerki zatiak eurrez aipatu eta zabaldu izan dituzte *Arantzazu* aldizkariak eta baita bestelakoek ere. Dena dela, Mitxelenaren olerki pare bat bakarrik aurkituko du irakurleak liburuki honetan, beraren *Poematik* kanpokoak, hain zuzen ere. Gandiagaren hiru olerki ere aurkituko ditu, 1956an Arantzazuk antolaturiko olerki-sariketara aurkeztu zituenak; ezaguna da, horietako batekin lehen saria irabazi zuela. Beste lehiakideenekin batera doaz, beraz, Gandiagarenak ere. Bestalde, *Elorri* liburutik aparte, hainbat olerki duenez Gandiagak sakabanatuta, Arantzazu kantatu duenik, liburuki apartekoa eskaini nahi izan diot: ADK-VII, hain zuzen. Gehienbat, beraz, Arantzazuren “beste olerkari” euskaldunak bildu ditut liburu honetan: Mitxelena eta Gandiaga ez direnak, alegia –Arantzazuren poeta erdaldunak beste tomo baterako utzi ditut (ADK-VIII)–.

Euskaraz Arantzazu kantatu duten olerkarien artean denetik aurkituko dugu: hegada gorenekoak nahiz apalagokoak, lur arrasekorik ere bai agian. Ez dut bereizkeriarik egin nahi izan. Irakurleari dagokio horien balio poetikoaz bere iritzia egitea eta, nahi izanez gero, ematea. Olerkarietako askotxo olerki bakarrekoak dira liburu honetan; besteren batzuk oparagoak izan dira Arantzazu kantatzen.

Eta Arantzazuren inguruko olerkigintzaz ari garenez, azpimarratu beharrekoa da, hiru literatur lehiaketa (sariketa) behintzat antolatu di-

¹ Ik. azken lau obra horiek: Salbatore Mitxelena, *Idazlan guztiak*-I (Karmelo Iturria eta Jose Antonio Gandariasek paraturiko edizioa), Oñati: EFA, 1977, 89-99, 101-112, 170-254 eta 255-301 or.

tuela Arantzazuk dagokigun aro modernoan: 1886an, 1954an eta 1956an. Aurrenekoan 13 idazlan aurkeztu zituzten, horietatik hiru behintzat euskarazko olerkiak: “Kantabriako larrosea”, “Ganboa ta Oñez” eta “Arantzazuko Birjina eder”. Lehen biak Felipe Arrese Beitiarenak ziren, eta horiengatik eman zioten berari lehen saria; bestea Arantzazuko fraide anonimoarena da. Laugarren bat ere, Karmelo Etxegarairen “Ama Birjina Arantzazukoari” titulua daraman eta “Ekaitz gogorra igarotzean” hasten den olerkia lehiaketa hartan aurkeztua da nonbait. 1954ko ehiaketa ez zuen zuzenean Arantzazuk berak antolatu, Frantziskotar Hirugarren Ordena sekularrak baino, bere *Anaitasuna* aldizkariaren bitartez; Bitoriano Gandiagak bere “Begion lore” poemarekin lehen saria irabazi zuen. Lehiaketa honetan ez zen Arantzazuri buruzko poemarik agertu, Sortzez Garbia baitzuten ipinitako gaia, beraren mendeurrenaren kariaz antolatua zenez sariketa. 1956ko Lehiaketa –sariketa–, berriz, Arantzazuko Andre Mariaren jubileu-urtearen kariaz antolatu zuten –basilika berriaren inaugurazioa–; 12 bat poema aurkeztu zituzten sariketa horretara –4 bertso sortarekin batera–; B. Gandiagak irabazi zuen oraingoan ere lehen saria “Elorriko lorak” tituluko poemarekin. Azken sariket horretara aurkezturiko olerkiek III. atal berezia osatuko dute liburu honetan.

Hona bildutako olerkietako askotxo *Arantzazu* aldizkariak argitaratu zuen; baina beste hainbat bestelako aldizkaritan eta liburutan argitaratuta aurki daitezke; horietako hainbat aurkitzeko laguntza ona eman dit Julen Urkizaren katalogo erraldoiak: *Aldizkari eta egunkarietako euskal bertso eta olerkien bibliografia*, Markina-Xemein, 1999. Askotxo artxibotan aurkitu izan dut, batez ere Arantzazukoan: gehienbat argitaratu gabeak. Olerkiaren buruan eman ditut beti iturriak, autore-izenarekin batera.

Sor Juana Inés de la Cruz eta Juan de Ayllón-en olerkiak ataritzat ipini ondoren, ondorengoak ordena kronologikoan eman ditut oro har, autore berberarenak bateratuz, hala ere. XIX. eta XX. mendeetakoak atal banatan sailkatu ditut; hirugarren aparteko atalean bildu ditut, esana dudanez, 1956ko Sariketakoak, gehienak argitaratu gabeak.

Hona, beraz, ADK saileko VI. liburuki honen hiru atalak:

- I. XIX. MENDEA: ARANTZAZUREN PIZKUNDE-ALDIKO EUSKAL OLERKIAK
- II. XX. MENDEA: URTEZ URTE ETA OLERKARIZ OLERKARI
- III. 1956KO ARANTZAZUKO LITERATUR SARIKETAKO OLERKIAK

OLERKIEN ITURRIAK

Aldizkaritan sakabanatuta aurkitzen dira liburuki honetako Arantzazuri buruzko olerki argitaraturiko gehienak, batez ere Santutegiko *Arantzazu* aldizkarian. Horrelakoen berri laburra dator azpian.

Autore-liburutan ere aurkitu dut argitaratuta Arantzazuri buruzko zenbait olerki –Bitoriano Gandiagarenak eta Salvatore Mitxelenarenak aparte utzita, jakina–. Bat baino gehiagoren iturri diren tituluak jaso ditut bibliografia honetan.

Olerki askotxoren jatorrizko testuak artxibotan aurkitu ditut: batzuk argitaratuta daudenak eta beste hainbat argitaratu gabeak. Laburduraz izendatu ditut artxibook; eta horien berri ere eman nahi izan dut hemen.

A) ALDIZKARI ITURRIAK

Arantzazu – 1921ean sortu zuten –*Aránzazu* izenarekin, 1968tik hona *Arantzazu*–; aldizkariaren aurkezpena egiten du bertan argitaraturiko lehen olerkiak, Jose Arruerenak; gerora, eta zenbakiz zenbaki, olerki ugari argitaratu zuen aldizkariak, horietako hainbat Arantzazu bera gaitzat hartuta.

Euskal-Erria – Euskal kulturari buruzko aldizkaria, 1880an Jose Manterolak Donostian sortua; 1918 arte iraun zuen. Arantzazuren inguruko olerki eta bertso askotxo argitaratu zuen; horietatik bederatzia olerki daude jasota liburuki honetan.

Euskal-Esnalea – Euskal kultur eta literatur aldizkaria, 1908an sortua. Bertan argitaratu zuen Antonio Arrutik bere “Zugana...” olerkia. 1931an ixildu zen.

Zeruko Argia – Iruñean Damaso Intzak sorturiko hilabetekaria (1919); 1936an itxi zuten; 1963n hasi ziren berriro argitaratzen astekari moduan, eta 1980an titulua aldatu zioten: *Argia* soilik.

Argia – 1921ean sorturiko euskarazko astekaria. 1936an itxi zuten.

Karmel – Euskarazko hilabetekaria, 1970ean sortua, Espainiako Gerra Zibilaren aurreko *Karmengo Argia*-ren jarraipen gisa.

Egan – Euskarazko literatur aldizkaria, 1948an sortua.

- Herria* – Euskarazko informazio-astekaria, 1944an Baionan sortua.
- Euskalzale* –R. M. Azkuek sortu eta zuzenduriko euskarazko astekaria –“euskerazko albistari edergarriduna”–. 1887-1889 bitartean iraun zuen.
- Ibaizabal* – Euskarazko astekaria, Bilbon argitaratua, bizkaieraz eta gipuzkeraz (1902-1903).
- Gipuzkoarra* – EAJren astekaria (1907-1913).
- Euzko-Gogoa* – Iritzi eta literatur aldizkari euskarazkoa, Guatemalan sortua (1950). Miarritzen bere egoitza ipinita (1956), 1959an hil zen.
- Jesusen Biotzaren Deya* – Erlizozko gaietako aldizkaria 1917an sortua.
- Ensayo* –Arantzazuko Teologiako ikasleen barne-aldizkaria (1930-36): Gehienbat gaztelaniazkoa, baina euskarak ere bazuen bere lekua.
- Excelsior* – Arantzazuko Teologiako ikasleen barne-adizkaria (1948-1954): gaztelaniaz eta euskaraz.
- Goiz-Argi* – Arantzazuko frantziskotarrek baserritarrentzat sorturiko euskarazko aldizkaria (1958), geroago informazio orokorreko bihurtua.
- Pyrenaica* – Euskal Herriko Mendizaleen Federazioaren aldizkaria, 1926an sortua. Bertan argitaratu zuten “Arantzazu” tituluko olerki laburra, ‘P.’ siglaz sinatua (1957).

B) LIBURUAK

- ALUSTIZA, JULIAN (2004), *Bizinahiaren arnasa*, Oñati: Arantzazu E.F.
- ARETI, GABRIEL (1976), *Harri eta Herri*, Bilbao: Euskaltzaindia, 2014.
- ARRUTI, ANTONIO (1998), *Olerki galduak. Recuperación de un poeta olvidado* (Ed.: Joseba Intxausti), Donostia: Elkarlanean.
- AZURMENDI, JOXE (1971), *Hitz berdeak*, Oñate: Editorial Franciscana Arantzazu.
- OMAETXEARRIA, IGNAZIO (2001), *Arantzazu izena. Evocación franciscana y proyección misionera*, Oñati: Arantzazu E.F.

C) ARTXIBOTAKO ITURRIAK

- Arantzazuko Literatur Artxiboa* (AranLitArtx). Bertara bilduta daude orain Arantzazuk antolaturiko literatur sariketetara (1886, 1954, 1956) aurkezturiko idazlan askoren jatorrizkoak, lehen Arantzazuko Artxibo Historiko-Administratiboan zeudenak (Sección XXVII. “Coronación de la Virgen”, Libro XXV; B-8-10-6, B-10-8-7 eta 2-8-5 signaturarekin zeuden karpetetakoak, adibidez). Horrelakoei buruz inoiz Arantzazu Artxibo Historikoa (AranArtxHist) aipaturik ageri bada, arrazoi horregatik izango da.
- DGA – Demetrio Garmendia Arantzazuko fraide frantziskotarra zenaren artxiboa. Berak jasotako Arantzazuko balada edo kanta zaharren eskuzko

sorta txikia (gaur Arantzazuko Balada eta Kanta Zaharren Bilduman).

ELRL – “Elorriko Lorak”: Gandiagak berak paraturiko olerki-bilduma handia, daktilografiatua: ~ 230 testu (1951-1956). Bilduma daktilografiatua da, autorearen eskuzko zuzenketa askotxorekin. Horren data ez da seguru, baina 1954-1955 izan daiteke.

G2T – Arantzazuko Kanta Zaharren Bildumako sortetako bat (Moldatzailea: P. Agirrebaltzategi), 93 or. fotokopiatu, Arantzazuko artxiboa: baladak, bertso sortak eta bestelako eliz kantak. (Ik. ADK-I, 2. atala).

REA/JK – *Romances Euskéricos de Aránzazu* (u. g.), Arantzazuko Balada eta Kanta Zaharren Bildumako Koaderno nagusia, 200 or. Horren berri eta deskripzio zabalerako ik. ADK-I, 2. atala: “REA/JK-ren familia ugaria”.

D) BESTE SIGLAREN BATZUK

AAB – *Arantzazuko Abestien Bildum*, edizio digitala, 2 tomo (Ed.: P. Agirrebaltzategi; partituren notazio digitala: Ramon Udabe), 2018. 382 pieza dira; ordenatuta doaz, eta zenbakituta: Z/001, eta horrela.

ADK – *Arantzazu Dut Kantagai*. Arantzazu kantatzen duten balada, olerki, bertso eta bestelako testu poetikoen edizio kritikoa, liburukitan sailkatua; honako hauxe da horietan V.a.

HVSA – JOSE ADRIAN LIZARRALDE, *Historia de la Virgen y del Santuario de Aránzazu*, Oñate: Edit. Aránzazu, 1950.

MIG-I – SALBATORE MITXELENA, *Idazlan guztiak-I* (Karmelo Iturria eta Jose Antonio Gandariasek paraturiko edizioa), Oñati: EFA 1977.

MIG-II – SALBATORE MITXELENA, *Idazlan guztiak-II* (Karmelo Iturria eta Jose Antonio Gandariasek paraturiko edizioa), Oñati: EFA, 1984.

RELACION
DE LA GRANDIOSA
FIESTA, QUE SE HIZO EN
ESTE CONVENTO DE N. P.-
SAN FRANCISCO DE
IESVS DE LIMA.

A LA COLOCACION DE LA MI-
LAGROSA IMAGEN DE N. SENORA
DE ARANSAZV, QUE A EXPENSAS
DE IVAN DE VRRVTIA, PODE-
roso amante de la Virgen se truxo
de España.

COMPUESTA POR EL PADRE
fray Iuan de Ayllon, Predicador mayor del mismo
Conuento de N. P. S. Francisco de Iesus de Lima, y
oy Procurador General de Corte de todas las
Provincias del Perú, natural de

*Es de la orden de la misma Ciudad, / fran.º de Iesus
de Lima* DEDICADA

A N. M. R. P. FR. IVAN
DE DURANA PADRE DE LA SAN-
TA PROVINCIA DE CANTABRIA,
LETOR IVBILADO, CALIFICADOR
DEL SANTO OFICIO. Y COMIS-
SARIO GENERAL DE TODAS
LAS DEL PERU, &c.

GENCIA; IMPRESSO EN LIMA,
por Pedro de Cabrera. Año de 1647.

JUAN DE AYLLÓN

[SI MUNDUAN PENARIK] (1647)

Quarteta

Relación de la grandiosa fiesta que se hizo en este Convento de N.P. San Francisco de Jesús de Lima. A la colocación de la milagrosa imagen de N. Señora de Aranzasu, que a expensas de Juan de Urrutia, poderoso amante de la Virgen se truxo de España, Lima, Pedro de Cabrera, 1647

<i>Jatorrizko idazkera</i>	<i>Idazkera normalizatua</i>
SI MUNDUÂN PENARIC rai [?] Pastor Aransazúco, sure viosa seruco ya góza irabasiric. Virgen súde ameâ iracuçi deuçuri videân Xaungoycoari veguitatúta ederrà.	<i>Si MUNDUAN PENARIK</i> ai (?) <i>Pastor Arantzazuko,</i> zure bihotza zeruko <i>ya goza irabazirik.</i> <i>Virgen zure amea</i> erakutsi deu(tsu) zuri, [?] bidean Jaungoikoari begiratuta ederra.

Interesgarria da Juan de Ayllón-en obra, euskaraz eman zizkigulako Andre Mariaren eta Joan Urrutia jaunaren arteko elkarrizketa asmatuaren zatiren batzuk; interesgarriagoa da oraindik barruan datorren olerkitxo –“quarteta”– honengatik. Horrela literatura arantzazuarren historian ezagutzen dugun ia guztiz euskarazko lehen olerkia dugula esan dezakegu, baladak kenduta, jakina.

Obraren autorea frantziskotarra zen, jatorriz mestizoa. Agian Nicolás Ayllón (1632-1677), aldarera bideetan dagoen beste frantziskotarraren osaba; berak bultzatu zuen behintzat gaztea fraide izatera, eta beraren gidari eta babesle gertatu zen.

parece el colò.

Roro, &c.

Mas ya que te và,
ruegale à mi Dios,
que nos saque libre
de aquesta plision.

Roro, &c.

que aqui vivamo
con tu bendició,
hasta que Dioso quiera
que vamos con Dios.

Roro, roro, roro, re, ro:

que quaxa, que quaxa, que quaxa
te doy.

Prosigue la Introduccion.

Voz. Pues que todos han cãtado,
yo de campiña me cierro:
que es dezir, que de Vizcaya
me revisto, dicho, y hecho.
Nadie el Vasquẽzo mormure,
que juras à Dios eterno,
que aquesta es la misma lãgua
sortada de mis Abuelos.

VIZCAYNO.

S Eñora Andre MARIA,
porquẽ à los Cielos te vàs,
y en tu casa Aranzazu
no quierẽs estar?

Ay que se và Galdunai,
nerevici Gucico Galdunai:
Juras à Dios, Virgen pura
de aqui no te has de apartar;
que convenga, no convenga,
has de quedar.

Galdunai, ay que se và,
nerevici Gucico Galdunai:

Aqui en Vizcaya te quedas,
no te vàs Nereviozas;
y si te vàs, vamos todos
Vagoas.

Galdunai, &c.

Guafen Galanta contigo;
Guafen Nere lastana,
que al Cielo toda Vizcaya
has de entrar.

Galdunai, ay que se và,
Nerevici Gucico Galdunai!

SOR JUANA INÉS DE LA CRUZ

(1651-1695)

[GALDU NAIZ] (~1683)

CÁNTICO A LA VIRGEN DE ARÁNZAZU

Jose Manterola, *Cancionero Vasco*, Serie III,
San Sebastián: Antonio Baroja, 1880, p. 263.
Koldo Mitxelena, *Textos arcáicos vascos*, Madrid, 1960, 124-125 or.

Voz

PUES QUE TODOS HAN CANTADO,
yo de campiña me cierro:
que es decir, que de Vizcaya
me revisto; dicho, y hecho.
Nadie el vascuence mormure,
que juras a Dios eterno,
que aquesta es la misma lengua
cortada de mis abuelos.

Vizcaíno

Señora Andre María,
por qué a los cielos te vas?
Y en tu casa Arantzazu
no quieres estar?

Ay que se va, galdu naiz,
nere bizi guziko galdu naiz!

Juras a Dios, Virgen pura,
de aquí no te has de apartar;
que convenga, no convenga,
has de quedar.

Galdu naiz, ay que se va,
nere bizi guziko galdu naiz!
Aquí en Vizcaya te quedas,

no te vas, nere bihotza:
y si te vas, vamos todos.
Bagoaz!

Galdu naiz, ay que se va,
nere bizi guziko galdu naiz!

Goazen, galanta, contigo;
goazen, nere laztana,
que al Cielo toda Vizcaya
has de entrar.

Galdu naiz, ay que se va,
nere bizi guziko galdu naiz!

Sor Juana Inés de la Cruz serora mexikarra, Bergaratik hara emigraturiko Pedro Manuel de Asbaje-ren alaba. 1683an Mexikoko eliza metrolopitanoan antzezteko gabon-kantak idatzi zituen –“Villancicos que se cantaron en la santa iglesia metropolitana de México, en honor de María Santísima Madre de Dios, en su assumption triunfante, y se imprimieron año de 1685–. Horietako bat *Vizcaíno* pertsonaiaren ahotan ipinia: hemengo hau, hain zuzen ere. Goian aipaturiko obraren III. *Nocturno*-an, II. *Villancico*-aren bukaeran, dator *Vizcaíno* (=euskaldunaren) kanta.

– I –

XIX. MENDEA:

ARANTZAZUREN PIZKUNDE-ALDIKO EUSKAL OLERKARIAK

Arantzazuk XIX. mendearen azkenadiko Euskal Pizkundean izan zuen lekua nabarmendua dut ADK liburu sorta honen sarrera-modukoa den lehen liburukian, Literatura Arantzazuarraren historia egitean. Besteak beste, Arantzazu bera kantatzen duten abesti, bertso eta olerkiek erakusten dute Arantzazuren ekarpena. Atal honetan garai hartako olerkariak eta olerkiak bildu nahi izan ditut.

Sarritan ez da erraza bereizten Arantzazuko abesti-testuak, bertso sortak eta olerkiak. Neure aldetik nolabait banatu nahi izan ditut hiru sailak liburuki banatan; jakinik, ordea, horiek denek literatur gorputz bakarra osatzen dutela.

[MARIA!...] (1883)

Antonio Arzak

Euskal-Erria, X, 1884, 13. or.

MARIA!...
Egusentiko izar ederra,
sortzetik garbi-garbia,
aingerutxoan Erregin gozo,
dena graziaz betia,
zeru ta lurak txoratutako
lore guztien loria,
deserri ilun munduko hontan
argi diztiatzalia,
triste gaudenon konsueloa,
gure pozaren kabia,
pekatarien Amatxo laztan,
kupidakorra, ezta,
Arantzazuko mendietara
zeruetatik jatxia,
euskal lurraren gordetzalia,
fedearen kutx(a) bizia,
miserikordiz beterik zauden
gure esperantza guztia,
heriotzaren gozagarria,
salbazioko bidia,
Jaungoikoaren zizpurutxoa,
gizonen malko zapia,
ez al diozu nere aitari
erakutsiko Semia?

Bere *Patxi eta Kontxesi* kontakizunaren –“leiendaren”– barruan ipini zuen otoitz-olerki hau Antonio Arzakek; Arantzazuko erromesaldian kokatzen du neska-mutilen idilioa. 1883an Euskal Lore-jokoetara aurkeztu zuen ipuina, eta ohorezko aipamen berezia merezi izan zuen. “Klasikoak” saileko 40. alean, *Leiendak (1879-1891)* izenekoan, jaso zuen Ana Maria Toledok (Euskal Editoreen Elkarte, 1990). Olerkiaren bigarren partea *Arantzazu* aldizkariak argitaratu zuen (X, 1930, 112. zenb., 286. or.), titulurik gabe.

**ARANTZAZUKO AMA LAZTANA,
HATOZ GUGANA! (1886)**

Antonio Arzak

Euskal-Erria, XIV, 1886, 537. or.

Antonio Arzak, *Idazlan-sorta* [Auspoa, 233], Oiartzun: Sendoa argitaldaria, 1995, 164. or.

ERI DAGOEN BATEN GELA TRISTEAN,
arrats luzean, han... ixiltasunean!
Argi txiki bat doi-doi dago pizturik,
bere errainuz zure itxura inguraturik.
Hala berean, Ama, nik, euskalduna,
ikusten det gaur zure Arantz kutuna,
mendi tartetik nere euskal lurrean
ilargia gaubean ateratzean.
“Senda nazazu, arren! –dio eriak–.
Salba nazazu!”. Eta... bere arpegiak
bilatzen du zurea, Ama lastana!
Hau da nere esana, o Erregina!
Ta ez bagera Zu koroitzeko dina,
barkaturikan igo, igo zugana!

Arantzazuko A. M.ren koroazioaren kariaz (1886) idatzi zuen A. Arzakek otoitz-olerki hau, eta gertakariari buruzko kronika luzearen azkenean argitaratu zuen *Euskal-Erria* aldizkariak –Arzak bera aldizkariaren zuzendaria izan zen hogeituzte, 1884-1904–. Sei urte geroago Pio Maria Mortara, Oñatiko agustindarrak, gaztelaniara itzulita argitaratu zuen aldizkari berean, honako ohar honekin: “(Traducción del soneto euskara, escrito con motivo de la coronación de Nuestra Señora, “Arantzazu-ko Ama lastana, atoz gugana!”), de D. Antonio Arzac, publicado en la pág. 537 del tomo XIV.)” (*Euskal-Erria*, XXIII, 1890, 22. or.; ik. ADK-VIII: *Arantzazu cantado por los poetas*).

FELIPE ARRESE BEITIA

1886

GANBOA ETA OÑEZ (1886)

Artzain-koplak

Euskal-Erria, XV, 1986 (2. seihil.), 6-9, 37-41 or.).
Eskuizkribua, 27 or. (AranLitArtx: SAR-1886, 11-010)
(Lehen: AranArtxHist: Sec. XXVII, Lib. XXV, doc. 25)
(Ik. Felipe Arrese Beitia, *Ama euskeriaren liburu kantaria*,
Bilbao: José de Astuy, 1900, 327-340 or.)

ERRODRIGOK, BIRJINA ARANTZAZUKOK
ETA ERRODRIGOREN AITAK

Errodrigok

LEHENGO ALDIAN BATI
entzun neutsan, aita,
etxe asko erre, ta
zituela bota;
bataila handiren bat
hor Bizkai aldean,
dinoe, izan dala
askoren kaltean.

Aitak

Errodrigo maitea,
hain dira handiak
gutzizko luzaroan
euskaldun² herriak,
daroazan zorigatx,

² Autoreak 'euskaldun' darabil.

damu ta negarrak,
gerrak daukezalako
ondorengo txarrak.
Gizaldi erdi bat da
erdibitu zala
Ulibarrin euskaldun
herri on hau hala.
Banda bat da GANBOA
hots eginikoa,
OÑEZ deitzen dabena
beste aldekoa.
Harrezkero dabilnaz
beti hemen gerran,
ez dakit, noz jakuzan
jarriko bakean.
Hamaika etxe dabe
bitzuak hondatu,
laboreak ugari
erre ta kiskaldu,
beste guraso askok
euren bizitzea
galduta itxi dabe,
umezurtz etxea.
Gu hemen hatx arteetan
bizi gara ondo,
horrelako negarrik
heldu ez dalako!

Errodrigok

Aita, kantau *ohi* dabez
batzuk ta besteak
euren aldeko garaitz
gloriaz beteak.
Baina, nik kantetan dot
Aloñan bakea,
bertan irago gura
neuke denporea.
Ene artaldeari
jaramonik ondo,

ene txabolatxoan
gabez eginda lo.
Taloa ta esnea
jan arren bakarrik,
besterik бага bizi
naz pozez beterik.
Ez al da etorriko
haraino gerrea,
hondatu ez daiguen
gure artaldea.
Zerren gerra-zaleen
tronpetaren hotsa,
nire txistuagazko
oso da garratza.
Nire soinuak poztu
ohi dauz arditxoak,
gerrarien tronpetak
larritzen gaixoak.
Aita, banoa, bada,
orain eurakana,
zergaitik zain bagarik
egin daben gaba.
Badakizu nintzala
bart Baltategira
etorri talogeitzat
urunaren bila;
eta gaur Domekea
zalako gainera,
jasteko entzutera
mezea kalera.
Bestelan Aloñan nik
nahi dot bada bizi;
kalerik ez dot gura,
ahal dala ikusi.
Hantxe daukadalako
nahikoa pozgarri,
landa zabal berdeak,
naitean jazarri,
kerizpeak aukeran,

ditudaz topetan
urak zelakoak *nahi*
iturritxoetan.
Txirritxirrien soinu,
txorien txistuak
horreek dira entzuten
ditudan kantuak.
Txabolako atean
jarririk gabetan,
ikusgarri ederrak
ditut zeruetan.
Ilargiari beti
deutsat jaramoten,
egunik egunera
ze alde dakarren,
baita izar batzuri
ohi deutset igarri,
nundik, nora, ta zelan,
ohi diran ibili;
eta adoradurik
euren Egilea,
zein dan gure Jaungoiko,
neurrik bagea.
Beragan neure uste
dana ipinirik,
neure kamainatxoan
jarten naz etzunik.
Agur, aita maitea,
domekara artean,
ez al dozu izango
okerrik astean.

Aitak

Zorionekoa da
gizona munduan,
bizi bada asabak
zirean moduan;
euren lurak landuaz
euren baserrian,

euren *ohitura zahar* ta
siniste garbian;
munduko handikien,
egarri bagarik
iguin бага etxeak
dakarrena janik,
izan ez arren gauza
urian lakoak,
osasungeitzat, baina,
dira hobagoak.
Norberen artaldeai
eginik jaramon,
gizendurik urtean
txarri edo zekor,
taloa ta esne,
urdai ta haragia,
nahikoa bada ez da
txarra baserria.
Gainera laboreai
gagoz gu begira,
adurra darigula,
ontxoak badira.
Ez daukagu munduko
handien amesik,
abere ta lurrakaz
bizi gara pozik.
Goizetan eginagaz
geure erregua,
Jaunari eskiniaz
egun zabaldua.
Berari opaturik
geure neke-lanak,
gaberaino izaten
ditugun dan-danak.
Errosariotxo
gabean gabean
errezaurik huts бага
apari ostein,

etzatera goaz gu
bihotz zabalagaz,
eguna ondo juan
jakun usteagaz.
Halantxe bizi gara,
ene semetxoa,
Jaunari zor deutsagu
eskerra nahikoa.
Izan zaite, bai, izan
baserri-zalea,
maitatuten dozula
zeure txabolea.
Dinozun legez hantxe
bizi zara ondo,
inon bere ez zara
hobeto izango.
Zoaz ordu onean,
domekan etorri,
lagunduko deutsut nik
mezatara zuri.

Errodrigok

Jaungoikoak dizula,
aitatxo, egun on,
domekea baino lehen
hona, hemen nator.

Aitak

Zertan zatoz, semea
zapatua izanik,
horrelan arnasarik
bere hartu ezinik?
Zer gertatuten jatzu,
ze barri dakazu?
Atsedean puskat eta
esan egidazu.
Agur zuk ez zenduan
domekara arte?

Bihar arte, semetxo,
ez zindudan uste.

Errodrigok

Ez zaite ikaratu,
aitatxo maitea,
barri eder bat dakart,
Zeruko gauzea;
jakin egizu, jakin,
zelan gaur goizean,
Gesaltzatic aurrera
ardien atzean
ninoiala, santa bat
bilatu dodala,
hain eder, hain galanta,
ikusteko dana.
Andra guztizko bat da,
umeaz besuan,
jantzita erregina
on baten taiuan.
Arantz arbola baten
hain bakartokian,
errainua botiaz
dago agirian.
Dala, dino, Artzaina
Ama, Erregina,
eta txabolatxo bat
dabela premina.

Aitak

Zelan izan ete da
halan agertzea,
askorentzat izango
da gatx sinistea;
baina, zelan daukadan
nik sendo fedea
Jaunarentzat ez da gatx
ezer egitea.

Errodrigok

Aita, neuk bere ezin
eginda sinistu,
ikusi arren bere,
dudan naz aurkitu;
mirarien bat zala
ziertu izango,
umil-umil jarririk
azartu natxako.
Berbaz *ahal* dan ondoen
eginaz berari;
baina, berak erantzun
hobeto deust niri.
Entzungo dozu laster,
zer erantzun deustan
baina, nik neuk *lehenengo*
hauxe deustat esan.

Nor zara, o Andrea,
umeaz besuan?
Nundik sortu zatxakuz
hemen eremuan?
Nundik agertu zara
horren miragarri,
erregina handi bat
dozula irudi?
Buruan koroia ta
purpuraz soinean,
ezin asmaurik nago
nor ete zarean.
Al zara artzainen bat,
baina nor zaintzeko,
ez badozu ardirik
begiratuteko?
Badazaut, zareala
Seme horren Ama,
arpegiz dozulako
berorren antz dana.

Eta noren Erregin
izan zindekez zu,
basoan nok adarau
inor ez badozu?
Eta toki hoberik
zuretzako ez zan,
aukeratu bagarik
horrelan arantzan?

Berak erantzun deust:

Hiru gauza horreek naz,
Errodrigo ona,
Ama, Erregina ta
gainera Artzaina,
Jaungoikoa da nire
Seme ta Bildotsa;
zeru eta lurrean
neuk daukat agintza.
Horra zelan ni nazan
hiru gauza horreek,
munduan hainbat doe
ez dauz beste batek.
Umila nintzalako,
Jaunak nindun egin,
gizon danentzat Ama,
Artzain ta Erregin.
Berak dauka emonik
niri ardurea
zuen guztioena
oso ta betea.
Errodrigo, ez zaite
halan ikaratu,
honezkero nor nazan
dozu ezagutu.

Gero neuk esan deutsat:

Badazaut, zareala
zeruko gauzen bat,

ikusiaz batera,
hau gogoratu jat.
Ez dodalako inoz
hain andra ederrik
munduan ezagutu
gaur arteraino nik.
Dirudizu Eguzki
goizetik jagia,
alegeratuteko
Euskaldun Herria.
Berau dagoalako
aspaldiko urteetan
gorrotoan sarturik
gerra gaiztoetan.
Eta zelan dagoan
hartzen kastigua,
deritxat errukitu
jakola zerua.
Uste dot, o Andrea!
bien bitarteko
Jainko eta gizonen
zareala izango.
Hasarrez ez deusku hak
bialtzen euririk,
agorrez bizi gara
danok erdi hilik;
eta baldin bazara
zu Jaunaren Ama,
euria zeuk jadtixi
zengi berehala.
Gure Artzai, Erregin
ta Ama bazara,
euskal lurra hartuizu
zeure ardurara.

Berak erantzun deust:

Jakizu, Errodrigo,
ene gogokua,

Euskaldunetan zaitut
zu aukeratua.
Adierazoteko
gauza honeek zuri,
ta *nahi* dot iragarri
daiozun aitari,
beti izan dodala
zuen ardurea,
eta gura dodala
hemen txabolea.
Bertatik zainduteko
herri euskalduna,
zein dan niretzat jende
laztan ta kutuna.
Baina, halan beharrez
gaur zorigaiztuan,
aurkietan da agorraz
ia hondatuan.

Gero neuk esan deusat:

Banoa arin-arin
aitari etxera
hemen jazoten dana
iragarritera.
Erregutuko deusat
laster txabolea
egin behar jatzula,
Amatxo maitea;
bestela ez dozula
egingo euririk,
geratu ez zaitean
oso hondaturik.

Hauxe da, ene aita,
han dana gertatu,
zuri esan artean
etorri naz estu.
Goazan harturik laster
ahal ditugun zurak,

sentigarri litzake³
busti daian urak.
Nire ustean dauka
hak erabagia
hartuta, berehala
eiteko euria.
Eta zuk badakizu
eurien preminan,
zelan gaizki gagozan
hemen aspaldian.

Aitak

Goazan, ene semea,
dagoan lekura,
zergaitik ikustea
nik bera dot gura.
Jaungoikoaren Ama
ziertu dalako,
txabolatxo bat baino
gehiago zor jako.
Goazan, Errodrigotxo,
goazan berehala,
ondrau daigun mirariz
agertu dan Ama.

Errodrigok

Etorri zaitez, aita,
neure ondorean,
neu joango natxatzu
aurretik bidean;
zergaitik behar dogun
guk toki txarretan,
irago hatxarte ta
leku labanetan.
Baina begiratuaz
astiro-astiro,
helduko gara minik
egin baga ondo.

³ Eskuizkribuan: 'litzate'...

Goazan han agiri dan
artalde azpira,
eta handik garbiro
tokia agiri da.
Goazan egonagaitik
aldapa gogorra;
alimo, ene aita,
igo arte gora.

Aitak

Harainoko bidea
ia ez da asko,
bildur naz baina ete dan
handik ikusiko.

Errodrigok

Hara, hara, han, aita,
hara nun dagoan,
hantxe harako sasi
handien alboan.
Ez dozu begiztetan
arantza gainean,
esan deusudan legez
zeuri *lehen* etxean?
Begira egiozu,
dauka artzain antza,
arpegiko azala
baltzerana dauka.
Baina, ederrez zelan
dan parebagia,
dudarik bapere da
Birjina Maria.

Aitak

Goazan aguroago,
adoradu daigun,
mirari bat dala hau
garbi da ezagun.
Gero joan beharko

dozu Oñatira,
alperrik erreguka
han neketan dira.
Ez dabe ez euririk
hau ikusi arte,
zerutik eratsiko
ezetara bere.
Lehenengo behar dabe
honaxe etorri,
Ama-Semeok zelan
dagozan ikusi.
Eurok adorau, eta
gero txabolea
beharko deutse egin,
semetxo maitea.
Baina, geuk aurrenengo
daiogun erregu
pekatariogaitik⁴,
daitez an bigundu.

Errodrigok

Zeuk ala neuk hasiko
dogu erregua?
Hasizu zeuk, zergaitik
zara gurasua.

Aitak

Hasi zaitetz lehenengo
zeu, ene semea,
zarealako bere
aurkitutzailea.
Belauniko jarririk
berorren oinetan,
Abe Maria hasi
zaitetz errezetan.

Errodrigok

Agur, agur Maria,

⁴ Autoreak 'pekatariokgaitik' idatzi zuen: hemen eta beherago ere bai.

graziaz betea,
Jaungoikoa da zugaz,
Birjina maitea.
Andra danetan zara
zu bedeinkatua,
ta Jesus zure sabel
dontsuko frutua.

Aitak

Pekatariongaitik,
Jainkoaren Ama,
erregutu egizu
orain, arren, bada,
heriotzako orduan
begiok gugana
zuzendu, ta eroan
gagizuz zeugana.

Errodrigok

Amen.

Arantzazuko Andre Mariaren koroaziokoan egindako lehiaketara aurkezturiko poesia da. Hemengo olerki hau eta “Kantabriako Larrosea. Euskal-erriko Patroneari bere koronaziñoko egunean” aurkeztu zituen Arresek 1886an Arantzazuk antolaturiko literatur lehiaketara; eta euskarazkoetan lehen saria irabazi zuen biekin. “El primer premio señalado para las composiciones euskéricas se dió a D. Felipe Arrese y Beitia. Consistió en un cuadro de Jesús Crucificado, oleografía”, dio J. A. Lizarralde (HVSA, 462. or.). Bertso hauez gain “Berso berriak. Ama Birjiña Arantzazukoari” izeneko bertso sorta ere bada Arantzazuko Literatur Artxiboan, baina hau ez da Koroaziokoa, 1881ekoa baino (ik. ADK-IV liburukia).

Koadernotxoa da hemengo bertsoen artxiboko eskuizkribua (21 x 13 mm), alde bietatik eskuz idatzia. Autorearen berririk ez dakar, sariketara aurkeztua zelako, baina jakin dakigu Arrese Beitiarena dela. Beraren izenean argitaratu zuen *Euskal-Erria* aldizkariak lehenbizikoz.

KANTABRIAKO LARROSEA (1886)

Euskal Herriko Patroneari bere koronazinoko egunean

Felipe Arrese Beitia

Euskal-Erria, XIV, 1886 (1. seihil.), 552-555 or.

Eskuizkribua, 13 or. (AranLitArtx: SAR-1886, 11-004)

(Lehen AranArtxHist: Sec. XXVII, Lib. XXV, Doc. 18)

F. Arrese eta Beitia, *Olerkiak*. 1. *Uzkurtz Gaiak*, Zornotza: Jaungoiko Zaleren irarkola, 1933, 53-59 or.

- 1 ARANTZAZUKO IZAR TXIT EDER
errainutsua,
zeru goietan Jaunaren urren
zagozana,
parkatu idazu lira motel hau
gaur azarturik,
jasoten badot zure leku goi
horretara.
- 2 Bedeinkatua, o Euskal Herri,
berdez jantzia,
zergaitik dozun itxaropen-gei⁵
hain *ahaltsua*,
zein dan zeruko Erregin eder,
ama maitati,
arantz artean larrosa gisan
agertua.
- 3 O loren lora! nire kantu hau
arren amorez
ontzat hartuizu abegi argi,
eta txeraz,
hobeagorik moldau, ipini,

⁵ Artxiboko eskuizkribuan: “bitarteko bat”.

ta atonduteko,⁶
dagotzun eran kantau daizudan
duin ezpanaz.

4 Euskal Herriak, zor jatzun legez,
jaso zaizala,
bera daukazu zeure oinetan
a/uspazturik,
berak zuregan lau gizalditan
ikusitako
handitasunak alabetako
ixoturik.

5 Berak kantau bei nire lekuan
Ama maitea,
berak hots begi, berak deadar,
berak ulu,
berberak dei, ta gaur iragarri
alde danetan,
zelako dontsu hemen garean
zuregaz gu.

6 Berak jarriko deutsu izen bat
hain egokia,
deiturik zuri Kantabriako
larrosea,
zerren zarean lora guztien
lora erregin,
zerren jartoki hautu zenduan
arantzea.

7 Anbotok pozez ikusten zaitu
lora ederra,
Gorbeiak barrez deutsu hartuten⁷
gaur usaina,

⁶ Artxiboko eskuizkribuan: “ta atondurik”.

⁷ Artxiboko eskuizkribuan: “hartuten deutsu”.

Aizkorri harro dago, burua⁸
zarden dabela,
kerizpetuten Euskal Herriko
Erregina.

8 Alkarren le/hian gure mendiak
jasoten dabez
euren buruak, zuri begiak
ezarteko,
bertako artzain bertsolariak
egun gozo hau
dauke kantuan, Ama, zeurorri
eskonteko.

9 Beste egunakaz ez dabe egingo
gaurko hau bardin,
Zerren hobeto hau gura daben
danak ondrau,
zergatik euren Arantzazuko
Ama behar dan
Euskal Herriko Erreginatzat
gaur koronau.

10 Herri guztiak agertzen dabe
poz bat handia,
guztietatik Arantzazura
norbait dator,
aberats handi izanagaitik,
o zenbat oinez,
nekatu arren,⁹ euren gorputzai
einda gogor.

11 Dontzeila samur begiz batua
dator zugana,
hatx arteetan aldatsik aldats

⁸ Artxiboko eskuizkribuan: “dago arro burua”.

⁹ Artxiboko eskuizkribuan: “nekatze arren”.

Aloñara,
ume txikiak gurasoaren
bizkar gainean,
mutil ta agurak etxuten
zure oinetara.

12 Danak guztiak Arantzazura
deituten dabe,
asko goizetik baraurik¹⁰ datoz
nekatuak,
zure Semetxo horren gorputza
Sakramentuan
hartutearren, geratuteko
indartuak.

13 Kanpaiak hoska, ze goiz, Maria!¹¹
deitu deuskuen
erdue, erdue euskaldun¹² seme
eta alabak,
ikusitera zelako koroï
ederra daukan,
egun honetan jantzi dagian
zuen Amak.

14 Erdue, bada, ikusitera
ikusgarri hau,
sekula bere ez zatzuena
erakutsi,
Euskal Herriak ez deustalako
lehen koroerik,
inoz gaur legez Patrona gisan
ospez jantzi.

¹⁰ Eskuizkribuan: ‘barurik’.

¹¹ Artxiboko eskuizkribuan honetara dakartza lehen bi lerro hauek: “Kanpa hotsakaz
jze goiz Maria, / deitu deuskuzun!”.

¹² ‘euskal-’ eta ‘euskel-’: forma biak darabiltza olerki honetan.

- 15 Erdue, erdue, aberatsak, *nahiz*
bardin pobreak,
erdue, erdue, txiki, gazte zein
nagusiak,
erdue urte askogaz makur
zagozen *zaharrak*,
erdue, erdue batzuek, eta
bai bestiak.
- 16 Erdue alargun, erdue umezurtz
baita geixoak,
erdue minez *nahigabeturik*
zagozanak,
nik osatuko ditut zuen gatx,¹³
ta pozik jarri
larri ta estu hiletaz bizi
zareanak.
- 17 Hemen gaukazuz, hona hementxe,
Ama maitea,
guzti-guztiok zugana pozez
etorririk,
O! Rakel eder, o! Judit sendo,
Ester garbia,
zure umeok zeure oinetan
makurturik.
- 18 Hemen gaukazuz Kantabriako
larros ederra,
zelan koroia Obispo Jaunak
jarten deutsun,
ikusitera etorri gara,
honik aurrera,
bere Patrona Euskal Herriak
deitu daitzun.

¹³ Artxiboko eskuizkribuan honetara dakar lerro hau: “Nik osatuko deuntsuet gatxa”.

19 O! zein dontsu dan Ama, harako
maite dabena,
zure izena zein dan izen bat
hain ezta,
zure graziak sendatuko dau
argal-unetan,
haren arima, haren bihotza,
o Maria!

20 Iturri-urak dituen legez
lurrak samurrik,
frutuak emon eragiteko
giro jarten,
halantxe dozuz benetan maite
zaituenetan,
justiziaren frutuak sortu
eragiten.

21 Zein maitegarri direan, Ama,
ta Erregina,
zuk atsedeten, zuk lo egiten
dozun dendak;
pekatariak Erregina hau
ondradu daigun,
ta jaditxiko deuskuz beronek
zorionak.

22 Arren zakioz Jaun *ahalt*suari
ondoan jarri,
erregutu, ta eskatuteko
gaur gugaitik,
zure bitartez garbitu daizan
gure arimok,
hainbeste erruk han itxitako¹⁴
lo/hietatik.

23 Zerren intzentsu errea baino

¹⁴“han itxitako”... Artxiboko eskuizkribuan: ‘zikindutako’.

gozoago dan,
baltsamoaren antzera dozun
erregua,
zergaitik ez dan jadtixi baga
inoiz geratu,
guretzat guztiz ona izango
dan frutua.

24 Horrexegaitik kantauko doguz
pozen pozagaz,¹⁵
kantauko doguz,
horrenbesteko errukitasun
ugariak,
euren miritzaz osatu iguzuz
gure bihotzak,
amodiozko damuz urtuten
gaur hasiak.

25 Zugandik hutsik euskaldun onak
itxaroten dauz,
baita Euskaldun Herriak bere
zoriona,
bere jagola lau gizalditan
zarean legez,
orain zatxakoz Ama Erregin
ta Patrona.

26 Hots egin daigun euskaldun danok,
bizi dedila,
gure Patrona Kantabriako
Larrosea,
bizi dedila, Euskaldun Herri
fededunari
bere mantuaz egin dagion
kerizpea.

¹⁵ Artxiboko eskuizkribuan honetara dakartza lehen bi lerroak: “Horrexegaitik pozen pozagaz / kantauko doguz”.

Poema honen jatorrizko testua Arantzazuko artxiboan dago, 1886ko Koroazioko lehiaketan irabazi egin baitzuen, bertako Aktak dioenez: “El primer premio á las composiciones vascongadas, consistente en un cuadro con la imagen de olografía del Crucificado se ha adjudicado á D. Felipe de Arrese y Veitia por las dos composiciones en verso tituladas «Gamboa ta Oñez» y «Cantabriaco Larrosia»” (AranLitArtx). Azpituduluak dioenez, Arantzazuko Andre Mariaren koroazioari eskainita dago poema, edo, hobeto, “Euskal-Erriko Patroneari” koroazio-egunean. Lehenbizikoz *Euskal-Erria* aldizkarian argitaratu zuten, zenbait aldaketarekin. Oin-oharretan adieraziak ditut jatorrizkoaren aldaerak.

Poema hau 1933an argitaratu zuen Jaungoiko-zaleak elkarteak, autorearen beste hainbat olerkirekin batera, bestelako aldaketak sartuz batez ere garbizaletasun lexikal eta sintaktikoaren aldera.

Arantzazu aldizkariak ere argitaratu zuen olerki hau 1961ean, santutegiko artxiboko jatorrizko testuan oinarrituta (XLII, 398-399. zenb., 208-209 or.).

**AMA BIRJINA ARANTZAZUKOAREN
LAGUNTASUNA (1893)**

Felipe Arrese Beitia

Euskal-Erria, XXIX, 1893, 329-330 or.

Euskalduna, VIII, 1903, 274. zenb., 7. or.

Euskalzale, I, 1897, 304. or.

F. Arrese Beitia, *Olerkiak* (Ed.: Aita Onaindia), Bilbao: Euskal Idazleak, 1957, 629-630 or.

*Nere adiskide on Manuel Antonio Antia,
Urnietako erretore jaun begiraungarriari.*

- 1 GERRARA ZOAZ SEME MAITE, TA
ez ahaztu ama tristiaz,
eraman zazu nere bihotza,
bat eginikan zuriaz;
badakit nola burrukarako
zoazan bihotz haundiaz,
eskuda zazu jaioterria,
hil arteraino burniaz.
- 2 Zoazkit ondo gerrara, bainan
gero poz eman, nork niri?
Hil ote zeran esnatuko naiz
sustoz goizetan beti ni;
tori, semetxo, muin ein ta jantzi,
eskapulariotx'ori,
goiz eta arrats errezatzeko
Ave Maria berorri.
- 3 Arantzazuko Birjina Amaren,
irudi hori kolkuan,
nik ere dakart, eta zaitu nau
beti premia orduan;
zu ere berdin gorde zaitzala
batailetako kanpuan,

balen txistua baino besterik
entzuten ez dan lekuan.

* * *

- 4 – Banator, ama, banator, ama,
gudatik sano etxera,
pozaren pozaz, laztandu eta
zerori besarkatzera;
peleatu det garaitu arte,
soldadu onak bezela,
hamar medaila dauzkan kapote
zahar honi galde bestela.
- 5 Eskapular'onetxek, ama,
bizirik nauka munduan,
beronegatik, etxera nator,
ikusten nazun moduan;
bala batek *behin* joatikan,
bete-betea petxuan,
irristatu zan, zergatik balen
kontra Mariak *ahal* duan.
- 6 Irudi honek e(g)in zidalako
mirari paregabia,
beroni hutsik zor diogu gaur,
degun atsegin haundia;
orduak amak, beso biakin
baturik bere semia,
hots egin zuen «bizi dedila
Arantzazuko Maria».

Arrese Beitiaren Arantzazuri buruzko hirugarren olerki hau geroagoakoa da, eta ez da 1886ko lehiaketakoa. Beste bien ondoren ipini dut, hala ere. Bi atal oso nabarmen ditu olerkiak: Aurrenik amaren hitzak gerrara doan semea-ri (3 ahapaldi) eta semearen hitzak gerratik etxeratzean (3 ahapaldi).

Euskal-Erria aldizkarian argitaratu ondoren, handik lau urtera berriro eman zuen argitara *Euskalzale* aldizkarian, titulua aldatuta –“Amaren agurra

ta semearen etorrera”–, eta testu aldetik ere aski aldatuta, bizkaierazko formak sartuz eta hainbat lerro (oin) guztiz berrituz. Seguruenik olerkariak berak egin zituen aldaketok. Badirudi azken horretatik hartu zutela testua geroko edizioek: Arrese Beitia beraren *Asti-orduetako bertsozko lanak* (1902) liburuak, *Euskalduna* aldizkariak (1903), S. Onaindiaren *Olerkiak* antologiak (1957), etab.

Asti-orduetako bertsozko lanak bilduman nabarmenago banatu zituen bi zatiak, bigarrenari bere titulu berezia emantez: “Semearen biurrera”. Bi olerkitzat harturik edo, Santi Onaindiak lehen atala bakarrik argitaratu zuen bere *Olerkiak* antologian.

Bi aldaeren ezberdintasun ugariak kontuan izanik, osorik jaso nahi izan dut hemen bigarren aldaera ere, ortografia eguneratuta:

1
GERRARA ZOAZ SEME MAITE, TA
ez *ahaztu* ama tristiaz,
eroiadazu neure bihotz hau,
bat-bat eginda zeuriaz;
badakit zelan burrukarako
zoazan bihotz haundiaz,
zaindu egizu gure bandera,
daukazun odol guztiaz.

2
Zoataz ondo gerrara baina,
gero poz emon, nok niri?
Hil zareala ames eginda
eingo naiz beti jagi ni;
eutsi semetxo, mun ein ta jantzi
eskuplario eder hori,
goix eta arrats errezetako
Ave Maria berorri.

3
Arantzazuko Birjina horren,
irudi hori kolkuan,
nik ere dakat, eta zaitu nau
beti premia orduan;
zu ere berdin gorde zaizula
batailetako kanpuan,
balen txistua baino besterik
entzuten ez dan lekuan.

4
Banator, ama, banator, ama,
gerratik sano etxera,
pozaren pozaz, laztandu eta
zuri esturak kentzera;
gerra egin dot garaitu arte,
soldadu onak bezela,
hamar kurutzaz kapote *zahar* hau
ikusidazu bestela.

5
Eskuplario honexek, ama,
bizirik nauka munduan,
beronegaitik etxera nator,
ikusten nozun moduan;
bala batek *behin* bete-betean,
bular hau jote orduan,
laprast ein eustan, zergaitik balen
kontra Mariak *ahal* dauan.

6
Irudi honek ein euskulako
mirari parebagia,
beroni hutsik zor deusagu gaur,
dogun atsegin haundia.
Orduan amak, beso biakin
baturik bere semia,
hots egin eban «bizi dedila
Arantzazuko Maria»

[ARANTZAZUKO BIRJINA EDER] (1886)

[Arantzazuko fraidea]

Eskuzkribua, 4 or. (AranLitArtx: SAR-1886, 11-001)
(Lehen AranArtxHist: Sec. XXVII, Lib. XXV, Doc.13)

*Izar ederrak hamabi
Arantzazuko Amari,
diotelako gaur jarri
koroï berria berari.*

- 1 ARANTZAZUKO BIRJINA EDER,
nere amatxo bakarra,
Zu zera beti euskaldunentzat
atseginezko Izarra:
marinelentzat izan *ohi* zera
zorioneko Iparra;
eri tristeak esaten dizu
osagile txit azkarra.
- 2 Zure gloriak, Edengo lore,
nahi nituzke gaur kantatu;
lan hontarako beharko dezu
zure seme hau esnatu:
etsai gaiztoak soberbiakin
anima ez dezan mantxatu,
umiltasuna beharko dizut,
Ama nerea, eskatu.
- 3 Premi handiak ditugu, Ama
denbora galdu honetan;
bainon guziok guaz zugana
eskatutzera benetan:
Ez dezu esan, Errukiorra,
bila nazazu goizetan,
ez badezu *nahi* tristezan bizi,
zorigaiztoko kezketan?

- 4 Miragarrizko sasi ederra¹⁶
erretzen ez da *be/in* ere,
gar handietan arkitu arren
gutxitzen ez da batere:
Moisesen gisan korri dezagun
sasi hortara guk ere;
bilako degu bitarteko bat
Aloña mendian ere.
- 5 Guazen guztiok pozez beterik
bisitatzera arantza,
inork izutu ez du beharko
ikusten badu harkaitza:
Birjina horrek bentzutuko du
soberbiazko ekaitza,
turmoi [*sic*] handiak izango dute
bere aurrian mudantza.
- 6 Ester bikaina, Judit indartsu,
Rakel bezin maitatia;
Ez degu, Ama, mereziko guk
Zeru altuko grazia?
Ez al zera zu tristeentzako
gozotasun ta ezitia?
Zergatik, bada, deitzen dizue
Jerusalengo gloria?
- 7 Izan *ohi* zera Israeldarren
gozotasun ta atsegina,
zeru-lurraren agintaria,
Aingeruen Erregina:
Kantabriarrak egin gaitzatzu
zu maitatzeko bai dina;
esan dezagun, o!... bizi bedi
Arantzazuko Birjina.

¹⁶ Bibliako *Irteera* liburuko sasiarena iradokitzen du hemen poetak: Moisesek sutan baina erregabe zegoen sasian Jainkoaren presentzia sumatu zuen. Arantzazuko tradizio espiritualak sasi haren argitan ikusi izan du bertoko “arantza-elorriarena”.

- 8 Ondra handia degu arantzan
egiaz euskaldunentzat;
esker handiak Baltzategiko
galaitxo Rodrigorentzat:
Aloña mendian agertu zan
Birjina hori guretzat.
– Kantabriarrak..., esaten digu,
hartzen zaituztet semetzat.
- 9 Atozte, bada, kantabriarrak,
Aloña mendi maitera:
atozte danak, *zahar* eta gazte,
grazi handiak hartzera:
Atozte, arrotz urrutikoak,
zuen Ama ikustera;
Euskaldun zintzo geranez geroz,
ongi kanponduko gera.
- 10 Egunsentiko Izar argitsu
zuzentzailerik onena,
zu arkitzeko, beharko det nik
garbitu ongi aurrena,
kontzientzia pekatutikan,
jantzirik grazi *lehenena*,
bilatuko det orduantxen bai
Birjinarik samurrena.
- 11 Zertan ari naiz ezin eginik
Erregin horren pintura?
Etorri al da lan hontarako
hitz neurlaririk mundura?
Oraintxen neri etortzen zaizkit
mila jakintsu burura.
Zeinek iduki lezakean bai
haien jakinduri hura!
- 12 Zeruko ate zoragarria,
Zu arantzaren gainean?

O bihotz bigun! Guri begira,
laztan bat eman *nahiean*?
San Frantziskoren seme prestuak
gorde gaitzatzu lurrean,
ta azkenik, Ama, zauden glorian
har gaitzatzu magalean.

Iturria: diptikoa, folio tamainakoa, lau aldetatik eskuz idatzia. Arantzazuko artxiboko etiketaren arabera, 1886ko “Certamen literario”ra aurkezturiko idazlana da. Ez daukagu autorearen berririk, ikur-izenaren azalpena galdua delako, eta bestelako informaziorik ez dugulako. Dakidanez, ez dago inon argitaratuta. Lehiaketa programako 4. gaian sartzekoa dela dirudi: “Arantzazuko Andre Mariaren loriak” gaian, alegia.

1886ko lehiaketan Isidoro Ruiz de Arbulok eta Gregorio Arruek ere parte hartu zuten nonbait, eta sarituak gertatu zirenez, Arantzazun geratzekoak ziren horien idatziak, baina ez ditugu ezagutzen. Dena dela, hemengo hau frantziskotarren bat da, azken ahapaldian adierazita utzi zuenez. Arantzazukoa bertakoa? Izan ote daiteke A. Jose Epelde bertako nagusia bera, lehendik beste kanta bat – ”Jaungoikoaren ama”– argitaratua zuenez (1881)? (ik. ADK-IV liburukia) –Arantzazun bizi da nonbait, 9. ahapaldiak aditzera ematen duenez–. Desegokia litzateke lehiaketaren antolatzailea lehiakide ere izatea, baina lehiaketaren zuzeneko antolatzailea Ignazio Egia fraidea zen nonbait –lehiaketa-batzordearen idazkaria, berriz, Vicente Suárez izan zen–.

AMA BIRJINA ARANTZAZUKOARI (1986)

Karmelo Etxegarai

Euskal-Erria, XV, 1886, 82-84 or.

Eskuizkribua, 8 or. (AranLitArtx: SAR-1886, 11-011)

(Lehen AranArtxHist: Sec. XXVII, Lib. XXV, Doc. 26)

Arantzazu, XLII, 1961, 398-399 zenb., 215-216. or.

Consolatrix afflictorum

- 1 EKATZ GOGORRA IGAROTZEAN
datorren haize gozoak,
sortitz guztian zabaltzen ditu
atsegin mirarizkoak:
Piztutzen ditu *ihintzez* bustirik
lore zimeldutakoak;¹⁷
eta kantatzen jartzen sasian
txori bildurti gaixoak.
- 2 Gau ilunaren ondorendikan
datorren egunsentia,
argiz ta lorez apaindurikan
bere kopeta txuria,
bai dala benaz zelaien eta
mendien edergarria!
Bai datorrela doaiz betea,
dena jarririk alaia!
- 3 Ekaitz ondoko haize gozoa
baino txit gozoagoa,
egunsentia doai denakin
baino pozgarriagoa,
mendi honetan¹⁸ agertu zinan

¹⁷ Artxiboko eskuizkribuan: “jasotzen ditu lirain ta lerdan / arbol makurtutakoak”.

¹⁸ Artxiboko eskuizkribuan: ‘orretan’.

Birjin Arantzazukoa,
izandu zedin Aloña aldea
beti zorionekoa.

- 4 Zer egun triste saminak ziran
Euskaldunentzat orduan!
Gerra gogorra gizon guztiak,
ai! zerabiltzen buruan,
gorroto txarra bihotzean, ta
ezpat zorrotza eskuan:
zirudien, ai! maitetasuna
hil zala beren barruan.
- 5 Triste zegoen Euskal Herria:
anai odolez bustirik,
ikusten ziran mendi guztiak,
iturri denak gorririk:
gutxitan hemen ikusi izan da
ekaitz bat gogorragorik,
gutxitan gaurik Euskal Herrian¹⁹
hura zan bezin ilunik.
- 6 Lur lehortuak udan eskatzen
duen bezela euria,
euskaldun lurra²⁰ eskatzen zuen
pake txit maitagarria:
eskatzen zuen gau ilun hartan
eguzkiaren argia,
urraturikan aldendu zedin
hodei beltz izugarria.
- 7 Zu izan zinan, Zu! pakearen
ekarle bedeinkatua:
Zu, gau iluna mendetu zuen
argi dizdizarizkua:
Zu, Euskaldunen Ama gozoa,

¹⁹ Artxiboko eskuizkribuan: “euskal lurrean”.

²⁰ Artxiboko eskuizkribuan: “Euskal Erriak”.

- bere laguntza osua,
berak zituzten nahigabe denak
atsegin bihurtakua [sic].
- 8 Nola zimeltzen doan lore bat
altxatutzen dan ederrik,
egunsentian eroritzen da
ihintz pozgarriak bustirik,
hala jaiki zan Euskal Herria
atsegin gozoz beterik,
zu ikustean bere lurrean
nahigabe denak ahazturik.
- 9 Gorroto txarrak bukatu ziran;
nagusitu zan pakea,
zeruko doai aingeruzkoa,
onarentzako gordea;
bazter denetan pozaren pozez
kantuz zegola jendea:
“Bedeinkatua izan dedila
Arantzako ama maitea”.
- 10 Baso arteko etxolatxoan
bizi zan nekazariak,
mendi gainean ardiak zaitzen
beti zebilen artzaiak,
eskutarmadun gauregi goia
zuen etxejaun haundiak,
denak kantatzen²¹ zuten gogotik:
Maitatzen gaitu Mariak!
- 11 Gero, zein ez da euskal lurrean
etorri zure oinera,
bere nahigabe lazgarrietan
laguntza gurteskatzera!
Nor ez da etorri, Birjin eztia,
Aloña mendi gainera,
zure mesede miragarriak

²¹ Artxiboko eskuizkribuan: ‘esaten’.

gogotik hotsanditzera!

- 12 Itsua dator argiturikan,
arinik zana elbarri,
mingaina oso askaturikan,
mutua pozez kantari:
denak diote esker ematen
Arantzazuko Amari,
ikusirikan alde denetan
hainbat eta hainbat mirari.
- 13 Horrera dator Inazio bat
Loiolatikan umilik,
mundu-ondasun galkor ustelak
mundutarrentzat utzirik:
sua darion bere bihotza
zure amorez beterik,
mundu guztian Fede santua
zabaldu nahiez urturik.
- 14 Horrera dator Zumarraga bat,
zure arantza maitera,
bere bihotza Zureganako
maitetasunez sutzera.
Sugar horrekin goratutzeko,
txoriandraren²² antzera,
lurra utzirik Zeru alderontz
argia bilatutzera.
- 15 Okendo batek dabilenean
itsas jazarran gogorrik,
garaipenaren esperantza du
zuregan jartzen bakarrik:
erakutsirik hala garbiro
ez dala bihotz haundirik,
non-ta Zerutik bihotz hortara
jetxitzen ez dan indarrik.

²² txoriandre = terrera.

- 16 Guztientzat da Birjin ezia²³
ama txit maite-maitea,
na/higabedunen gozagarria,
zeruetako atea;
egunsentiko izar ederra
mantxen izpirik gabea,
iturri garbi osasuntsua,
lore guztien lorea.
- 17 Garo tartean ezkutaturik
dagon *ihintz* tanto garbia
eguzkiari begiraturik
jartzen da dizdizaria:
hala guk ere, begiratzean
zein ederra dan Maria,
sentiko degu, han! bihotzean²⁴
argitasun bat bizia.
- 18 Goazen guztiok Berarengana,
*a/*uspez gaitezen lurrean,
eskein zaiogun izate dena
jarririk bere aurrean:
eskatu gero gorde gaitzala
bizi geraden artean,
txorikumea amak bezela,
ongi bere mantupean.
- 19 Mantupe hartan dago guretzat
zorionaren kabia;
mundu hontako²⁵ gorabeheretan
portu atsegingarria;
animarikan hodeitsuena
dizdizten duen argia;
lurrean inoiz izaten ez dan
poz ezin esangarria.

²³ Artxiboko eskuizkribuan: ‘ederra’.

²⁴ *Euskal-Erria* aldizkarian: “jan! biotzean”; inprimaketa-okerra dirudi.

²⁵ Artxiboko eskuizkribuan: “bizitz ontako”.

20 Ama maitea! Mundu-arantzak
gaituztenean zulatzen,
dituztenean odol-jario
gure bihotzak ipintzen,
zure arantza bedeinkatuak
gorde gaitzala, bai! arren,
zu bihotzetik maiteaz beti,
bizi eta hil gaitezen.

Arantzazuko artxiboko olerki honen eskuizkribuaren atzealdean norbaitek eskuz idatzi zuen: “Poesía de D. Carmelo de Echegaray”. Autorearen gutunarekin, Arantzazuko fraide Ignazio Egiari idatzitakoarekin batera dago olerkia bera. Egia horixe zen nonbait 1886ko lehiaketaren antolatzailea, eta badirudi berak eskatu ziola olerki-lehiaketan parte hartzeko Etxegarairi.

Eskuizkribuan ez dago esanda lehiaketarako olerkia denik. Baina *Euskal-Erria* aldizkarian eta gero *Arantzazu*-n argitaratu zutenean, zera diote: 1886ko Koroazioko lehiaketan aipamen berezia merezi izan zuela olerkiak. Hitzez hitz, honela dio *Euskal-Erria* aldizkariak argitalpenaren buruan: “Composición premiada con una medalla de acero grabada al damasquino en oro y plata, en el certámen literario-artístico celebrado con motivo de la Coronación de Ntra. Sra. de Aránzazu”. Ezaguna da, lehen saria Arrese Beitiak eraman zuela euskal olerkiaren sailean. Olerki honek, berriz, bigarren saria eraman zuen nonbait, J. A. Lizarralde dienez (HVSA, 462 or.).

ARANTZAZUKO AMA BIRJINARI (1888)

Pio Maria Mortara

Euskal-Erria, XIX, 1888, 178. or.
Arantzazu, XLIV, 1965, 424. zenb., 33°. or., azala

- 1 AGUR ARANTZAZUKO
Ama Erregina,
Euskaldunen Andrea,
poz eta atsegina.
- 2 Euskaldunen artean
Maria jarririk,
Euskaldun denak daude
zuri eskeindurik.
- 3 Euskaldunak dirade
zure jauregia,
zure koroï ederra
da euren fedia.
- 4 Euskaldunak badaude
zure inguruan,
haitz gogorak bezela
beti-betikuan.
- 5 Haitz gogorak bezela
dira Euskaldunak,
euren etsai guztiak [*sic*, guztiak]
garaitu ezinak.
- 6 Betoï haize, euriak,
turmoiak orrunka [*sic*],
Euskaldunak ez dira
izango beldurka.
- 7 Baina nola, Maria,
arantzan zaude Zu?...

- A! zurekin, Andrea,
arantzan gaude gu...
- 8 Jaungoikoaren etsaiak
Eleiza estuturik,
gure ariman dago
arantza josirik!
- 9 Arantzazun baziran
sugarak piztutzen,
ta zure jauregia
oso erre zuten.
- 10 Gelditu zan bakarrik,
gauz miragarria!
zure Imajin ederra
ez irazekia.
- 11 Arantzazun, Maria,
Zu maite izanik,
Euskaldunak galduko
ez dute federik.

Pio Maria Mortara (1851-1940), bataiokoan Edgardo izenekoa, Bolonian (Italia) jaio zen; San Agustinen Kalonje Laterandar eginda, Europan zehar predikatzen ibili ondoren, eta euskarak erakarrita, Oñatin jarri zen bizitzen, bertako Agustindarren komentuan. Gogoz ikasi zuen gure hizkuntza. *Euskal-Erria* aldizkariaren zuzendari Antonio Arzaki bidalitako gutunean honela zioen, besteak beste: “Nere jayotzaz Euskalduna ez izan arren, naiz Euskalduna biotzez, eta egunetik egunera euskaldunagotzen ari naiz.” *Euskal-Erria* aldizkarian parte bizia hartu zuen, ia beti euskaraz. Bertan argitaratu zituen Arantzazuko Andre Mariari eskainitako bi olerki; horietako bat da hemengo hau.

Arantzazuko Andre Mariaren koroazioaren ospakizunetako hirurreneko azken egunean berak egin zuen meza nagusiko sermoia, *Euskal-Erria* aldizkariako kronikak azpimarratzen duenez: “La oración sagrada estuvo a cargo del renombrado Agustino P. Mortara, que, con frase correcta y conmovedora unció desarrolló acertadamente el siguiente adecuado tema: “Las virtudes de María se hallan representadas en la naturaleza virgen, no modificada por la mano del hombre” (*Euskal-Erria*, XIV, 1886, 535. or.).

ARANTZAZUKO AMARI (1891)

Pio Maria Mortara

Euskal-Erria, XXVI, 1892, 426-427 or.

- 1 ARANTZAZUKO AMA BIRJINA,
gure bihotzen osasuna!
Hemen jarrita esleitu dezu
Euskal Herrian jarlekua,
zure euskaldunak izan ditezen
zure semeak ta koroia.
- 2 Hemen agertu Zu zinanetik
irudi antzina²⁶ ta ederrean,
eta Erregin haundi bat bezela
jarri bazera mendi honetan,
agintzen dezu, dena zurea,
dena daukazu zure eskuan!
- 3 Hemen neguak bildutzen ditu
zure malkoak ta negarrak,
dala euriak isurtzen dira,
dala elurrak, eta hizotzak,
zure Semetxo maite galduta,
bota dituzun, ai! malkoak!!...
- 4 Udaberria poliki helduta,
zure Semea da pizturik,
ez malkoari, ezta minari
izan diteke, ez, lekurik;
denok poztutzen, denok alaitzen
zurekin gera bihotzetik!

²⁶ Jatorrizkoan ‘anziña’ dago idatzita; ‘antzinako’-ren ordeaz ote dago? Bertsoaren neurriarengatik?

5 Ama laztana! gure loreak
hemen dauzkagu, ta koroia;
Ama gozoa! har zazu, arren
gure bihotza, gure arima,
loreak baino maiteago dezu
gure bihotzen koroitxo!!...

Oñatin ez, baina Burgosen dago sinatuta olerki hau: “Quintanilla de la Mata (Burgos), 12 Mayo 1891”. Euskararen eta euskal tradizioen defendatzaile beroa zen Pio Mortara agustindar laterandarra, *Euskal-Erria* aldizkariak jaso zuen testigutza honen arabera:

“De una carta de Zaldívar, dirigida por el célebre filólogo P. Pío M.ª de Mortara á nuestro apreciable colega bilbaíno *El Vasco*, y que éste la publica en su número correspondiente al 31 de Julio último, tomamos el siguiente párrafo, inspirado por la celebración de las fiestas euskaras de Durango: «Ese carácter bascongado, tan noble y marcial, á la par que sencillo, modesto y profundamente religioso que se trasluce hasta en sus bailes inocentes y candorosos, y en esos cantos cuya suave y graciosa melodía trasporta el alma hacia regiones estéticas é ideales que desdichadamente ya no existen, y en esas castas y pudorosas diversiones que fueron en los andados tiempos una escuela de respeto y de caridad cristiana, todo eso me conmovía, me embelesaba, y casi fuera de mí, de muy buena gana hubiera exclamado: Bizi bedi Euskara. Bizi betiko Euskaldunak. ¿Noiz ikusiko dira igaro diran egunak?... Bizi bedi Euskara. Bizi betiko Euskaldunak!» (*Euskal-Erria*, XIV, 1886, 111. or.).

AIZKORRI MENDIARI (1897)

Txirrist (R. M. Azkue)

Euskalzale, 1897-I, VI. geia, 42-43 or.

Arantzazu, II, 1922, 20. zenb., 372. or.

- 1 AIZKORRI ZAHARRAK,
negura ezkeru,
urtero-urtero du behintzat:
burua txuri,
kikil bihotza
eta lainoa txapeltzat.
- 2 Gorputz biluza,²⁷
hozkirritua
ikusirikan, hodaiak
zerutik jetxi
ta agertzen zatzuz,
berotu nahirik erraiak.
- 3 Hautxoak, Amak
bularra gorde
ta ugatzik gabe bezela,
orduan daude
ardi gaisoak
gose hilgarria dutela.
- 4 Inude bila
ardi zurztuak
itxasaldera dijoaz,
eta egunero
oroitzen dira
beren Aizkorri gaisoaz.

²⁷ ‘biloiza’ dakar jatorrizkoak.

5 Arrano ta sai,
bela ta mirotz
eta haize-ekaitzak, nik uste,
zure semeak
non eta nola
bizi ote diran dakuste.

6 Arkume-zale
dira arranoak,
herio-putzak haizeak;
ez galde hoiei,
Ama samurra,
hil ez zaizten aditzeak.

7 Zure malkoak
errekaturik
itxasorontz dijoaztela,
gau ta egun daude
guri esaten
na/higabetua zaudela.

8 Eska zaiozu
zeru goiari,
udaberriko eguzkia,
lorenz jantzirik
berriz Amatu²⁸
ta ikusteko etxadia.²⁹

9 Eta lasterka,
mardul-mardulak,
ardi iletsuak, begira!
zure altzora,
bee ta beeka
hizketan helduko dira.

²⁸ *Euskalzale* aldizkariaren oin-oharra: “Ama egin”.

²⁹ *Euskalzale* aldizkariaren oin-oharra: ‘Familia’... (etxadia = familia, alegia).

- 10 Zeruak *ihintzez*
ase zaitzala
eta eguzkiak giro onez;
zure belarrak
abeletxeetan
urre ta zilartu bitez.
- 11 Zuregan bizi
ohi dan artzaia
oso da zoriontsua;
lurra urruti,
urruti minak
dauzka, eta hurbil zerua.

Sinaduratzat “Txirrist” dakar *Euskalzale* aldizkariak, eta “Txirrist (euskalzale)” *Arantzazu*-k. Zuzenean ez dut aurkitu zeini dagokion ezizen hori; Julen Urkizak ere ez dakar bere zerrenda luzean. Baina Resurrección M. Azkue izan daitekeela uste dut: “Boskarren Txirristada” artikulua barruan dago olerki hau, aldizkariaren 6. zenbakian. Aldizkariko urte horretako idatzien aurkibide orokorrean –“Azaldariak” izenekoan, lehen zenbakiaren aurrean–, begiratzen badugu, “Azkue, (R. M.)” sarreraren barruan daude jarrita “Txirristada” atal guztiak. Hortik uste izatekoa da Azkue bera dagoela Txirrist ezizenaren pean.

— II —

XX. MENDEKO

OLERKARIAK ETA OLERKIAK

URTEZ URTE ETA OLERKARIZ OLERKARI

R. M. Azkuek eta beste zenbaitek lotzen dute XIX. mendetik XX.era bidea literatura arantzazuar poetikoaren alorrean, halakotzat hartuta oro har bertso neurtutan Arantzazu kantatzen duena: olerkiak, bertsoak, abesti-testuak.

Olerkien sailean Rosario Artolak irekitzen du literatura arantzazuarren XX. mendeko historia, 1902an Oñatiko Lore-jokoetan irabazle izandako olerkiarekin; berehala ditu beste batzuk jarraian, batez ere Antonio Arruti fraide frantziskotarra.

Geroagokoak dira Salvatore Mitxelena (1919-1965) eta Bitoriano Gandiaga (1928-2001), XX. mendeko Arantzazuren kantari poetetan gailurrekoak eta oparoenak askozaz. Mitxelenak bere *Arantzazu. Euskal Poema* obra poetiko handia Arantzazuri eskaini zion osorik. Arantzazu-zaleak eta literatura arantzazuarren berririk zerbait duenak ezaguna du, eta irakuri ez duenak erraz izan dezake eskura. Horregatik, eta hemen sartzekotan, osorik sartu behako genukeelako, bilduma honetatik kanpo utzi ditut horko olerkiak. Bestalde, ADK-VI. liburukian oparo jasota daude Mitxelenaren Arantzazuko abesti-testuak, asko

eta asko *Poema* handikoak. Liburuki honetan, beraz, beste nonbait argitaraturiko eta musikatu gabeko Mitxelenaren olerki pare bat bakarririk jaso dut, sarrera orokorrean ere abisatuta dagoenez.

Gandiagari dagokionez, eta sarrera berean esandakoaren arabera, liburuki berezia eskaini nahi izan diot ADK sail honen barruan –VII.a., Arantzazuri buruzko beraren olerki sakabanatuak, gehienak, bateratuz.

Bestalde, II. atal honetatik kanpo geratu dira 1956an Arantzazuk antolaturiko literatur sariketa olerkiak, denak Arantzazuri buruzkoak, III. atal apartekoa osatzeko.

ARANTZAZUKO AMA BIRJINARI (1902)

Rosario Artola

REA/JK, 60. eta 61. or.

Ibaizabal, I. urtea, 1902, 44. zenb., 1-2 or.

Euskal-Erria, XLVII, 1902 (2. seihi.), 310 or.

Bizi bedi fedia

- 1 ARANTZAZUKO AMA
Maria Birjina,
zeruko aingerutxo
danen erregina;
zu goitutzen egingo
det nik *ahalegina*,
nahiz ez izan Zuretzat
nere luma dina.
- 2 Zori oneko Ama
Birjina laztana,
zeruko lorateian³⁰
zera ederrena;
izar dizdizaria
argiz argiena,
mantxarikan gabia
garbiz garbiena.
- 3 Zure izenarekin³¹
danak dira umiltzen,
aingeruak begira
ez dira aspertzen,
zure edertasunak
ditu harritutzen,
hala beti a(r)i dira
gloriak kantatzen.

³⁰ Bertsopaperetako batean ‘loraietan’ dator. Badirudi inprimaketa-okerra dela.

³¹ “zure izenarekin” dago idatzita *Ibaizabal* aldizkarian.

- 4 Gau ilunian izar
eder bat bezela,
gure nahigabietan
izarra Zu zera;
atsegina bidaltzen
dezu bihotzera,
o! Birjina txit santa,
Zu gabe zer gera?
- 5 Artzai Rogrigotxori
arantza gainian,
azaldu izan zinan
txit zori onian;
Zeruko Erregina
haur baten aurrian,
haren inozentzia
zer maite zenduan!
- 6 Oñate inguruan
hau baitzan gertatu,
zure semetxoakin
zinana agertu;
Euskal Herri maitia
zenduen ondratu,
eta paketasuna
guzian banatu.
- 7 Eliza eder bat dago
geroztik egina
ondratzeko Maria
ama guztiz fina;
jendia bildutzen da
ezin esan dina,
zergatikan zeraden
danen sendakina.
- 8 Zein ez da geroztikan
eliza hortan sartu,

eta zer mirariak
ez dira gertatu?
Birjinari dionak
bihotzez eskatu,
berihalaxen dizka
malkuak lehortu.

- 9 Arantzazu, Arantzazu³²
hitzik eztienua,
euskaldunak bihotzez
maite zaituena;
gure erreguetan³³
Zu zera aurrena,
bedeinkatua izan
bedi zure izena.

- 10 Nola Euskal Herria
dagon oso eri,
begiratu bat eman
zaiozu berari;
Zerutikan laguntza
zazu Zuk bidali,
sendoturik, *gehiago*
ez deien erori.

1902ko Oñatiko Euskal Lore Jokoetan aipamen berezia merezi izan zuen Artolaren olerki honek. Urte berean *Euskal-Erria* eta *Ibaizabal* aldizkarietan argitaratuta, hurrengo urtean “bertsopaper” moduan zabaldu zuen, bi edizio ezberdinetan: olerkiaren arrakasta handiaren seinale; REA/JK-n aurki dai-tezke biak. *Arantzazu* aldizkariak ere argitaratu zuen olerki hau (LV, 1975, 532. zenb., 241' or., azala), *Ibaizabal*-etik hartuta.

³² Ahapaldi hau osorik sartu zuen Salvatore Mitxelenak bere *Arantzazu. Euskal Poema* liburuan, “Agur, Jesusen Ama” kapituluaren (AEP-1, 192. or.).

³³ REA/JK-ko bertsopaperean ‘arreguetan’ dago idatzita.

ARANTZAZUKO MIREN GARBIARI (1912-1935)

Obertikia

Erraimunda Errenderia

Gipuzkoarra, VI, 1912, 262. zenb., 3. or.
Errenderi'tar Erraimunda Aba, *Olerkiak*, Tolosa: I. López Mendizabal
balen irarkolan, 1935, 18-19 or.
Zeruko Argia, 1935, 20. zenb., 136-137 or.

*Horra hor Arantzazu,
horra Ama garbia.
Horra begiz begira
gure zaindaria.*

Gipuzkoarra (1912) + Olerkiak (1935)

- 1 GUDA GOGORRA ALDE GUZTITIK
hondatu nahirik gure herria...
Begira bertan, Ama onena,
Euzkadi dena eroria!
- 2 Ipar-aldetik hotzak jotzen du
ta usteltzen gaitu hego txarrak.
Miren Garbia aldendu min-gaitz,
erauntsi-ekaitz hego-iparrak.
- 3 Neke-arantzez bete-betia³⁴
Euzko Herria da arantzatzu [*sic*]...
Arantzazura, Amatxo Maitte
kuttun horixe betorkigu.
- 4 Ama helduta arantz-sasira
loratzen dira arantz denak...
Erdu, Neskutza, herri honera
guri kentzera gaitz-hobenak.

³⁴ Ahapaldi hau *Zeruko Argia*-n ere badago: “Euskal-Erria”, ordea, ez “Euzko-Erria”.

- 5 Indarrez degu guk aintzatuko
Arantzazuko Miren hori:
aupa luditik ortze-ondora!
Gora ta gora beti-beti!!
Zeruko Argia (1935)
- 6 Arantz artean sortu izan arren
inoiz arantzak jo ez zaitu;
Euskal Herria arantzartean,
Ama gozoa, begiratu.
- 7 Hodei artetik goizeko izarra
itsas gizonai dagerkie;
ta Ama Birjina Arantzazutik
maite dutenai izar zaie.
- 8 Goizeko izarrak itsas gizona
ekaitz erdian argitzen du;
are *gehiago* Euskal Herria
poztutzen dezu, Arantzazu.

Olerki hau Arantzazuko hiru abestiren oinarrian dago: Alfonso Ugarterena bata, eta Tomas Maria Elduaienenak beste biak –"Arantzazuko Amari", I eta II–. Hiru abestiek Erraimunda Errenderiaren olerkiaren sarrerarekin hasten dira, baina Ugartek horko bi estrofa bakarrik aukeratu zituen, eta Elduaienek, berriz, bestelako estrofa ere baliatu zituen, 1935ean *Zeruko Argia* aldizkarian (201. zenb., 136-137 or.) doinu eta guzti argitaratu zuen kantan. Uste izatekoa da Errenderiaren jatorrizko olerkia luzeagoa zela, *Gipuzkoarra* aldizkarian agerturikoa baino, eta hori nolabait osatzera zetoztela *Zeruko Argia*-n argitaraturiko ahapaldiak. Olerki osoa ez dago inongo iturritan jasota; berriki (2003) Elixabete Perez Gazteluk argitara emandako kaputxinoaren idazlanetan ere *Gipuzkoarra*-ko lau ahapaldiak bakarrik datoz (ik. Erramon Astibia "Errenderi Aba", *Idazlanak*, Erreterria: Erreterriako Udala, 2002, 29-31 or.).

Hemen osorik jaso nahi izan dut.

ARANTZAZUKO AMA NESKUTZARI (1915)

Autorea: Ezezaguna

Jaungoiko-zale, IV, 1915, 37. zenb., 3. or.)

- 1 LORE GUZTIEN LORETEGIA
zu zera, Ama maitea,
arantz artean arantzik gabe
emai bikainez betea,
gaur zuregana poz-pozik dator
euzkotar zintzo taldea,³⁵
apaltasunez zugaran jarriarik
bere bihotzen ustea.
- 2 Arantz gabeko larrosa zera,
hogen gaberik sortua,
Neskutz ederra, Ama txukuna,
maitasunean sutua,
goiko Jaun bera, zeru guztia,
zurekin dago poztua,
zugarantzeko, arren!, Amatxo,
eman zaiguzu eskua.
- 3 Arantz artean sortu zinaden,
lirio lirain txuria;
zabal ezazu Euskal Herrian³⁶
ihintz usain gozo garbia;
gugarantz orain bidal zaiguzu
zeru-eskarren euria,
zurekin gero goza dezagun
beti-beti atsedena.

Joan Jose Garmendiak musikatu egin zuen olerki honen lehen ahapaldia, “Arantzazuko Ama Birginari bederatzaurrena” tituluarekin (1916). Partitura Arantzazuko Musika-artxiboan aurki daiteke (D 3); (ik. AAB: 063).

³⁵ J. J. Ndad. Garmendiaren partituran “euskaldun zintzo” dago idatzita.

³⁶ Jatorrizkoan “Euzkel-Errian” dago idatzita.

ARANTZAZU (1917)

Biktor Garitaonandia

Euskal-Erria, LXXVI, 1917 (1. seihil.), 21-22 or.

I.- Edestia

- 1 HAMABOSGARREN GIZALDIA ZAN:
(guretzat oroigarria)
hodei ilunak estaltzen zuten
ortze-goietan argia.
- 2 Euzko abertzale zintzo ziranak
anaitasunik ez zuten,
ta, zorigaitzez, ez zan Euzkadin
burruka baizik ikusten.
- 3 Bai Naparran, bai Gipuzkoan,
Araban baita Bizkaian,
beren arteko gorrotoakin
gudakan arkitzen ziran.
- 4 Eta izan arren euzko semiak
burnia bezin gogorrak,
makaltzen ditu beren barrengo
guda beltz eta gaixkorrak.
- 5 Esakun zaharrak diraskigute
(esanak bainan egiak)
“Anai arteko etsaitasunak
galduko ditu herriak”.
- 6 Zeru ta lurren Jabe ta Jaunak,
nahimen on-bidekorra-kin
zigortu zuen Euskal Herria
lehorte luze batekin.

- 7 Bainan alperrik: zigorkada hau
aintzakotzat hartu gabe,
lehen bezelaxe jarraitu zuten
burruka anaitasun gabe.
- 8 Merezi al du Euskal Herriak
Jaunaren askezkizunik?
Ez al du izango gaxuak inoiz
zorionezko egunik?

II. Zeruko Amaren etorrera

- 9 Hilzori hortan arkitzen zala
gure Euskal Herri laztana,
errukitzen da Zeruko Ama
ta jetsitzen da gugana.
- 10 Ta anaitasuna berbiztutzeko
euskaldun denen artean,
agertzen zaio artzaitxo bati
arantza baten ganean.
- 11 Eta zergatik agertu ote da
Aloña mendi-mendian,
zeru ta lurren Erregin dana
arantza baten gainian?
- 12 Baltategitar Rodrigo artzaiak
galdetu zion gogotsu:
Zu, zeru-lurren edertasuna,
txit laztana, arantzan zu!
- 13 Bai, euskaldunak, arantzan nago
dirausku Ama maiteak;
arantza hoiek motatu ditu
euzko anaitasun gabeak.
- 14 Nere laguntza nahi badezute,
izan, bada, maitatiak,

t'arantza hoiek izan deitezen
aurrerantz kutsu gabiak.

15 Euskaldun denak aditu zuten
Amaren dei txit ederra,
beraz, gudate ta haserkeriak
bukatu ziran batera.

16 Ordurezkerok euskaldun denak,
paketsuak izateko,
Arantzazuko Ama maitea
hartzen dute bitarteko.

III.- Otoia

17 Zugan, Amatxo, sendotzen ziran,
etsaiak oinpetutzeko,
gure asabak, zu aintzatuaz
euzko ikurrina goitzeko.

18 Gu ere, Ama, hemen gauzkatzu
oihu eginaz batera.
Zurekin beti alai juateko
nahiz batera nahiz bestera.

19 Ama neskutza, hartu gaitzazu
betiko zure mendean,
euskaldun³⁷ denok batu gaitezen
zure bihotz ederrean.

20 Arantzazuko Ama laztana!
Zuri begira hona hemen;
onetsi zazu Euskal Herria³⁸
Zai zazu beti: Bai, arren!

³⁷ Jatorrizkoan 'euskaldun' dago idatzita hemen, baina gehienbat 'euskaldun' idatzi zuen; alderantziz, 'Euzkadi' eta 'euzko'; azken biok beren horretan utzi ditut.

³⁸ Jatorrizkoan 'Euzkel-erria' dago idatzita.

ARANTZAZUKO LILIA (1918)

Gabirel Manterola

Gabirel Manterola, *Goi-izpiak*, Jaungoiko-zale, 1921 56-57 or.
Jaungoiko-zale, VII, 1918, 106. zenb., 144-145 or.

- 1 LORA GUZTIEN EDERTASUNAK
ihesten dabe bertatik,
eguzki aitzin izarrak legez,³⁹
lili ederren ondotik.
Lilia da ba, lore artean
eder, garbi, txukunena,
bere jantzi ta usain ondoan,
zer da lorarik onena?
- 2 Goirantz begira lerdin dagola,
ezpanak zabal-zabalik,
ikusten daben oroi dinotse⁴⁰
hemen ez dala zorunik.
Zerua dala zoruntegia,
ta bertarako bidea,
gure bihotza zuri ta garbi,
bera dan legez, zaintzea.
- 3 Lili eder bat agertu zan *behin*
eusko herrien erdian,
anaiak alkar galdu gurarik
gogor ebiltzen aldian,
arantzartean lilia legez
zuri, eder ta garbia,
Aloña mendin agertzen zala
Ama samur Orbangea.⁴¹

³⁹ *Jaungoiko-zale* aldizkarian: “eguzkiagaz ixarrak letxe”.

⁴⁰ *Jaungoiko-zale* ald.: “abots leun-leunez oroi dinosku”.

⁴¹ *Jaungoiko-zale* ald.: “Ama gozo Orbanbagia”.

- 4 – Arantzan Zu be? dino artzainak.
– Arantzan, ene semea.
– Zer dala baina zagoz arantzan,
Jaunaren Ama Maitea?
– Ene semetxo, ez dakizu ba,
Ama zeuentzat izanik,⁴²
neure bihotzak ezin leikela
hautu jarleku hobarik?
- 5 Atsekabezko arantzartean
semetxoak ikusita,
Amak bihotza zelan euki lei⁴³
arantzatik aldenduta?
.....⁴⁴
.....
- 6 Harrezkeroztik⁴⁵ lili eder hau
Aloña mendi gainean
bere kutunak zaintzeko dago
eusko herrien erdian;
Amaren bihotz maitekorragaz
esaten ahots samurraz⁴⁶:
– “ARANTZARTIAN EZ AHAZTU NIGAZ,
EZ AHAZTU GOIKO ZORUNAZ”.

“Arantzatsuko lilia”: horrelaxe dakar titulua bi iturrietan. “Jaungoiko-zale” elkarteak Gabirel Manterolaren olerkien bilduma, *Goi-izpiak* liburua, argitaratzean hainbat aldaketa sartu zuen hiru urte lehenago aldizkarian argitaratutako olerki honetan: esamoldeen, hitzen eta ortografiaren aldetik. Uste izatekoa da, autoreak berak sartu zituela; horregatik bigarren edizioa hobetsi dut; baina oin-oharretan adierazita utzi ditut lehenengoko aldaera nagusiak.

⁴² *Jaungoiko-zale* ald.: “zeuentzat Ama izanik, / ezin leikela neure biotzak”...

⁴³ *Jaungoiko-zale* ald.: “zelan egon lei Ama'n biotza”.

⁴⁴ Hemengo iturrian osatu gabe dago ahapaldi hau; baita *Jaungoiko-zale* aldizkariko jatorrizkoan ere.

⁴⁵ *Jaungoiko-zale* ald.: “Ordutik ona”.

⁴⁶ *Jaungoiko-zale* ald.: “diñola abots bigunaz”.

ARANTZAZUKO AMARI (1971)

Gabirel Manterola “Manterola-tar Gabirel”

Arantzazu, LI, 1971, 490. zenb., 358. or.

- 1 ARANTZAZUKO AMATXO,
lili arantzartean,
zure jarlekua dozu
Euskal Herri erdian.
- 2 Zure semeok bizitzan
nahigabez ikusirik,
hautu ete zeikian ba
jarleku hobagorik?
- 3 Haitz-erpin ta troka sakon
arantzaz ingurauta,
hor gabiltz estu ta larri,
sarritan lurra jota.
- 4 Baina begiak jasorik,
hor zakust, gure Ama,
gizon danori eskeintzen
Bake ta Zoriona.
- 5 Uste osoz ba Zugana
gatoz laguntza eske,
goiko eskarrik barik ba
ezer be ezin geinke.
- 6 Zu zara euskaldunontzat
egizko Artizarra,
gaurko nahaspil guztietan
itxaropen samurra,
- 7 bihotzez maitetu daigun
zure Seme maitea,
guretzat bera dalako
Bide, Egi, Bizia.

GORANTZ... (1918)

Antonio Arruti

Arantzazu. Homenaje filial a Ntra. Señora de Aránzazu, Celestial Patrona de Guipúzcoa, Bilbao, 1918, 63-69 or.

Antonio Arruti, *Olerki galduak. Recuperación de un poeta olvidado* (Ed.: Joseba Intxausti), Donostia: Elkarlanean, 1998, 254-256 or.

- 1 GORANTZ DIJOAZ NERE BEGIAK,
gorantz dijoazkit berez;
nik, berriz, ondo zergatik hara
dijoazkidan jakin ez...
Hantxen itxaron ditudan eder-
tasunen maitetasunez?
Hemen bihotza minberatutzen
duten arantzen bildurrez?
- 2 Gorantz begiak! zorionean
gau t'egun gorantz bihoaz,
era berean, bihotz iluna,
zeu alaitutzen bazoaz:
goitik datorren etetzen ez dan
euri gozoen tantoak
gozaten dizkit sarri ta garratz
ditudan negar malkoak.
- 3 Gorantz igo zan guztion Bide
dan gure Jesus maitea,
erakusteko nun dagon gure
zorioneko bidea,
irakasleak daukan lekura
igo dedin ikaslea,
arranuaren atzetik halan
dijoa arrano-kumea.
- 4 Ai! baina argalak izan gu beti,
ta goian egon zerua!

Luzatu arren Jaunak, guk ez *nahi*
luzatu gure besua...
Betiko, orduan, galduak, degu
orain mina, gero sua?
Nork daki, baldin ez bagenduke
Ama laztan bat *ahaltsua*!

- 5 Ama laztan bat zeruetatik
guri begira dagona,
ezagutzeko zer izango dan
seme maitientzat ona;
Jaungoikuaren ama izan arren
semetzat dauka gizona,
hartzen duala beretzat honi
dagokion zoriona
- 6 Atoz, esaten dio maitaro
Jesus onak gizonari,
atoz, zuretzat daukat jarleku
dakuszuna dizdizari;
zure eskuetan nere laguntza,
eta zuretzako sari
betiko dana, baldin ekiten
badiozu bideari.
- 7 Daukan tokia lagatzen bildur
izan *ohi* dan umetxoa;
diola alperrik *behin* eta berriz
aitak: Atoz, enetxoa;
latza bidea nunbait, ta bera
bildurtti edo gaiztoa,
deika dagoan aitarengana
hura *behintzat* ez dijoa.
- 8 Amaren errai bigunak ezin
utzi honela semia,
ezin ikusi galtzeko zori
txarrean bere maitia,
ta dio: baldin berak ez badu
honera *nahi* etortia,

nuan, tokirik ederrena da
semia dagon tokia.

- 9 Arantzez eta zotin garratzez
badago bete-beterik,
aspalditikan bere gainian
ez dala ikusten lorerik,
igar mendiak lehor bihotzak,
haserre berriz gainetik
Jauna, daukala zigorra alboan...
Zer, jun gabe, egiten det nik?
- 10 Nuan, zaurien eztigarritzat
izango du maitasuna,
bigun samurki bihurtzen dala
bihotz gogor zitalduna;
argia, poza datozen eran
datorrenian eguna,
Euskal Herrian zabalduko da
neugaz zoriontasuna.
- 11 Eduki⁴⁷ arren nere mendean
zeru ta ludi osua,
ondo jakinik Jaunak emanda
neronek dedan eskua,
gozatutzeko gizonen bihotz
arantzez minberatua,
arantza baten gainean *nahi* det
eduki bizilekua.
- 12 Arantzen orde z ugari lorak
alboan sortuko dira,
harritasunez dirala jartzen
guztiak honei begira;
Arantzazuren izena jaisten
danian herri erdira,
igoko dira guztiak harkaitz
arteko lorategira.

⁴⁷ Jatorrizkoan: 'iduki'.

- 13 Ez txori polit alai dabiltzan
zugaitz batera bestetik
abestitxoak dakizkitenak
udaberrian bakarrik,
hego-gabeko aingeru ezin
egon diranak isilik,
egun eta gau urte guztian
hemen euki *nahi* ditut nik.
- 14 Hobeto berriz jagotuzeko
maite ditudan semiak,
Aloña mendi gainetik ernai
eukiko ditut begiak;
halan alboko tontorretatik
artzai arduraz betiak
jagotzen ditu Urbian bildur
gabe dabiltzan ardiak.
- 15 Luze ta zabal Gipuzkoan nik
eukiko ditut gau t'egun
nere begiak eta *gehiago*
nere bihotza artedadun;
betoz nigana seme maiteak,
neu naiz beren Ama kutun,
euren artera jeitxi nintzana
izateko beti lagun.
- 16 Betoz nigana... Aldapa latzdun
Zeruko bidea dala?
Bakarrik hango bide luzea
hartzeko bildur dirala?
Hemen zerura zuzen dijoan
Jakoben harmail zabala!
Hemen kezka ta zotin guztiak
isiltzen ditun magala!
- 17 Goratu, seme maiteak, zuen
bihotzak! ez arren, *beheko*
gauzen maitale zeratela, izan
betiko zoritxarreko;
arren luzatu zuen besuak

- amarenak hartutzeko,
Ama dagoan tokian izan
zaitezten zorioneko!
- 18 Ez nuke izan *nahi* eskar-txarreko
gorrotogarri dan gorra,
gogo onez entzun *nahi* nuke beti
Amaren dei maitekorra;
Ama laztana, zure bidezko
esanak egiteko, horra
bihotza daukat gertu ta bigun,
lehen izan badet gogorra.
- 19 *Behean* arkitzen ez dan zorion
opa detanaren bila,
O maite nazun Ama! jasotzen
det nere bihotz erdi hila;
begoz hor *behean nahigabetutzen*
nauten gezur ta iskanbila.
Amaren magal gozoan nere
gogoia bizi dedila!
- 20 Zure errukizko begiak, Ama,
arren itzuli izkidatzu,
saminez dagon bihotz gaixoa
gozatutzen badakizu;
Ama zera-ta, semien alde
zuk zer egingo ez dezu?
Gure saminak gozatzeko
zaude bai hor *Arantzan Zu!*

Arantzazuko Andre Maria Gipuzkoako zaindari izendatzearen kariaz idatzitako olerkia da agian (1918). Arrutiren olerki honen hainbat ahapaldi musikatu izan dituzte: Mitxelenak bere “Zure errukizko” kanta ezagunaren hasieran ipini zuen hemengo azken ahapaldia (AAB: 228); gainera, doinu berbera baliatuz, beste kanta bat ere osatu zuen, Arrutiren bi ahapaldirekin: “Ama laztan bat” (AAB: 238); bada beste kanta bat ere hemengo beste bi ahapaldirekin osatua, agian Jose Maria Ibarbiari zor dioguna: “Gorantz dijoaz nire begiak” (AAB: 237).

ZUGANA... (1919)

Antonio Arruti

Euskal-Esnalea, IX, 1919, urtarrila, 3. or.

Arantzazu, II, 1922, 16. zenb., 220. or.

Antonio Arruti, *Olerki galduak. Recuperación de un poeta olvidado* (Ed.: Joseba Intxausti), Donostia: Elkarlanean, 1998, 257. or.

- 1 ARANTZAZUKO AMA LAZTANA,
zugana nere begiak
dijoaz, eta zugana ditut
jasotzen nere esku biak;
errukiduna zeranez gero,
gozatu nere zauriak...
Aspalditikan zeugan jarrita
dauzkat nere uste guztiak!
- 2 Gogoz entzuten badezu beti
zure semien arrena,
entzun gaur gogoz zure aurrean
*a*huspeztutzen danarena;
erruki zaite, amoztu bedi
nere gaitzaren eztena;
erruki zaite, betor *lehenbailehen*
ezbeharraren azkena.
- 3 Berriz ikusi daidan maitero
zure arpegi gozoa,
zure aurrean aurkeztu nadin
bihotz esker-onekua.
Arantzazuko Ama laztana!
Zugana nere gogoa
bihar dituan eskerren bila
ustez beterik dijoa.

1919an hil zen Antonio Arruti, 38 urte zituela. 1913an-edo hasia zen euskarazko poesia lantzen. *Apostolado Franciscano* aldizkariak eman zion aukera ederra horiek argitaratzeko. *Euskal-Esnalea* aldizkariak, 1919an, autorea hil orduko, argitaratu zuen hemengo olerki artean argitaragabe hau.

ERREKATXOA (1921)

Jose Arrue

Arantzazu, I, 1921, 2. zenb., 49. or.

- 1 MENDITARTEAN, HAITZ-ITURRIAN,
errekaxoa jaio da,
eta *pil-pil-pil*, bolaratxotan
menditik dator zelaira.
Laban-labanka ibar-landetatik
itxasoruntza dijoa,
pozik, dalako zeru-ispilu ta
lore bikainen maitea.
- 2 Txiruliruka errekondoan
ari da txori urtxindorra,
goratxoago entzuten dala
basa-usuaren urruma;
honez gainera, zein gozoa dan
ibaitxoaren murmura!
Ze atsegina bera ikustea
lore bikainai maiteka!
- 3 Zenbat alditan lasa-lasairik
zarika pean etzanda,
egin izan det aiskideakin
kuttunen jardun gozoa!
Zenbat alditan errekondoan
gozotu izan det bihotza,
maitetxoentzat kontu goxoak
errekaxoai esanda!
- 4 Zoaz, bai, zoaz, errekatxu hoi,
joran-lasterka itxasora;
jolasetako hantxe daukazu
uherka zabal, sakona.

Poztu zinezke zeradelako
zeruaren ispilua,
laztan artean bizi zeraden
loren maitale maitea.

- 5 Giza bihotza horrelaxe da
errekaxoan antzera,
menditarteko haitz-iturri bat
jaiotzetikan txikia,
gurariz *be/hin* be ase ezin dana,
ibili arren mundua;
bere zorion-itsasoa da
bakar-bakarrik Jainkua.

Jose Arrue fraidea (Aretxabaleta, 1884 - Tolosa, 1960) polifazetikoa izan zen euskal kulturgintzan, Arantzazun bizirik: herri-kanten biltzailea, kazetaria, itzultzailea, musikaria eta olerkaria.

Arantzazu aldizkariaren erredakzioan eta zuzendaritzan jardun zen 1920. eneko urteetan; Jesus Guridiren “Mirentxu” eta “Amaia” operen liburuxkak euskaratu zituen; hainbat kanta erlijiozko eta pieza musikal konposatu zuen (“Arantzazura” edo “Donostiatik gatoz” erromes-ereserki ezaguna, besteak beste); olerki finak idatzi zituen: horien lekuko Arantzazuri eskainiak, hemen jasotako lauak.

ARANTZARTEAN (1921)

Jose Arrue

Arantzazu, I, 1921, 4. zenb., 91. or.

- 1 ZER DAUKA, AMATXO;
ere bihotzak
hainbeste negar
egiteko?
Zer ote daukat
nere barruan
beti saminez
bizitzeko!
- 2 Negar-intziriz
itotzen nago
egunsentitik
gaberaino,
ta ametsetan be,
garratz, saminak
ziharo urratzen
hantxe nago.
- 3 Euzki ederrak
alaitasunez
mundu guztia
zorutzen du;
ta euzki horrek
argi izpitxo bat,
ai! neretzako
ez ote du?
- 4 Zugaztietan,
alkar maiteka,
jolasten dira

txoritxoak;
ta itsasoan be
alai ta pozik
murgil dagite
arraintxoak.

- 5 Aberetxoak
alai bizi ta,
gizona, berriz,
ittun-ittun!
Izadi dana
argi-argi ta,
giza bihotza
ilun-ilun!
- 6 Esan zadazu,
Birjina-amatxo,
nere maitea
zeralako:
Zer dauka, baina,
nere bihotzak
beti negarrez
bizitzeko?
- 7 Ene maitetxo!
darantzust Amak,
zer esaten dezun
ez dakizu.
Arantza gabe
larrosatxorik
inoiz ez inun
ez daukazu.
- 8 Goiko zorion
amaigabea
gizonarentzat
larrosa da;
baina larrosa

hartuko bada,
hartu behar da
baita arantza.

9 Zuen Ama ni
hementxe nago
arantzartean;
begiraizu:
guztiok, maitez,
diraustazute:
– Zergatik zaude
arantzan Zu?

10 Arantzartetik
maiteago nik,
darantzudana
entzun zazu:
–Adirazteko
zuen bizitza,
saminez, dala
ARANTZATSU.

LORETXO BAT GEURE AMARI:
ARÁNZAZU (1921)

Jose Arrue

Arantzazu, I, 1921, 1. zenb., 11. or.
Arantzazu, XLII, 1962, 409-410. zenb., 193. or., azala.

- 1 ARANTZARTEKO LORE PANPOXAK
euzkiak beti maite ditu;
hargatik dator gaur euzkitara
lore berri hau: “Arantzazu”.
- 2 Eguzki hori nun eta nor dan,
irakurlea, ez dakizu?
Berberak laister erantzungo 'izu;
galde zaiozu: Arantzan Zu?
- 3 Eguzki maite, argi bitxi hoi,
guretzat zera Zeu, Amatxu;
ta Zuretzat dan gure lorea,
aldizkingi hau: “Arantzazu”.
- 4 Zein ta, umetxoak Amagana lez,
maite egitera gatozkitzu;
zeru goi-goitik geure idazlan hau
zerorrek ere maite eikezu.
- 5 Zeure izen ona erazautzera,
zeu goraltzera datorkitzu;
ondo hartu, ba, onetsi, Ama,
geure loretxo: “Arantzazu”.

1921ean sortu zuten *Arantzazu* (*Aránzazu*) aldizkaria. Andre Mariari eskaintzen dio hori poetak, lore-eskaintza gisa. 1962an berrargitaratu zuen aldizkariak olerkia, honako sarrera honekin: “Au da «Aránzazu» aldizkariak bere leenbiziko zenbakian azaldu zuan olerkia. 1921'ko Maiatzekoan agertu zana, alegia. Aita Jose Arruerena dezu”.

GOIKO MENDIAN! (1923)

Jose Arrue “Txolin”

Arantzazu, III, 1923, 22. zenb., 52-53 or.

Nere adiskide Maguregi ta Mendibil sendiari.

- 1 ATE-LEIHOAK ZIHARO ITXITA,
bainago gela barruan,
bakar-bakarrik, ixil-ixilik,
ekin-ta-ekin lanean.
Halako baten, draunba! entzun da,
ikaragarri, oztotsa...
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!
- 2 Leiho-txulotik begiratuta,
ai, enetxoak! negua!
Goibel dago-ta, ezin agiri
urdintxo maite zerua!
Begira honantz, begira *haruntza*,
hau eguraldi zorrotza!
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!
- 3 Aloña aldera sartu omen da
Anbototikan sorgina,
ta haren erratzak omen darabil
gaurko ekaitzan gaizkina;
bera omen da kazkabarra ta
hor dabilen abarrotsa.
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!
- 4 Aitzabal eta Gaztelu haitza,
Gorgomendi eta Aizkorri,
uso zuria bera baino be,

zuriago dira agiri,
ikuskizuna ederra, baina,
bihotzerako, ai!, hotza.
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

5 Arantzazuko baso ta *harkaitzak*
edurtza pean datzate,
lo-lo eginaz, negu-ekaitzok
arik eta igaro arte;
udaberrian esnako dira
entzunik kuku-ahotsa.
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

6 Zurrunbiloka, nere leihoan
haizea dabil dardaraz,
edur-matazak darabilzkila,
jolas antzean, tatarraz;
Arantzazuko Amatxo ondoan,
hauxe da negu bisutza!
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

7 Arantzazuko praile koittaua,
hotzaren hotzaz, dardarka,
oinutsik dabil, ta berotzeko
sutondorikan ez dauka;
errukarria bene-benetan
praile horren kaskamotza!
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

8 Euzki ederra, neure maitea!
noiz arte ta nun sartu da?
ta euzki horren ispilutxo,
ilargi laztana, nun da?
Goibel dago-ta, ezin agiri,
ezin agiri, bihotza!

Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

9 Gela barruan kuttunez daukat
lorontzitxo bat gordeta,
baina loreak gaxotu dira
eguzki gabe ezinda;⁴⁸
kuttun hoientzat noiz helduko da
udaberriko bizitza?
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

10 Udaberriko abeslariak,
gaxoak! dabiltz negarrez,
edurtzan eurak bila ezinik
jatekorikan batere ez.
Noiz izango da, txori maiteak,
negu aunen [*sic*] heriotza?
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

11 Lore ta txori laztan hoientzat
negute beltza bezela,
gizon galduak Jaunaren aurka
amorraturik dabilta;
Maiteik [*sic*] onena ez dute maite,
Jesus onaren Bihotza.
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

12 Erruki, Jauna, mundu-ekaitzaz,
erruki baita guretzaz!
munduan [*sic*] ordez, hara guk maite
gogo ta bihotz guztiaz.
Ai, enetxoak! samina da hauxe:
ez da maite Jaun-Bihotza!
Goiko mendian edurra dago,
errekaldean izotza!

⁴⁸ Iturrian ‘y-ezinda’ dago idatzita; inprimaketa-okerra izan behar du.

AIZKORRIKO TONTORREAN (1921)

Emeterio Arrese

Arantzazu, I, 1921, 5. zenb., 122. or.

- 1 EUSKAL HERRIKO MENDI GUZIEN
buru zaudena,
aberzai sendo bihotz-esnale
maiten-maitena:
zugaz pizturik orain gogo ta
irudimena;
hurbildu zaigu mendi gaineko
zorion dena!
- 2 Honantz bideko maldik zailena
gaindurik azkar,
ahalegin horrek bere saria
oparo dakar.
Ujui..! ujuika banatu bedi
gure poz-indar
hegazale hau basoik baso,
ibarrik ibar.
- 3 Aizkorri mendi: erme ta zoli
gaudenez gero,
zuk ere gogoz erantzun, ujui..!
jarraitu bero!
Oihartze haundiz *lehenbizi* hemen,
basotan gero,
zabaldur bitez orain bezela
hots hoik urtero.
- 4 Neguan elur, haize ta hodeien
laguna zera,
zure kolkoan ezkututzen da

tximixta bera;
bainan gaur alai tontor zeruti⁴⁹
baten antzera,
urdin zaude-ta zugana pozik
etorri gera.....

Gora bihotzak! Irrintz-oihuka
ospetu [*sic*] zagun gaurko bilera!

Aizkorri gainean 192leko Uztailaren 3an

⁴⁹ *Arantzazu* aldizkariaren oharra: “Itxas-aparra dirudin lañu-mordoaz eztaliya dago beeko inguru dena.”

ARANTZAZU (1922)

Zesareo Bilbao

Arantzazu, II, 1922, 14. zenb., 166. or.
Arantzazu, XLIII, 1964 zenb., 257' (azala)

- 1 ATSEGINAREN BILA ZABILTZAN
gizontxo errukarria,
ludi-arazo artegatsuak
lehenago hor behian utzita,
zoaz noizik behin mendi alderuntz,
gura badezu pakia,
gogoarentzat pakia eta
gorputzerako osasuna.
- 2 Danok dakigu leku garaiak
zerutik urre dirala;
euretan, berriz, dan-danak digu
Jauna handik urrun ez dala.
Hantxe guztiak goruntz garama,
ludi gauzetaz ahaztuta;
han ez da ikusten zikinkeririk,
“Garbitasuna” han bizi da.
- 3 Hargatik Jaunak mendi-goietan
dauzka bere atseginak;
hargatik hara maiz jeisten dira
zeru-goitik Aingeruak;
ta hargatik hantxe Ama Birjinak
dauzka tokirik maitenak:
gure asabak iragitako
oru ta jauregitxuak.
- 4 Hargatik hara duan gizonak,
haize gardenaz batera,

han aurkitzen du bete-bete⁵⁰
barruko gentza gozoa,
uste gaberik dalako ikusten
Gotzonez inguratuta,
danak abesten Jesus-jaiotzan
egin zuten abestia.

5 Euskal Herriko mendiok nitzat
maitagarriak zerate!
Baina guztion artean bat zait
oso laztan, batez ere.
Bertan ni bizi naizela laister
beteko dira sei urte,
eta eurretan izan ditudan
zorunak dira amai gabe.

5 Arantzazu da mendi kutun hau!
bere izena baitirudi
garrats, samin ta mingotza dala;
baina inoiz bazera han bizi,
jakingo dezu Euskal Herrian
Arantzazu lako toki
hain sendakorrak ta atsegintsuak
gutxi diradela agiri.

6 Beraren mendi-hegaletako
zugatz zabal ta orritsu
itzal gozoan *behin* udateko [*sic*]
egunik hartu badezu,
sarri askotan zure artean
esan dezula naukazu:
egun hoberik zeure bizitzan
ez zula Jaunak laketu.

7 Ibilketa bat egin ondoren
hemengo pago artetik,
euren ostroen xurrunruak

⁵⁰ Iturrian “dete-betea” dago idatzita; inprimaketa-okerra dirudi.

gure entzumenean jorik,
askok esan du baztertxu honen
edertasuna ikusirik:
“Ondo gozoro bizi leike hemen,
ez bageunke jun beharrik”.

- 8 Arantzazuko “toki maitia”
aintz *gehiago* dagokitzu!
baina nik zor hau, gaur *behintzat* ezin,
gura izan arren, ordaindu!
Nik baino hobeto zaute aintzatzen
zure inguruko ibai, arru,
zelai, mendi eta haitz-iturriak,
dirala izarren ispilu.

Zesareo Bilbao Arantzazuko fraidetarako ikaslea izan zen. Honetara dakar aldizkariak olerkiaren oinean: “Oleski au, jun dan urtean emen Arantzazu'n il zan 17 urtedun praille ikasle argi, Bilbao'tar Zesareo anaiak egiña da. (G. B.)”.

EUSKAL HERRIKO TXOKO BAT (1925)

Zelestino Zabala

Arantzazu, V, 1925, 56. zenb., 389-390 or.

- 1 AGORREKO GOIZ EDER BAT ZAN,
alaitasunez jantzia,
arantz gainean agertutako
Amaren egun haundia.
- 2 Urte batzuek badira, baina
biziro daukat goguan:
jaiegun hartan Euskal Herria
Arantzazura zijoan.
- 3 Hala behar ta, euskaldun naiz ta,
neroni ere han nitzan;
euskal semeak goiz alai hartan
asmo batekin gebiltzan.
- 4 Tiki-ta-taka errez jun nitzan
herriko mutil-taldean,
atsedentxo bat eginaz *lehenen*
Arantzazuko bidean.
- 5 Atsedean toki bilatu gendun;
atseden ere bertantxe;
txoko kutuna goian dago ta,
goiantxe noski, goiantxe.
- 6 Muxuka zegon mendipe hartan
goi-haize bigun-biguna,
Urbi aldetik zekarkigula
gaztai gurien lurruna.
- 7 Geldialdian gorrixkatu zan
goiko mendien gailurra;

- hantxe geundela entzun genduan
txorien kantu xamurra.
- 8 Birigarro- ta xoxo-kantuak
goi-eresi bat zirudin:
polita noski erezare⁵¹ bai,
hizkia, berriz, lirulin.
- 9 Toki hartara bidali zigun
euzkiak ere muxua:
Amatxorena bazan bezela,
huraxe gauza goxoa!
- 10 “Goian oskarbi, *beheian* eguzki,
zeru ta lurrak kantari;
hara nun diran gauza guztiak
Jaungoikuaren hoskari”.
- 11 Honela zion euskaldun batek
beste denpora batian,
mendi gainean apatx egin ta
bertsotan hasi zanian.
- 12 Hori genion Aloña aldetik;
makimatxo bat baginan!
Jaungoikuari agur eman ta
Arantzazura jun ginan.
- 13 Agur du beti Jaunarentzako
euskal hizkuntza garbiak:
ondo dakite honen berria
gure zelai ta mendiak.
- 14 Bai ote daki egi mardul hau
Aloñapeko txokuak?
Aloñapeko txokuan dagon
elorri gogor *zahartuak*?

⁵¹ Horrelaxe dago jatorrizkoan... ‘eresera’ (ereskera = doinu) izan ote daiteke?

- 15 Elorriaren arantz artean
dagoan Ama kutunak,
Euskal Herriko seme guztion
Ama zaindari deun-deunak?
- 16 Parrekoi dago Ama gurea
parrekoi arantz gainetik,
maite degula dakialako
Aloñan ager zanetik.
- 17 Begizatzean zeruko Ama
parrezka guri begira,
ez dakit nik zer sartu zitzaidan
begitik bihotz erdira.
- 18 Nere bihotzak tak egin zuan,
arnasa ere moztu zan,
beste ordu bat gozoagorik
ez det igaro bizitzan.
- 19 Amaren aurrez ahuspezturik,
begiak malkoz beteak;
otoitz bero bat egiten zuan
nere Euskal Herri maiteak.
- 20 Galduko ote da, nion orduan,
gure sinismen bizia?
Sinismen bizi sendo-sendoa
mendi-mendian hazia!
- 21 Ez da ez galdu, galduko're ez da
Amarengana baguaz;
Arantzazuko txoko-txokoan
daukazu bera, ta, zuaz.

Fidel Zelestino Zabala fraide frantziskotar errezildarra (1901-1985). Bes-
telako olerkirik ere badu *Arantzazu* aldizkarian argitaraturik.

ARANTZAZU ETA BEGOÑA (1927)

Joakin Zaitegi Plazaola “Udalaizpe”

Jesusen Biotzaren Deya, XI, 1927, 130. zenb., 310-312 or.

- 1 NEURE EZPANETATIK GAUR JAUSTEN JATAZAN
hitz-neurtu-lerruok, “Garo” ta “Kresala”
usain pozkarriak dariotsezala,
geure Amaganuntz joan doaz.
- 2 Geure herri ondoko itxas zabalean
arrantzan dihardun arrantzalearen
ondoan eginak-edo, garo biltzen
dihardun ondoan, dirudie.
- 3 Hala ta guztiz be, lilien usaina
baino goxuagoak izango jatzukez,
Miren maite hori, honeitxeik [*sic*] izanez
zeure euzko aintzik bikainenak.
- 4 Zutzaz gomutau-ta, neure Euskal Herriko
mendien buruak oroitzen jatazan:
hantxe... Aloñako mendi gurgarrian
Arantzatzu⁵² mardul bat zutik dau.
- 5 Arantzatzu eder-gelgarri honetxek
agur eta agur udabarriari
eiten eutson. Inontz deuna be/hin erori...
eta Arantzatzu hura lilitu zan.
- 6 Miren, zein ederra geure Arantzatzu
ganean agertu zintzazan, lilien
antzez erneta. Ai! euskotar zintzoen
Arantzatzu beti lilitu dau.
- 7 Txoritxoa legez hegazka zoazen
neure gogo hori! Neure Arantzatzun

⁵² Horrelaxe idatzi zuen beti olerkian; bere horretan utzi dut.

ezarri ta emon ma bigun, ma kutun...
Gero orritxo bat-edo, bai, arren...

- 8 Zeure ahotxuan ekarri eidazu,
neure bihotz hau erestian bizkortu
eta argituzeko. Hara ta... argitxu
honek beste argi bat biztu daust.
- 9 Hara zelan gogo hau argitu dozun!
Geure Herrialdeko oskarbi urdinxkan
izar oro gaintzen dauz batek dirdiran...
Geure Izar argien goxo-leuna!
- 10 Umia altzuan lez, geure Herria dago
mendi txokuetan, itxaso ertzian...
Zeru zabalian, zeru ixilian...
izar gentzatsu bat diz-diz eiten.
- 11 Goibel ilunbetan be, ikaraka, diz-diz,
geure Herri ganean; beti bere argiz,
ixil-gentzatsuz, beti bere izpiz
magal zidartsua argitutzen.
- 12 Geure Herri ganean, izar ederrena,
amesetan legez, begitxo kuttunaz
Berari begira! Jaunak esku onaz
bai, opatu euskun emaitza da.
- 13 Begoñako Ama, Zeuk ta beste inok ez,
geure zeru goian, argi eiten dozu,
Zeu geure izarrik ederrena dogu...
Ta zeure maittia geure Herria.
- 14 Euskotarrentzako maittiena zaran
Amoi, oin lez, beti geure oskarbian
argi diz-diz eizu ta Aloña mendian
Arantzatzu hura be lilitu 'zu.
- 15 Hola geure Herriak, txikina izan arren,
inori be ez dautso bildurrik eukiko,
zeu ere Ama izango zaralako
bere galtzorian zaintzalia.

ARANTZAZU

OROIPENAK - 1927

Praixko Garmendia

Paper solte inprimatua (Arantzazuko Musika Artxiboa, R 33)

- 1 AIZKORRI MENDI,
bizkar galantaz
ta harkaitz zorrotzez erpina!...
Urbi zelaia,
ota loratsuz
ta belar goxoz berdina!...
Bion ondoan
Aloña-mendi,
egutera-gain argia,
txilar, otamotx,
haritz, pago ta
elorri zuriz jantzia!...
- 2 Hortxe, Aloñan,
elorrarantzan,
usotxo batek jarria,
hortxe, bai, dago
euskaldun danok
hain maite degun kabia.
Hortxen zaude Zu, kabitxu hortan,
Aitaren Uso laztana...
Hortxen, Maria,
Zeruko Erregin
ta pekatarien Ama.
- 3 Hor zaude, Ama, aspertu gabe,
guri begira zoratzen;
gure minentzat
poz atseginak

Jaunari beti eskatzen.
Hona, ba, hemen
lareun semetxo,
Zu Erregintzat goratzen:
zureak gera;
ez utzi, arren,
zure mendetik aldatzen.

Autore-izenaren gainean dio: “Latiñean 5'gn. urteko Praixko Garmendia Gaintzarrak”. Seminarioen bateko ikaslea zen nonbait; hirugarren ahapaldian dioen “lareun semetxo” horiek ikasle-lagunak ote ditu? Arantzazuko kolegi-oan ez zegoen urte horietan Garmendia izeneko gaintzarririk; gainera hainbeste ikasle ez da inoiz egon Arantzazun. Gasteizko seminaristaren bat izan ote daiteke? Beharbada seminaristek Arantzazura bisitaren bat egin zutenekoa gogoratzen?

Aldizkariren bateko “sección literaria” delakoan argitaratu zuen, baina jakin ez zein den aldizkaria; *Arantzazu* behintzat ez. Zergatik dago olerki hau Musika Artxiboan? Inon ez dut ikusi musikatuta dagoenik.

ARANTZAZUKO AMARI (1928)

Meliton Sarasua

Arantzazu, VIII, 1928, 84. zenb., 149. or.

- 1 LAINO ARTEAN DAUDE IZARRAK
eta eguzki argia,
lurrean, berriz, lore-margua
eder ta apaingarria;
gutziz ederra Zeruan dago,
gure Ama dan Maria.
- 2 Negu erdian ikusten degun
elurra, txit da txuria;
harkaitz artetik sortzen dan ura
hain da argi ta garbia...
gutziz garbia sortzetikan da,
gure Ama dan Maria.
- 3 Arantz artean arkitu *ohi* da
larrosa txuri-gorria,
loretegian usai gozoa
duan lirio txuria:
Arantzazun, ba, agertu zinan,
Zeruko Izar Argia!
Zaindu gaitzatzu zure semeok,
Ama Zaindari Maria!

ARANTZAZUKO AMARI (1930)

Julian Lasa

Ensayo, I, 1930, 3. zenb., 249-251 or.

- 1 EDERTASUNEZ INGURATUTA
distiraz jantzirik
jetxi zinan zu
zerutik,
zure bizitokia
arantzan jarri nahirik.
- 2 Baina zergatik
zaude jarririk,
Zergatik zaude arantzan?
zergatik, ama,
jetxi gugana...?
Baina... badakit: ez esan.
- 3 Guda bizi-gogorrak,
gorroto luzeak
zerabilzkiten alkarren kontra
euskal semeak,
zure laztanak,
zure maiteak...
- 4 Begira zeunden zu
begira zerutik,
euskal anaien odolagatik
txit samindurik,
minez beterik,
errukiturik...
- 5 Itzuli itzazu arren,
zure begiak,
begira amatxo, zure semeak

- errukarriak;
ez ditzala, arren,
Euskal Herriak
anai odolez odoleztatu
gure mendiak...
- 6 Amatxo laster errukitu zan:
horrexegatik
jetxi zinan zu, Birjina maite,
zerutik,
distiraz jantzirik,
errukiz beterik,
euskaldunen artean
pakeak egin nahirik.
- 7 Bai, badakit, amatxo,
badakit zergatik
zauden arantzan
jarririk.
- 8 Euskal Herriko mendi-zelaiak
anai odolez bustirik,
euskaldunen bihotzak
arantzaz zeuden beterik.
- 9 Baina arantzak ere
ez dauka arantzarik,
arantzaren gainean
zu bazaude jarririk.
- 10 Horrexegatik
zu jetxi zinanetik
joan ziran arantzak
euskal bihotzetatik.
- 11 Baina, amatxo, maite-maitea,
itzuli zure begiak
Euskal Herrira;
gaur ere zure laztanak

arantzaz beterik daude
zuri begira.

12 Baina *nahi* badezu,
arantza zorrotzak
laster moztuko dira.
Arantzak ez digu-ta
egingo minik,
arantzaren gainean
zu bazaude jarririk.

13 Horrexegatik
jetxi zinan zerutik
distiraz jantzirik,
errukiz beterik,
zure bizitokia
arantzan jarri *nahirik*.

Arantzazuko teologi ikasleek ateratzen zuten *Ensayo* aldizkaria; filoso-
fiako, teologiako eta literatur gaiak erabiltzen zituen. Julian Lasa matxin-
bentarra (1919-1995) teologi ikaslea zen, hain zuzen ere, Arantzazun 1929-
1933 urteetan. Gero sermoilari ezaguna izan zen, baina olerkigintza alde
batera utzi zuela dirudi.

AMA BIRJINA TA EUSKAL HERRIA (1931)

A.

Arantzazu, XI, 1931, 120. zenb., 152. or.

- 1 Zeruko Amak Euskal Herria
bene-benetan maite du;
gu Euskaldunok Zeruko Ama
horrela maitatzen degu?
- 2 Betiko Aitak behin lur hontara
nahi izan zuan bialdu,
ta gure Ama badakizute
nori zitzaion azaldu?
- 3 Ardi otxanak mendi askotan
ariko ziran larrean,
artzaitxo apal *gehiago* ere
egongo ziran lurrean,
elorri mardul arantzdun asko
zeuzkan begien aurrean,
beren magala zabaldu⁵³ ta
hartuko zutekenean.
- 4 Bainan Birjinak esaten dio [*sic*]
bere Aingeru-taldeai:
nere *nahia* da azaldutzea
Euskal Herriko semeai;
nere laguntza emango diet
hauei ta ondorengoai
bihotz-bihotzez eskatutzera
datozen beste guztiai.
- 5 Pozez exeri zan berehala
arantza baten gainean

⁵³ Aldizkariak “zalbatu” dakar; inprimaketa-okerra izan daitekeela uste dut.

gelditzen zala beti-betiko
gu Euskaldunon artean;
geroztik dago guri begira
beti lagundu *nahiean*,
estutasunez *nahigabeturik*
ikusten gaituanean.

6 Zeruko Amak Euskal Herria
bene-benetan maite du;
gu Euskaldunok Zeruko Ama
horrela maitatzen degu?

7 Zuretzat dira, o gure Ama!
gure otoitz gozoak;
zuri *nahi* degu beti-betiko
eskeini bihotz osoak;
zuri eskatu *behin* ta berriro,
zabaldurikan besoak,
laguntasuna, azpiratzeko
gure etsai gaiztoak.

8 Arantzazuko mendi goiean
behin ere ez dago bakarrik,
han arkitzen da Euskal Herriko
semeaz [*sic*] inguraturik,
berarengana zuzen dijoaz
daudenak minez beterik,
zugandik, Ama!, ez degu uste
sekulan ona besterik.

9 Zeruko Amak Euskal Herria
bene-benetan maite du;
gu Euskaldunok, Zeruko Ama,
benaz maitatzen zaitugu!

‘A.’ siglaren pean Demetrio Garmendia fraide frantziskotarra ote dago?
Ondoren datozen olerkietan “Antzi” edo “Antziko” sinatu zuen.

ERROMESAK (1931)

Demetrio Garmendia “Antziko”

Arantzazu, XI, 1931, 123. zenb., 252. or.

- 1 HAMAİKATXO, BAI, IKUSI DITUT
sinismen sutsuz beterik
Arantzazu hontan Ama maitea
azaldu zitzaigunetik.
- 2 Bera ikustera etortzen dira
eusko semeak poz-pezik;
ilun, negarrez daude bestela
nahigabez inguraturik.
- 3 Maitale kuttun, ezti, goxoa
Arantzazuko Amatxoa!
Euskal bihotzen kabi beroa,
gure zaindari zintzoa!
- 4 Zugana, Ama, zetozten gure
aurreko gurasok sarriz
erromeritan, maitasunezko
malko beroak ixuriz.
- 5 Mendiz mendi ta bide-bitxurrez,
oinutsikan gehienez,
pardela alboan, begiak beheruntz,
agurtza esanaz batean.
- 6 Negar-zotinka pozez ahuspezten
dira Ama ikustean!..
Begira daude!... txorabiotxo
zerutar, ezti batean!
- 7 Ezin aldendu dira zugandik
beren bihotz xamurtuak,

umek bezela negar-malkoak,
haiek zotinka estuak!

- 8 Izan ere, Ama, hain ona zera,
hain maitagarri, ederra,
beltxeran kuttun, begi xamurra,
esku zabal, lagunkorra.
- 9 Zuk egin dezu euskal semien
sinismen hura sendoa,
burnia baino gogorragoa,
sugarra bezin beroa.
- 10 Zure oinetan sendotu dira
zure aurrean berotu,
zure laguntzak zaintzen ditu ta
zure begiak alaitu.
- 11 Gaur ere, Ama, badatorkizu,
Euskadi erromeritan!
Sendotu bada, gartu bihotzak,
gorde sinismen garbitan.
- 12 Zurekin beti aurrera goaz,
zurekin beti garaile;
alde bildurrak!... zanpa-zanpatu
etsai txar, zital, gaizkile.

Demetrio Garmendia frantziskotar idazle eta olerkari berrobotarrak (1908-1999) “Antzi” ezizena erabili ohi zuen sarritan. Olerki hau “Antziko” dago sinatuta, baina Garmendia bera da itxuraz, ondorengo olerkiena den bezala.

Sermolari ospetsua ere izan zen. Uste izatekoa da argitaratutakoez gain beste olerki hainbat ere idatzia zuela, baina bere paper idatziak puskatzen saiatu zen hil aurretik. Dena dela, inoren olerki eta bertso sortak ere jaso ohi zituen nonbait, eta horietakoren bat edo beste iritsi zaigu (ik. DGA deituriko sortan, Arantzazuko arxiboan, Balada eta Kanta Zaharren Bildumaren barruan).

AGUR MUTIKOTXOAK (1934)

Demetrio Garmendia “Antzi”

Atrantzazu, XIV, 1934, 159. zenb., 239. or.

- 1 ARANTZAZU NEREA
zeru goiko zati...!
Ai nola nengoken
mendi hontan beti,
zure babesan [*sic*], Ama,
etzanik biguinki!
- 2 Zure Arantz oinean
ahal banintza jarri,
umetxo bihurturik,
umetxo abeslari...!
Txori berritxu antzo
naukazuke beti,
zuri begira kantari.⁵⁴
- 3 Zoragarri zaizkizu
hemengo mendiak,
zoragarri ardiak,
uxo polit guriak;
atsegin erromesak
damu-negarrez garbiak...
- 4 Baina ezer ote zaizu
zoragarrigorik,
hemen bizi zaizkizun
umetxuok baizik?
Maiterik kuttunenak
hoietzek, uste nik,

⁵⁴ Beste ahapaldiek baino lerro (oin) bat gehiago du bigarren honek.

- 5 Agur! ene laztan
bihotzekoak
Arantzazuko ikasle
mutikotxoak,
lore pinpitak baino
politagoak.
- 6 Zuen muxu gorriak,
begi ernai txikiak,
zuen bihotz maiteino,
elurra lez txuriak,
Andra Mariarentzat
amets zoragarriak.
- 7 Zuen abesti ederrak
–aingeruen otoitza–
maitezko lo-xorroan
jartzen dio bihotza...
Lo-xorro ezta!
zerutar astia...
- 8 Zure irripar goxo
liluraz betea,
zure udaberri
alai-etengabea
umetxuok dituzu,
Arantzazu nerea.
- 9 Baldin kabitxo hau
*be*hin huts baledike
negar-malko ittunez
hilik ginezke...
Gure Amatxok ere
orduan negar legike!
- 10 Aupa! Ikasletxuak
jarri abeslari,
bihotzak maitekor,
gogoak garbi,

Mariaren poxpolin
jostailu pozgarri.

- 11 Jarrai, Frantziskotar
Eusko baratzako
zuhaitz lirainaren
mimikoi berriak.
Beto*z lehenbailehen*
zuhaitz eder horren
emaitz gozo ugariak.

Hogeigarren mende ia osoan egon zen irekita mutiko fraidegai ugarien kolegioa (seminarioa) Arantzazun. Bertan ikasketak egiteaz gain, elizako koruan abesten zuten Filosofiako ikasleekin batera (aurrenik) eta Teologia-koekin gero. Arantzazuko santutegi inguruaren eta mendien bizigarri gertatzen ziren. 1990ean itxi zuten seminarioa.

UDABERRI – ANDRE MARI (1936)

Demetrio Garmendia “Antzi”

Arantzazu, XVI, 1936, 179. zenb., 151. or.

UDABERRI, UDABERRI,
izadiaren goiz-irri,
maiteminduen iturri...!
Begi-begira nagokik
baratz ertzeko leihotik,
asetzez asper ezinik.
Oi! zein atsegin ezia
hire goiz egunsentia,
inolar erdi-gorria... !
Txoriak alai alkarren *lehian*
ari ditek abestia,
abesti zoragarria.
Goizaldiroko *ihintzetan*
liliak pinpit gorritan,
leher egiteko zoritan;
Eguzkik musu egin orduko
zabal dizkie begiak,
begi polit usaitiak.
Udaberri, udaberri,
eder guztien iturri...!

Lili danen erregina
goiz-arratseko atsegina
Ama Maria Birjina.
Maite guztien iturri,
eusko bihotzen udaberri
Arantzazuko Andre Mari.

Karnaba polit berritxu,
adarrik adar arintxu
zeren *nahi* ote zaitugu?
Udare arba punttean,
lore ta osto tartean,
kabiketan ari zaigu.

Arantzazuko mendian
harkaitz arantzen erdian
Andre Maria kabian.
Kabi zoragarri hortan
arren! Amatxo maitati,
sartu zazu Euskal Herri,
bere semeok zureak izan
gaitean orain ta beti.

Tarteko lerro bereizleok olerki argitaratuarenak dira. Titulu biko eta guzti, olerki bakartzat hartzekoa dela uste dut, udaberriari buruzko lehenengo parte eta zuzenean Andre Mariari eskainitako ondorengoak, ‘lili’ hitzak lotzen dituela bi zatiak.

“Lili danen erregina” ataltxoa geroago aparte argitaratu zuen *Arantzazu* aldizkariak (XLII, 1961, 397. zenb., 192'. or., kontrazala). “Arantzazuko mendian” azken ataltxoa urte bereko beste zenbaki batean argitaratu zuen bere horretan (XLII, 1961, 398-399 zenb., 240'. or., kontrazala).

ARANTZAZUKO AMARI (1937)

Demetrio Garmendia “Antzi”

Arantzazu, XVII, 1937, 188. zenb., 168. or.

- 1 ENE AMATXO ZAINDARI,
nere bihotz, nere mami...
Zure elorritik arantzaren bat
ote didazu bidali?
- 2 Hau mina bihotz barnean
atsekabez ezinean!...
Nere barrena penetan lehertzen,
sagarra irudi tolarean.
- 3 Arantz zorrotzez josia
larri dabilkit bizia...
Arren, Amatxo, lagun zakizkit,
«eman Jaunaren grazia».⁵⁵
- 4 Erleak gogo eztia,
loreak *ihintza* garbia;
nere bihotzak ilun danean
Arantz hortako argia.
- 5 Negarrez nabilenean
–arantzak bihotz barnean–
zugana noa, deiezka, Ama,
haurtxo irudi⁵⁶ eskean.
- 6 Zure irudi santua
musuka daukat leundua,
negar-malkoz bigundua!...
Oi, *ahal* baneza beti nerekin
bihotz erdian sartua!

⁵⁵ “Arantzazuko Ama Birjina” ereserki klasikoko hitzak.

⁵⁶ ‘iduri’ dakar jatorrizkoak; bigarren ahapaldian, berriz, ‘irudi’.

7 Oinazetan laguntzari,
atsekabeen pozgarri
zu zaitut nik, Andre Mari.
Arantz hortatik bidal zaidazu
zure irripar gozo hori.

8 Arantzazuko Andre Mari,
nere kuttun, nere mami...
zure eskuetan dut jarri
nere bihotz, nere guzti...
Arren, begira nitzaz beti.

Zarautzen, Uztaak 17

AMETSA OTE ZAN? (urtea?)

Iñaki Plazaola

Paper soltea, eskuizkribua (DGA, 7. dok.)

- 1 EZ DAKIT NOLA, EZ DAKIT HALA
egunsentia zanean,
han gailurrean
Aizkorri goian
arkitzen nintzan;... Euzkadi, berriz,
lotan *behian*.
- 2 Abes zegiten urrun-urrundi
baselizako dilinak;
eta mendiak
ibar, zelaiak,
orok pil-pilka pozez zentzuten
goi-otoitza.
- 3 Etenik gabe ari zirean
dilinak gogoz eresten:
“O, Neskuts garbi,
euzko zaindari
Euzkadiaren Bakalme⁵⁷ txuri
Andre Miren!”
- 4 Ortziretaino baitziran igo
dilin goiztarren soinuak;
eta Neskutsak,
Euzkadi zoaz [*sic*],
eskar-edurra ixurtzen zuan
aberri gain.
- 5 Ihes zitzaidan irudipena;
jo nuan Aizkorri *behera*;

⁵⁷ bakalme = reina?

ta... galdu nintzan
hutsazko⁵⁸ gauan...
Zer gerta ote zan nigan
goiz eder, alai haretan?
Amesa dena ote zan?

Demetrio Garmendia fraide frantziskotar berrobitarra zenaren artxibo pertsonalean agertu zen olerki hau, eskuz idatzita; “Plazaola'tar Iñaki” dago sinatuta; izenaren gainean ‘Landeta’... Jakin ez, autorearen Azpeitiko auzoa den, ala ezizena den; ez dut aurkitu inongo euskal idazleren horrelako ezizenik. Inorengandik jasotako beste zenbait olerki eta kantarekin batera bildu zuen zintzo eta arduraz hori ere bere artxiboan Garmendiak –GDA deitu dut artxibo hori, eta une honetan Arantzazuko artxiboan dago, Balada eta Kanta Zaharren Bildumaren barruan–.

Aizkorritik ari delarik olerkaria, “Neskutsa” esaten duenean, Arantzazuko Andre Mariaz –Birjinaz– ari da, jakina.

⁵⁸ Eskuizkribuak ‘utzazko’ dauka idatzita.

ARANTZAN ZU...? (1932)

Julian Alustiza “Aztiri”

Ensayo, 1932, 8. zenb., 298. or.

J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 104-106 or.

- 1 UDABERRIKO GOIZ ALAI BAT ZAN,
(ondo daukat bai goguan...!)
Aloñapean negon jarrita
harkaiztxo baten buruan.
- 2 Hego-haizeak muintzen ninduan
eme-emeki musuan,
goizaro hobea ikustekotan
nago ni oraindainoan!
- 3 Mendi ertzetik zetorren berriz
geldi-geldiro euzkia;
bere izzino dirdirakorrak
urretzen zuten guztia.
- 4 Mendi oinean errekatxo bat
dijo⁵⁹ zeharka kantari,
harri artean, jausi-putinka,
suga urdin bat dirudi.
- 5 Txoriak ere esnatu dira...
...Lin... txilin, txilin, Txilina!
Mirariren bat gerta ote dek?
Noa behinik behin⁶⁰ arina.
- 6 Banan... biderik ez da agiri
harri bizia da dana;
hemen arantzak han erroitzak,
Nola jun hara? Hau lana!

⁵⁹ Bere Goiherriko aditz formak darabiltza: dijo, non (= nun, nuen), zeon, neon...

⁶⁰ Jatorrizkoan ‘beñepein’.

- 7 Harkaitz guztiak atzapartuaz
oinak zauriz josirik,
heldu nitzan, ai! zaurizatua,
heldu nitzan bai azkenik.
- 8 Nere barruak poztu ziraden
nitzalakoan zeruan.
Nere bihotzak sumatu zuan
pil-pil gozo bat orduan.
- 9 Bilatu non ba harkaiztxo bat,
harkaitzen, berriz, arantza,
eta arantzan zegon... nola esan?
Nere mingaina ez gauza!
- 10 Arantzan zegon... pitxi polit bat
diz-diz eginez argia;
arantzan zeunden Zu, Ama maite
Arantzazuko Maria!
- 11 *A*huspeztu nintzan zure aurrean
(badakizu Zuk, bai Ama).
Nere bihotzak gaur ere dizu
orduan esan zizuna:
- 12 Nolatan zera, Ama maitea
nolatan zera agertu?
Jaungoikoaren Ama izanik,
Arantzan Zu? Arantzan Zu?
- 13 Gure hogenak egin dizute
tronu zatar hau, Maria!
Arantzak, berriz, zer diozkate?
Gure egoera garria...! [*sic*, larria?]
- 14 Alkarren aurka garabiltza hemen
amorratuen erara;
semea lasai ari da urratzen
Amaren bihotza, bularra...!

- 15 Gure herriak, gure mendiak
lehen hain eder, lirainak,
itxusituak dauzka negarrak,
itxusituak odolak.
- 16 Zuk bada, Ama, lilitu itzatzu
arantza hoiek guztiak,
lotu gaitzatzu Euskaldun danok
maitasunezko lokiaz.
- 17 Alkarturikan bizi gaitean
guztiok hemen lurrean;
batu gaitezen gero dan-danok
Jaungoikoaren etxean.

Julian Alustiza (1913-2005) fraide frantziskotara, Gabiriko aztiriarra, poeta ez oso oparoa baina bai fina izan dugula! Beraren olerki gehien-gehienak, asko eta asko adizkaritan argitaratuta eta sakabanatua zeudenak, *Bizinahiaren arnasa* liburuan bildu zituen (Arantzazu E.F., 2004) –liburu berean aurki daiteke J. Alustizaren biografia laburra–. Liburuan badira gehiago Arantzazu kantatzen dutenak; hemengo honen ondoren doaz.

ARANTZAZUKO AMA (1) (1935)

Julian Alustiza “Aztiri”

Argia, XV, 1935, 752 zenb., 3. or.

J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 36. or.

- 1 MENDI HEGALEAN ETXE BAT,
inguruz uso-hegara,
barruan zorion-garra...
kea urdin zerura...
Kantuak Arantzazura.
- 2 Beste⁶¹ etxe hartan Heriok
gogor jo die atea,
teilatuan bela-taldea;
otoitzak Arantzazura,
bihotzak itxaro-sua.
- 3 Itsaso⁶² beltza orruka,
ontzia irentsi nahiez,
zerua gainen⁶³ beltz-beltz;
baina giza bihotzetan
Arantzako “Izarra” argitan.⁶⁴
- 4 Itxasoz doa lainoa,
mendia [*sic*] gora gandua,⁶⁵
kea boladan zerura.
Lehor-itsasotik giza
bihotzak Arantzazura.

Ignazio Omaetxebarriak argitaraturiko *Andre Mariarekin Eleizegutegia*-n (1936. urtekoan) jasota dago olerki hau, lotazileko 6-9 egunetan. Baina ‘Eriok’ ez, ‘Erriok’ dakar bigarren ahapaldian; inprimaketa-okerra nonbait.

⁶¹ *Bizinahiaren arnasa* liburuan: “Ango etxe artan Eriok”.

⁶² *Argia* aldizkarian ‘itxaso’ idatzi zuen; libururako ‘itsaso’ aldatu zuen.

⁶³ *Bizinahiaren arnasa* iburuan: “zerua, berriz, beltz-beltz”.

⁶⁴ *Bizinahiaren arnasa* liburuan: “Arantzazuko izarra argitan”... Hankaluzе dirudi.

⁶⁵ Lerro hau falta da *Bizinahiaren arnasa* liburuan: inprimaketa-okerra, seguruenik.

ARANTZAZUKO AMA (2) (1935)

Julian Alustiza “Aztiri”

Bandera Antoniana, 1935, 187. or.
J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 34. or.

MUTIKO-AROAN PRAILE NAHI
nenbilerarik, *behin* batez
laino zitzaidan barrua:
“Arantzazun amarik ez”.

Amak negarra entzunik:
“Bai, maitea,⁶⁶ badezu;
Amarik goxoena,
nire musuak harenen
aldean ozpín dituzu”.

Gauean oheratzean
kanpoa izotz zegon
nere bihotzak, ordea,
pozaren beroz, “Ama bat
bai omen det han”, zion.

Ordu ezker⁶⁷ Zu zaitut
nere pozaren iturri,
negar-aldietan zapi,
Ama maitetsu beti.

⁶⁶ *Bizinahiaren arnasa* liburuan: “umea”.

⁶⁷ ‘ordu-ezker^o’ dator idatzita liburuko edizioan.

BASELIZA BATI (1936)

Julian Alustiza “Aztiri”

J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 47. or.

- 1 EUSKAL MENDI BURUA
baseliza bat oroï zaharretan bildua,
errekaxo bat harkaitz artean,
zure urteak kontatzen doa.
Noiz ote zaitut jaso?
- 2 Atea irikita barrura
zokondoetan
asaba-itzalen ikara,
ezkilan kanta zaharrak ametsetan,
aurrez aurre Andra Mari,
arrai begi-aurpegi.
- 3 Mendiko alaba panpina!
Euskaldunen Ama ta Erregina!
urra zahar-gandu hau, Mari,
mingaina askatu ezkilari...
- 4 Kristau fedean zuk edoskia
dezu Euskal Herria.
(Zabaltzen laino txuria)
azken jentilak negarrez...
Euskal mendiak kurutzez.
- 5 Haunditasun maldan goiti
zu zinan beren gidari:
haritz azpian batzarre,
Euskal Herria jaun ta jabe.
Geroztik zenba(i)t laino, zenba(i)t kate!
Noiz hautsiko ote dira, noiz ote?

Dirudienez, Arantzazuri buruz ari da olerkian: ‘ezkila’, ‘Euskaldunen Ama’, etab. Arantzazun dago sinatuta olerkia. Urte hartan apaiztu zen Alustiza.

ZAPATA (1936)

Julian Alustiza “Aztiri”

Arantzazu, XLIV, 1965, 432. zenb., 320'. or. (kontrazala)

J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 45 or.

- 1 ZAPATA! GURE ZAPATA!
Oroipen *zaharren* hegara...
Harkaitz bustian izar-begiak jostari...
Irudimenak haitzean
Andre Mari ikus-iduri!...
- 2 Oñati lotan lasai.
Eleiz *zaharra* negarrari...
Zapata-gora haize-hegoetan,
nor doa? nor doa?
Berrehun aingeru aurreti,
Birjina Arantzazukoa.
- 3 Errekatxoen zilarra
kantari dator gainbehera...
Aingeru sail bat
beren Ama agurtzera.
Ilargi argitan Andra Mari
Arantzazu aldera.
- 4 Egun urratze.
Sortalde-ertza urre...
Elizatxoan argi-ezkila jaiez.
Elorri-arantza gainean
Andra Mari irriparrez...

1937-Garagarrila⁶⁸

⁶⁸ 2004ko liburuko argitalpenean: “Arantzazu, 1936ko ekainean”.

PAGONDOKO ITURRIA (1936)

Julian Alustiza “Aztiri”

Arantzazu, XLIV, 1965, 425. zenb., 65' or. (azala)

J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 46. or.

PAGONDOKO ITURRIA,
kantari doakik bizia!

Euzkik goizero
hiretzat *lehenen* musua.
Xoxok hasi zun saioa...
ta xoxo-doinuan
bertsotan gain*behera* hoa.

Eguerdi.
Txingarrez gainen eguzki.
Bizidunak abaroan.
Pagondoko iturria,
kainaberatan,
goizez hasi zun leloan.

Lotan mendia.
Xoxok jo zun azken puntua.
Izarrak “mimika” elkarri.
Gure iturria
ametsetan zaigu ari.

Pagondoko iturria,
kantari doakik bizia!

Arantzazu, 1936

Arantzazu aldizkariak 1938kotzat jotzen du; baina badirudi 1936koa dela, olerkiaren jatorrizko testuan “Arantzazu, 1936” dator datatuta. Gainera 1938an Alustiza ez zen Arantzazun bizi, Valladoliden baino.

ANDRA MARIAREN ITURRIA (1936)

Julian Alustiza “Aztiri”

Arantzazu, XVI, 1936, 175. zenb., 16 or.
J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 41. or. (ik. 42. or.)

- 1 KATABERA ALDEKO ALDAPA GORRIA,
goenean badezu “Andre Mari iturri”;
erromes, ase egarri.
- 2 Iturri eder hau beti dezu urez,
urrezko antoxinetan aingeruk dakarre;
euskal bihotza berez Arantzazu-zale.
- 3 Erreka *behera* doa, ni Arantzazura;
han'e zilar-argitan baitet iturria:
Grazi guztien ibaia.
- 4 Bertan murgil dezadan nere anima hau.
Betiko ase dedin bihotz-egarria...
Zeinen atsegin zaidan zure Eleizea...!
- 5 Leihoa zehar kanpôn uso bat hegaran...
Ama, garbi naukazu, zerutik hots egin
ta ene hegoai eragin.

Olerki honen bestelako bertasio nahikoa ezberdina, autorearen bilduman aurkitua, goiko hau baino lehenagokoa da nonbait, Arantzazun bertan 1935ean baitago datatua. Dirudienez, aldizkarian argitaratzekoan egin zituen aldaketak jatorrizkoan. *Biziaren arnasa* liburu berean aurki daiteke lehen aldaera ere (42. or.); ahapaldi bat gehiago du. Bi aldaerak konparatu nahi dituenarentzat hemen azpian doa jatorrizkoa, ortografia eguneratua.

- 1 KATABERA ALDEKO ALDAPA GORRIA,
goenean badezu “Birjina iturria”,
erromes, ase ezazu zure egarria.

- 2 Iturri eder hortan beti dezu ure,
urrezko antoxinetan aingeruk dakarre;
euskal bihotza berez Arantzazu-zale.
- 3 Erreka *behera* doa, ni Arantzazura;
nere bihotzak ere iturri bat gura:
zilar-argitan dagon Andra Mari hura.
- 4 Hantxe murgil *nahi* de nik arima gaixoa
poz argitan dedila aseoa...
irrikitzen naukazu eliza-txokoa.
- 5 Hortxe zinan agertu mutil artzaiari,
errukia hartuta Euskal Herriari...
Zure begi gozoak neregan ipini.
- 6 Leihotikan kanpora usoak bai arin.
Ama, garbi nazazu, zerutik hots egin
eta ene hegoei eragin, eragin...

ANDRA MARIAREN PAGOPEAN (1936)

Julian Alustiza “Aztiri”

Arantzazu, XVI, 1936, 176. zenb., 53. or.
J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 42-43 or.

URBI BIDEKO PAGO ZABALA,
eusko semeen irudi,
zenbat⁶⁹ gizaldi
igaro zaitzun azpiti!
Makila eskuan, lerden gorputza⁷⁰
gainbehera arin pausoa,
gure asaba bat
Arantzazura dijoa.
Iturri “poil-poila” pagadin...:
euskal bihotza kantari
gure zaharraren eztarrin.
Aizkor(ri) aldean aldapa latza
euzkia gainên txingarrez,
gure aitona pagôn jarri da
atseden nahiez.
Hamaika aldiz oinen gainean
zeharka zizun pagoa;
Urtêk nagusi zahartzean!
Arantzazuko kanpai burrun...
Aitonari bizi sortu
zaio Amaren irudi...
Fedeak landu,
bihotzak eman bizia,
hara azkenez, mami bihurtu...
Ahor pagôn ezarria.
Pagoko irudi zoragarria!
Gure zaharren bihotz zati,

⁶⁹ Bi iturrietan ‘zenbait’ dago idatzita; beherago ere ageri da forma bera.

⁷⁰ Liburuan: “makur gorputza”.

zenbat euskaldun
ahuspez zaizkizun kantari!

.....

Atzotik, orde, mendi-hegalak
badezute aldakuntzik...
(haizkora hotsa urrutian...)
Mendiarekin, baita Euskal Herrik:
gure aitonak jun ziran;
gazte talde bat
pagora gabe Urbirantz.
Errekatxoak lehorrik dagoz
ertzetan buztina gorri.
euskal gaztetan lehortzen ari
poz-atseginen iturri;
kantatu nahi,
kantatzen, orde, ahantzi!
Bihotzetik at Andra Mari!
Ezar bezate behin ta berriro
bihotz-muinên Andra Mari;
ta errekatxoak laister ditugu
mendia behera ameslari...;
euskal semeen bihotzak aurki,
itur-doinuan,
poz-atseginez kantari.

Arantzazutik Urbiarako bidean, Erroitegi deritzan parajeon, bada pagondo zaharra, “Andre Mariaren pagoa” deitzen dutena; horren argazkia ageri da *Arantzazu* aldizkarian, olerkiaren gainaldean.

Bizinahiaren arnasa liburuan zortzi ahapalditan dago banatuta hemengo olerki hau; baina testuaren aldetik ia berdina da. Autorearen artxiboko olerki bilduman (AranLitArtx) aurki daiteke, ordea, jatorrizko testua, aldaera gehiago dituen.

KATABERAKO ARTZAIA (1942)

Julian Alustiza “Aztiri”

J. Alustiza, *Bizinahiaren arnasa*, 71-72 or.

Xierdi artzaiari bihotzez

- 1 ETXE AURREAN EDER LIZARRA.
Basoan eder pagoa...
Katabera alden ederrago
gure artzain iaioa.
- 2 Hankatik pirme⁷¹, gorputza trinko,
makilatzar bat eskuti,
artaldea ingurumari,
errege bat badirudi.
- 3 Epaitz azpian etzanda, ahor
beraren jauregitxo.
Okilak maite txuloa...
Xierdik elor txokoa.
- 4 Herri aldetik su eta kear
pabrika zaharrak lanean.
Jendea inbiri makurrean...
Artzaia Jainko-bakean...
- 5 Harkaitz tartetik bilatu dizu
hego haizeak atea.
Miruak zerun bidea...
Artzaiak hoi en legea.
- 6 Uda gorrian ur negarretan,
dixuri mendik bihotza...

⁷¹ Utzi egin ditut ‘pirme’ eta ‘pabrika’ formak olerki honetan.

Irriparretan Xierdik
bere animaren poza.

7 Gorbeia zehar eguzki jauna
badijoa etzatera.
Bihar betiko lanera...
Artzaia irriparrera...

8 “Xierdi” zaharra! Aizkorri erreka
bai erreka luzea...
Jainkoak luza dezala
zure irripar-bakea.
Ta gero...zorion betea.

Arantzazu, 1942ko irailean

Artxiboko bildumako jatorrizko testuan aldaketa txikiren batzuk eginak utzi zituen autoreak eskuz; horiek sartuta daude hemen, *Bizinahiaren arnasa* liburuan bezala.

ARANTZA ARTEAN LOREA (1932)

Aingeru Madariaga “Anai Madariaga”

Arantzazu, XII, 1932, 135. zenb., 242. or.

- 1 AIZKORRI PEAN DAGO URBIA,
euskal artzaien zelaia,
atsegintsua, zabal-zabala,
ugaria eta alaia.
- 2 Hantxe daukate euskal artzaiak
ardientzat janaria
eta bizitza pakez betea,
zeruen argiz jantzia.
- 3 O Urbiako argitasuna,
o zure pake santua,
zure argi ta pakearentzat
bihoa nere kantua!
- 4 Goian zerua bakar-bakarrik,
Aizkorri aldamenean,
Ze atsegina Urbiakoa
zerua garbi danean!
- 5 Hantxe bizi zan aingerutxo bat
kristau artzaien umea,
Jaunak munduko arantza artera
bidalitako lorea.
- 6 Goiz eder batez: – Nere laztantxo
–bere aitak esan zion–,
hire otoitzak Jaungoikoari
zintzo egin al dizkion?
- 7 – Bai, nere aita, ene bihotz hau
eskeini diot Jaunari,

eta zuretzat eta amarentzat
zer eskatu ez nik Berari!

- 8 – Tira, ba, enetxo, orain bildotxak
eraman itzan larrera,
Arantzazuko alde hoietan
belar gozoa jatera.
- 9 Bere bildotx eta arkumeakin
pozik Maritxo zijoan,
baita gozaro exeri, hantxe,
ibaitxo baten ondoan.
- 10 Bihotz barrendik ezpainetara
zoriona zeriola
hitz egin zion ibaitxoari,
nik esango dizut nola:

– Pitintxo batean
geldi egon hadi,
zirautsan Maritxok
murrumurlari
beheruntza zijoan
ibaitxoari.

– Pitintxo batean
geldi egon hadi.
Hire bide hortan
pixkat *beherago*
euskaldunen Ama
maitea dago;
arantza gainean
ager zitzaigun,
Euskal Herri hontan
pake izan daigun.
Hi bere oinetara
gaur irixtean,
esan behar diok
nere izenean,

bihotz-bihotzetik
maite detala,
nere bizi dan hau
bera dala,
beretzako nere
bihotz taupadak
eta nere arnasa
ta odol bultzadak...
Ai, giza bihotzen
banintza... jabe...
Berari eskein... tzeko...
bat utz... i gab... e!

- 11 Lotan jarri zan aingerutxo
hiztxo hauek esatean,
eta amesetan ikusten zuen
bere begien aurrean
- 12 Arantzazuko Ama Birjina.
Zeruko Erregin handia,
apaindurien lore bikainez
Jaungoiko berak jantzia.
- 13 Galde egin zion Andre Mariak:
– Maite al nazu, maitatxo?
Umeak pozik erantzun zion:
– Maite-maite, nik, Amatxo!!
- 14 Eta Mariak aingeruari
laztantxo bat ematean
bere lo gozo ta ames gozotik
esnatu zan bat-batean.

Aingeru Madariaga fraide frantziskotar bermeotarra (1893-1963): idazle eta olerkaria. Donostiako Atotxan sinatuta dago olerki hau; hango komentuan bizi zen nonbait.

ARANTZAZU!... (1934)

Ignazio Omaetxebarria “Aritzondo”

Arantzazu, XIV, 1934, 156. zenb., 141. or.
La Vasconia - La Baskonia, XLII, 1935, 1464. zenb., 197. or.

*Anai-alkartasunean,
Birjinaren babesean.*

- 1 BEGIRA NAGO, BEGIRA
aingeru-usaidun mendira,
menditxo zoragarrira,
zeru ta lurrak alkar ikutzen
agiri diran tokira.
Bihotza pozez beterik,
ezpainak ixil-ixilik
haraxe nago begira.
- 2 Aloñamendi aldean
amiltegien ertzean,
hantxe bizi da pakean
Arantzazuko Ama Birjina
euskal mendien barnean.
Ixiltasun zerutarra,
atsedentegi bakarra
Birjinaren babesean!...
- 3 Birjina guztiz garbia,
arantza arteko lilia,
euskaldunen poz-argia,
zergatik zaude harkaitz artean
zeruetatik jetxia?
Zergatik, ai, Andre Mari,
ikusten zaitut pozgarri
arantzan gora jaikia?

- 4 Anai-gorroto biziak,
burruka negargarriak!...
Haiek ziran gizaldiak!...
Euskal Herriko baso-zelaiak
anai-odolez bustiak!...
Hargatik Ama laztana
jetxi zan goitik gugana,
euskaldun errukarriak!
- 5 Jaunak, gutzaz kupiturik,
Ama Birjina Zaindari
bialdu zigun zerutik;
ta Arantzazuko bakartegian
Birjina jarri danetik,
Arantzazura itzuliak
daude, bai, euskal begiak,
ixaropenez beterik.
- 6 Baina begira, Andre Mari,
horra gaur ere Euskal Herri
gutziz dago negargarri.
Anai-burruka ta gorrotoa
aldendu itzazu gugandik.
anai-alkartasunean,
Birjinaren babesean
bizi gaitezen poz-pozik.
- 7 Euskal semeok, begira
aingeru-usaidun mendira,
menditxo zoragarrira,
zeru ta lurak alkarturikan
agiri diran tokira.
Kristau anai alkartuok,
jaso bihotz maitetsuok
Mariaren jauregira!

Olerki hau Santi Onaindiak bere *Milla Euskal-Olerki Eder* liburuan jaso zuen, 738-739 or.

[ARANTZAZUKO BAKARTEGIAN] (1935)

Ignazio Omaetxebarria (?)

Arantzazu, XV, 1935, 174. zenb., 374, or.

Arantzazuko bakartegian
ttilin-ttilin,
ezkilak pozez betetzen ditu
baso-mendi...
Abe-Mariak
egunean hiru aldiz!
Ai ene bihotz,
laister Gabon!
Badator Jesus,
hau zorion...

I. Omaetxebarriak Arantzazuko baserrietako bateko Pedro Mariren, Afrikan soldadu zegoenaren, herri-minezko ametsa eta ondorengo historia dramatikoak kontatzen du “Ave-Marietako” artikuluan (XV, 1935, 174. zenb., 372-174, or.). Horren barruan sartu zuen bere “Begira nago begira” olerkiaren lehen ahapaldia. Era berean sartu zuen bertan olerki txiki hau, Pedro Mariren ahotan ipinita edo. Ez dut beste inon aurkitu; seguruenik Omaetxebarriak berak sortua da.

BEGIRA, AMA, GURI! (1937)

Ignazio Omaetxebarria “Aritzondo”

Arantzazu, XVII, 1937, 183. zenb., 23, or.
I. Omaetxebarria, *Arantzazu izena*, 440-441 or.

- 1 AGUR ZURI, BIRJIN ARANTZAZUKO,
agur zuri, Birjin zoragarri,
agur, zerutar Zaindari!
- 2 Goratu dezagun Ama Birjina,
goratu dezagun Andre Mari;
txuri-txuri arantzan dagoenez,
lili txukun eder baitirudi.
 - 3 Arantza artean zauden
zeru goiko lili,
agur, gure Erregina,
agur, sortzez garbi!
- 4 Goretsiak [*sic*] Jainkoaren Amari
orain eta beti!
Zeru-lurrak txikiegi baitira,
estu eta txiki,
Jainkoaren neurrigabetasuna
ezin bertan bizi;
Birjinaren erraieran, ordea,
–haxe miragarri!–
Jainkoaren Semea bizi izan da,
haren seme eginik.
- 5 Goratu dezagun Ama Birjina,
goratu dezagun Andre Mari;
agur, gure Erregina,
agur, sortzez garbi!
- 6 Goretsiak Ama Zerukoari
orain eta beti!
Emakume batek heriotzari

ateak idiki,
beste emakume batek zigun berriz
bizitza ekarri.

Ebak paradisuan guri eman
sagar kaltegarri;
Mariak Jesus, frutu bedeinkatu,
animen janari!

7 Goratu dezagun Ama Birjina,
goratu dezagun Andre Mari;
agur, gure Erregina,
agur, sortzez garbi!

8 Zugan daukagu guk itxaropena,
zu zera, Birjin, gure Zaindari.
Gudan gabiltz odol gorritz bustita,
oso errukarri.

Ama, gutzaz
izan zaite erruki!
Zurea dan gure herri hau
bakarrik ez utzi,
zure babes berezian
gorde zazu beti,
Amatxo
txit maitagarri!

9 Andre Mari,
sortzez garbi,
begira, Ama, guri!

Arantzazu aldizkarian argitaratu aurretik, *Bandera Antoniana* aldizkarian eman zuen autoreak olerki hau (1935, 150. or.) “Sicut lilium inter spinas!” tituluarekin; aldaketa nabarmenak egin zizkion *Arantzazu* aldizkariko edizioan, batez ere bigarren partean: 6. ahapaldia –“Goretsiak Ama zerukoari /..... / animen janari!”– ez dago *Bandera Antoniana*-n, eta azken parteko lerroak ordena ezberdinean daude han. Geroago laburtu eta egokitu egin zuen hemengo olerki hau, latinezko “Salve, Mater” titulua duen eta “O lilium florens inter spinas” hasten den gorazarreari euskarazko testua eranstea (ik. AAB: 099, “Agur zuri, Birjin Arantzazuko” izeneko abestia).

[BAKARTEGIAN, HARKAITZ ARTEAN] (1945)

Ignazio Omaetxebarria

Arantzazu, XXV, 1945, 255. zenb., 91. or.

I. Omaetxebarria, *Arantzazu izena*, 469. or.

BAKARTEGIAN, HARKAITZ ARTEAN,
goian, txit goian, zeruertzean,
otoitz-usaidun mendi donean,
Aizkorriko tontorrean:
hantxe bizi da Jesus maitea
euskal artzaien artean,
ixil-ixilik, bakar-bakarrik,
ermitatxo *zahar* batean...

I. Omaetxebarriak *Arantzazu* aldizkarian idatziriko “Errekaldean izotza” istorioaren barruan Julian Alustiza “Aztiri”-ren olerkietako bat tartekatu zuen; baita Arantzazuko baladetako zati pare bat ere. Hor bertan sartu zuen hemengo olerkitxo hau ere, Aizkorri tontorreko ermitari eskainia, eta beste inon aurkitu ez dudana. Berak asmatua da seguruenik.

ARANTZAZUKO AMARI (1934)

E. Tolosa

Jesusen Biotzaren Deya, XVIII, 1934, 213. zenb., 274-275 or.

- 1 ZAINDARI EDER BATEN OMENEZ,
abesketan *nahi* det ari;
haren eskua gure gain beti
indartsu dedin nabari.
Arantzartean, lehorre baten,
gora zitzaigun agiri;
geroztik guri ekarri digu
goi-esker izpi ugari.
- 2 Anaiak noizbait, zoritxar haundiz
gudan zebiltzan gogotsu;
Zu agertzeaz gelditu ziran
aldi bateko paketsu.
Artzaitxo baten hitza sinistuz
haruntz dijoaz *lehiatsu*;
gorroto txarra erauzi zuten,
geroztik nor ez eskertsu?
- 3 Zure oinetan euskaldun askok
hustu dizute bihotza;
ta zure bidez hantxe berotu
lehendikan zekarten hotza.
Hainbat alditan ohartu gera
dagiguzula laguntza!!
Esker ematen ari ginezke,
ipiniz Zuri buruntza.
- 4 Zure aurrean, eusko gazteak,
txit gogoz dagi otoitza:
beretarrentzat iritxi *nahi* du
ludiak ez daman poza,

era guztiko euskaldun onak
badizu Zutzaz oroitza...
Zu goresteke bitzate orok
beren *ahalmen* eta ahotsa.

- 5 Itxas gizonak euren lanetan
atsegin dute Artizar:
haiek eta guk eder zaitugu,
Amatxo, goietan izar.
Ekaitz gogorrek agertu arren
dariotela kazkabar,
beldur haundirik ez degu izango
sarri bazatoz eta azkar.
- 6 Zure ospea barreiatu da
itxasoz beste aldean:
Non-*nahi* dituzu maitale asko
ludiko baztar guztian.
ARANTZAZUren izen ederrak
sortzen du indar bihotzian:
zure oinetan senda gindezke
nahiz egon hil-aginian.
- 7 Seme zintzoen sail ederrean
nahi genduke beti egon:
kezkarik gabe, bihotz zabalez,
osoro Zugan itxaron.
Ludiko berrik badakizkizu:
ez dira inortxorentzat on...
Gure gogoa goitiko bazka:
hori genduke zorion!!!

ARANTZAZU (1935)

Frantzisko Pagadizabal “Onintza”

Argia, XV, 752. zenb. (1935-09-08) 3. or.

BAI EDER, ESAN ZIZUN, ANDRA MARI ARANTZAZU,
elorri gain lore, artzaiak ikusirikan Zu;
elorritik gero aldatu rik kutun bordara,
euskotar guzik [*sic*] Ama hotska zaizkizun [*sic*] begira.
Amak [*sic*, Ama,?] ordundik eskeintzen dizkizute semeak,
bihotz puskak Zuretzat, Ama, maite-opariak;
zure izen kutuna nunna*hi* abesten dute gero;
zaindu ba, Ama, Arantzazutik euskotarrak bizi ro!

Argia astekariak zenbaki berezia (bi orrialde oso) eskaini zion Arantzazuko Andre Mariari, beraren iraileko jaiaren kariaz: azal osoko irudia, eta 3. orrialdea, hainbat autoreren idatziekin. Bi olerki ere sartu zituen: hemengo hau eta Julian Alustiza “Aztiri”ren “Arantzazuko Ama!”, “Mendi hegalean etxe bat” hasten dena.

HIRU LOREAK! (1936)

Salbatore Mitxelena

S. Mitxelena, *Olerki umezurtzak*, in: MIG-I, 16. or.

- 1 HIRU LOREAK!
Hiru lorekin
arrosa arbazta dut arki
baratzean zoragarri.

- 2 Moztu nahiean esku jo diot
eta... atzak odolez gorri:
arantzak nunna*hi* ta beti!

- ***

- 3 Arantzazuko arantza gainean
arrosa zera, Andre Mari,
t'arantzak ez dizu zauri...

- 4 Hona hemen arbazta hirukoitza: hiru
“voto”-en irudigarri.
Ez ditezen inoiz zauri,
zaite lorezain Zu: tori!

“Zarautz (urterik gabe)” dio olerkiaren azpian, baina 1936an idatzitako testua da, Mitxelena nobizio-urtea ematen ari zelarik. 1940. eta 1950. urteetako dugu, izan, Mitxelenaren olerkigintza oro har; baina hemengo hau gazte-gaztetan idatzia du. Horregatik beste autore zaharragoen aurretik jarri dut. Eta olerki honen ondoren dator liburuki honetako Mitxelenaren bigarrena ere, nahiz eta bederatzi urte geroagokoa izan. Irakurleak gogoratu behar du (ik. Sarrera), Mitxelenaren Arantzazuri buruzko olerkigintza bilduma honetatik kanpo geratu dela, eta bakarrik beraren *Arantzazu. Euskal Poema* obratik eta Arantzazuri buruzko bere beste obretatik kanpo argitaratutako bi hauek bakarrik daudela jasota liburuki honetan, beraren Arantzazuko “abestien testu ugariak” ADK-VI liburukian doazenez.

ARDI TXURIAK LARRE GOXORA (1945)

Salbatore Mixelena “Talai”

Arantzazu, XXV, 1945, 261. zenb., 274-275 or.
(ik. “Oi Udaberri”, testu daktilografiatua, DGA, 10. dok.)

*Ordurako, Arantzazura jetxia zan Ama Birjina;
baina artean ez zan agertzen eman..., arik-eta geroko batean
Errodrigotxok arkitu zuan arte.
Bitarte hortan zeruan aingeruak kantatzen zutena ezin aditu
izan zan lurrean, ezin igerri hitz haien esanahia.*

Zeruan aingeruak:

OI UDABERRIZ ALOÑA MALDAN
elorriaren lorea!
Min du erreka utzi beharra
halako txoko maitea.
Zorionduna txoko hartara
iristen dan artaldea!

Hemen baino han, gorago eta
nun goxoago larrea,
egunero ta gorago dabil
Rodrigotxon artaldea.
Errodrigotxok, gaztea izanik,
gaztea eta trebea,
ardi galduak gauero biltzen
badu, hala ere, nekea.

Errodrigotxok:

– Zertara, baina, ene ardiak,
zoazte gora ta gora,
Uribarriko larreak baino
hobe ustetan inora?

Ahots ezezagunak urrutian:

Utzi ardiak joaten
Aloñan gora, Aloñan behera

nahitara bazka ditezen.
Ardi txuriak berak dakite
larre goxoa non duten.

Zeruan aingeruak:

Uribarriko ardi txuriak:
utzi *beheko* lainopea.
Aloñan gora, Aloñan *behera*
dago zerutar larrea.
Ez bildur izan harkaitz arteko
basapiztien erpea;
helduko da-ta zuen atzetik
Errodrigotxo ernea...
Errodrigotxok begiratzen du,
mendiratzen artaldea,
nahi estu batek hozkatzen dio
jarrai-minez bihozpea.

Errodrigotxok:

– Ene ardiak, ardi txuriak,
zerk zaramazte hor gora?
Neroni ere gogo ixil batek
deitzen dit zuen ondora!...

Ahots ezezagunak urrutian:

Joan artzaiak *lehenbailehen*
Aloñan gora, Aloñan *behera*
ardi txuriaren ondoren.
Ardi txurien ondorenetik
larre goxoa arkituren...
Aloñan gora, Aloñan *behera*
pozik euskal artaldea.
Arantzazuko mendian baino
nun arki bazka hobea?
Artzai ta artalde, Euskal Herriak
asmatu digu bidea!

*1469garren urtean agertzen eman [sic] zan elorri gai-
neko miraria. Harrezkero, aho batez, bihotz batez, kan-
tatzen dute...*

*Zeruan aingeruak eta
lurrean, geroko gizaldiak:*

Oi udaberriz Aloña maldan
elorriaren lorea!
Elorriaren loretan Lore,
Birjina errugabea!

Arantzazu aldizkarian argitaraturiko olerki hau ia bere horretan jaso zuen *Arantzazu. Euskal Poema* liburuan (AEP-2, 25-28 or.), “Ardi txuriak larre goxora” kanta-tituluarekin.

Lehenago, ordea, “Oi udaberriz” tituluarekin Demetrio Garmendiari 1943an urtebetetzeko zorion-agurtzat bidali zion, “Poematxoaren lenenkiak” bezala. Arantzazuko Teologi ikasle zela, beraz, hasia zen bere *Poema* lantzen. Kanta honekin batera bidali zion, hain zuzen, Garmendiari horren sarrera-kanta ere: “Baltzategi'ko Errodrigotxo” (DGA, 10. dok.).

Dena dela, eta hasierako ahapaldiak berdinak izanik ere, DGA-koa askotxo aldatu zuen *Arantzazu* aldizkarirako, eta gero *Poema*-rako. Gainera, drama itxura eman zion aldizkarian, DGA-ko aldaeran ez zeukana.

Hona hemen, argigarri, eta duen balio historikoagatik, nolakoa zen jatorrizko testua, Garmendiari bidalitakoa, “Oi udaberriz...” tituluarekin –ortografia eguneratuan neurri batez–:

- 1 OI UDABERRIZ ALOÑA MALDAN
elorriaren lorea!
Min du errekak utzi beharra
halako txoko maitea.
Zorioneko, txoko hartara
irixten dan artaldea!
- 2 “Hemen baino han gorago eta,
nun goxoago larrea”,
egunero ta gorago dabil
Rodrigotxon artaldea.
Errodrigotxok, gaztea izanik,
gaztea eta trebea,
ardi galduak gauero biltzen
badu, hala ere, nekea.

- “Zertara, baina, ene ardiak,
zoazte gora ta gora,
Uribarriko larreak baino
hobeen ustetan inora?”
- 3 Ez egon, artzai, kezkatzen
ardiak nondik dabilten!
Ardi txuriak berak dakite
larre goxoa non duten...
- 4 Baltzategiko ardi txuriak,
utzi *beheko* lainopea;
Aloñan gora, Aloñan *behera*
dago zerutar larrea.
- 5 Ez bildur izan, erroitzarteko
basapiztien erpea;
helduko da-ta zuen atzetik
Errodrigotxo ernea...
- 6 Errodrigotxok ikusi orduko
mendiratzen artaldea,
min estu batek hozkatzen dio
jarrai-minez bihozpea:
– “Ene ardiak,
zerk zaramate hor gora?
Dei ixilen batek neroni ere
deitzen dit zuen ondora!...”
- 7 Utzi ardiak joaten,
Aloñan gora, Aloñan *behera*
nahitara bazka ditezen!
Ardi txuriak ondo dakite
larre goxoa non duten...
- 8 Aloñan gora, Aloñan *behera*
pozik euskal artaldea.
Arantzazuko mendian baino
nun arki bazka hobea?

Artzai ta artalde, Euskal Herriak
asmatu digu bidea!

Oi udaberriz Aloña maldan
elorriaren lorea!
Elorriaren loretan Lore,
Birjina errugabea!

43-XI-26an

Bukaerako ahapaldia *Arantzazu* aldizkariak argitaratu zuen bere orrietan (XXVI, 1946, 269. zenb., 119. or.).

Olerki hau eta “Baltzategiko Errodrigotxo” bidaltzean honetara idatzi zion Demetrio Garmendiari:

“Aita Garmedia gazteari, esker-ordañez eta maite-agiriz. Artu itzazu, ia zer derizkiezun, zure esanak gogo-gogoan eukita egindako bi lantxuok; poematxoaren lenenkiak.

Aurtengoz ba'diteke zure jayotegunez emen ez arkitzea; orregatik aurrez damaizut zorion-oparitxo auxe. Egun aietantxe egingo naiz apaiz, J. l.: ondo gogoan izango zaitut nere otoitzetan”.

**ARANTZAZUKO AMA,
GIPUZKOAKO ZAINDARIA (1943)**

Anonimoa

Euzko Deya. La voz de los Vascos en México, I, 1943, 14. zenb., 12. or.

- 1 AGUR, MIREN GARBI
eskar donez betea,
zaindu gaizuz, arren,
heriotzara artean.
- 2 Garbi-iturri zara
inungo orban bage,
lagundu gagizuz
lehen lez orain bere.
- 3 Gizonen hobenak
errukarri gaukaz
gudate itzalean
geure anaiakaz.
- 4 Bihurtu gugana,
Ama Neskutz garbi,
zeure begi samur
ta bihotz maitari.
- 5 Bake ederra itzuli
geure aberriari,
geure Andra laztan,
eskarren iturri.
- 6 Agur, Miren done,
Arantzazuko Ama
emon Euzkadiri
done-onoimena.

AMA ARANTZAZUKOARI (1943)

A. Ormazabal

Arantzazu, XXIII, 1943, 237. zenb., 170. or.

Arantzazu, XLVII, 1968, 458. zenb., 11. or.

- 1 AMA NEREA,
nundik zera zu
honera etorri?
Ai Ama!
- 2 Zerutik zerala
arantzara etorri
arantzartean izateko
nere zaindari.
- 3 Bai. Ama, bai.
Sinisten det zerala
zerutik etorri
lagundu didazulako
gutziz ongi.
- 4 Horregaitik damaizkizut
eskerrak ugari,
ta berriz ere eskatzen
laguntzeko neri,
bizi nadin hil arte
garbi-garbi.

Bergara 1-9-43

ARANTZAZUKO AMARI (1946)

Telesforo Monzon

T. Monzon, *Urrundik. Bake-oroi*, Graf. Cultura, 1945

- 1 EUZKADIKO MENDIETAN
artzaiekin naiz hizketan...
Arantzazun Andra Mari
artzaien artzai dirudi.
Netorrela, gaztaroan,
Aloña behera iluntzean,
zure albo, Ama kutun,
egonak egiten nitun.
- 2 Udaran, Urbi-belardi
artaldez bihurtzen txuri.
Artzai zaharraren eskergai,
goitik dakarzkite bi gaztai.
Zelaian etzanda, ilargiz,
gaztaia nuen afariz.
Gaur, haren usai-oroitza
iruditzen zait otoitza.
- 4 Olerkari zoriontsu,
bakea bizi badezu...!
Hau, nere emaitza gaixoa,
da gudaldian jaioa...!
Zure seme da, Andra Mari,
anaia detan gudari!
Nahiz odol-ibaian jaio
ez du maitasuna baino...
- 3 Gudari horren egintza,
bertsolariak eskeintza.
Nun arki *ahal*, Andre Mari,

berau bezin lora garbi?
Eskeintzarekin otoi bat:
Batasun, euskaldunentzat...!
Nahi horrek bertsoetan gaur
ohartu gabe jarri nau.

Garai hartako euskal erresistentzia politiko-kulturalaren giroan, oihartzun handia izan zuen Telesforo Monzonen olerki-liburuak, erbestean idatziak. Argitaratu orduko Mexikoko *Euzko Deya* aldizkariak jaso zuen gure olerki hau osorik, liburu bereko beste hirurekin batera (*Euzko Deya. La voz de los Vascos en México*, IV, 1946, 74 zenb., 7. or.); urte berean Parisko *Euzko Deya*-k ere hemengo olerki honen lehen eta azken ahapaldiak jaso zituen (*Euzko Deya. La Voz de Euzkadi – La voix des Basques*, XI, 1946, 249. zenb., 8. or.).

ARANTZAZUN (1946)

Anizeto Zugasti

Arantzazu, XXVI, 1946, 274. zenb., 241. or.

- 1 Ikusi det nik, ikusi,
Aloñako Uso Zuria...
Euskaldun-bihotzarentzat
pakezko iturri bizia.
Berak zabaltzen hegazka
zorionaren ezitia.
Ikusi det nik, ikusi,
Aloñako Uso Zuria!!
- 2 Ikusi det nik, ikusi,
arantza arteko Lilia...
Usain gozoa darion
arrosa zuri-gorria.
Berak asetzen oparo
eder-minaren begia.
Ikusi det nik, ikusi,
arantza arteko Lilia!!
- 3 Ikusi ditut, ikusi,
nere Amaren begiak...
Eta han, begi ederretan,
bihotzeko errukiak;
itxasoarenak baino.
sakonagoak neurriak.
Ikusi ditut, ikusi,
nere Amaren begiak!!
- 4 Ikusi det nik, ikusi,
Aloñako Uso Zuria...
Ikusi det nik, ikusi,
arantza arteko Lilia...
Ikusi ditut, ikusi,
nere Amaren begiak...
Ikusi ditut, ikusi,
ederren diran guztiak!!!

KANTARI (1957)

Anizeto Zugasti

Arantzazu, XXXVIII, 1957, 379. zenb., 80-81 or. (bigarrena)

- 1 ARANTZAZUKO ELIZA
–Amak eskatu ermita–
zoragarria benetan,
Ama han aurrean jarrita.
- 2 Elizak haundi barrunbe;
–ederrik asko halare!–
Hantxe sentitzen oparo
Ama onaren babespe.
- 3 Meza bat eta Meza bi;
laxter batean hamabi!...
Jainko-lurrina zerurontz
bidali eta bidali.
- 4 Mezerdia da! Mezerdi..
Jo-ta-jo lau bost zintzarri:
Jesus zerutik lurrera
oraintxe dala etorri.
- 5 Aitorlekuak ugari
–barkapenaren iturri–
animik [*sic*] asko gelditzen
lehen zikin... ta orain garbi.
- 6 Amak han dauka *mahai* haundi:
Eukaristia janari!
Ama-Semeok, bitzuok,
eusten Euskal Herriari.

- 7 Aurten han genun Iñaki...
–Amak ondoan erliki–
Arantzazuk ta Loiolak
jubileuak izaki!
- 8 Erromes dabil jendea,
–noiznahi eliza betea–.
Bai piztu, bai, Arantzazuk
Euskal Herrian fedea!
- 9 Hau poza! Ama zaitugu!
Eta Zuk seme gaituzu...
Seme Jesusen aurrean,
Ama, balia zakigu!

ARANTZAZUKO AMARI (1948)

Migel Iñurritegi “Miguel de Olaa”

Excelsior, I, 1948 (2. zenb.), 10. or.

Arantzazuko Amari

(Euskaldun erromes baten otoitza)

- 1 ARANTZAZUKO AMA
Birjina Maria:
zugana pozik dator
euskaldun guztia.
Arantzazu mendian
daukagu kabia,
Andre-Mari Birjina
gure Zaindaria.
Zuri begira dago
euskaldun semia.
- 2 Etsai asko dabilta
gure ondorian,
gorde gaitzatu, Ama
zure magalian.
Ez al zinan agertu
Aloña mendian
anima gordetzeko
Euskadi herrian?
Gorde gaitzatu, gorde
zure mantupear.

Migel Iñurritegi fraide frantziskotarra, oñatiarra (1925-). Arantzazuko Teologi ikaslea zelarik idatzitako otoitz-olerkia da hemengo hau. Ikasleek beraiek idatzi eta ateratzen zuten *Excelsior* barne-aldizkaria.

NEGARREZ ARANTZAZU (1948)

Migel Iñurritegi “Miguel de Olaa”

Excelsior, I, 1948 (3. zenb.), 11. or.

1834.go urtea. Ilunabarra. Laino beltzak zeruan. Bildurgarri Arantzazu. gora Rodilen soldauak. Arantzazun ama itun eta negarrez...

Praileak otoitz beroan. Erromes bat eleizan, euskalduna... hizketan... negar malkoen berri jakin nahian... deika Amari:

ARANTZAZU, ARANTZAZU!
Zu negarrez...! Negarrez Zu!
Zer dezu...
... Arantzazu, Arantzazu?

Beti zera Euskal Herrian
Ama ona ta poz-leku!
Orain...
... Zu negarrez, Arantzazu?

Zuk zer dezu, Arantzazu?
Ames-kabi! ta, negartsu?
Negarrez...
... Arantzazu, Arantzazu!

Ixildu da erromesa. Arantzazuko Ama zerbait esatera dijoa... Entzun deza-
gun guztiok:

Erromesa, euskalduna,
galdu degu Arantzazu!
Rodilek...
... Sua-eman ta erreko du!

Arantzazukin batera
galduko da euskera!
Ta orduan?...
... Agur gure Kristautasun!

Ordu gutxi barru sua ta garra Arantzazun. Amatxo Oñatira. Negarra Euskal Herrian. Negarrez Arantzazu!

HIRU LORE (1954)

Estanislao Urruzola

Testu daktilografiatua, 7 or. (AranLitArtx)

- 1 GAUR GOIZEZ BILDU DITUT HIRU
lore nere gogo-baratzan;
pekatu-sasi-arantzazun [*sic*]
hoientzat tokitxo bat bazan.
Maite-maite hartuak ditut
oraindik zeruko *ihintzaz* dantzan;
sortatxo bat egin ta *nahi* dut
jarri gure Amaren oinetan.
- 2 Hiru lore bildu ta beldur
naiz nere adimen *xehan*
ez ote zaizkiten maxkaldu
t'eder geldi ez ote hutsean;
sarri, adimena ezin sartu
gure gogo-bihotz barrenean,
olerkariak orduan badu
negar-zotinak ixilpean.
- 3 Gaur goizean bildutako hiru
lore nere gogo-baratzan,
ene bihotz honek ezin ditu
gorde beretzat bakarrikan.
Maite-maite bildu baditut,
oraindik zeruko *ihintzaz* dantzan,
xortatxo bat egin ta *nahi* dut
jarri gure Amaren oinetan.

AMATASUN

- 4 Igarleak erakutsitako
bide garbitik bazoazen

nahitanahiez izateko
Jesusen Ama Belenen,
egun zoragarria,
gutziz pozgarria,
malko-zelaira heldua baitzen.

5 Huraxe bidearen elkorra!
Huraxe gosea ta ur eza!
Hantxen dabil Zesar gaiztoa
inor harrapatu *ahal* baleza!
Ta Zu hortik ihesi!
Egunez ezin bizi!
Jarraiz baitabil etsai traketsa!

6 Palmera batzuk han ta hemen
zutirik basamortuan,
besterik ez da ikusten
lurgorri kixkal-beruan;
ta horien azpian
argi danian
badezu itzal ta gordelekua.

7 Gabaz izartxoak kinuka
argi badamaizute;
zure oinak nekez urratuta
aurrerantz egiten dute.
Pixka bat gorago
gordeta baitago
zutzat zeru leiken aterpe.

8 “Hara Belen! Gure Belen!”
Txabola *zahar-zahar* bat da
gorderik harkaitz babesen.
Ama behar duna pozik da:
“Hauxe tokia
gutziz egokia!
Ia, senar, sartu gaitezen!”.

- 9 Ta hara, txabol *zahar* batean
jauregi eder apain baten
gure Errege behar lukean
Jainko, gizon jaiotzen.
Ortze-ludiko
gure Jainko
zeru-bidea erakusten!
- 10 Ta betidanik bizi zana
ta zeru-lurren egile izan,
hitz batez egin zezakeana
gizon bihurturik bertan,
Ama *nahigabez*,
etsai beldurrez
dauka erditze-oinazetan.
- 11 Egizko Ama egin *nahi* baitu
beste emakumeen erara;
horrelaxe errexago sartu
gure lur-adiminetara;
oinaze latzak,
samin makatzak
argi-ontziak bihotzetara.
- 12 Badu zenbait oinaze Amak
Jaungoiko-Seme erditzean,
bihotz-bihotzean min-dardarak
herriz herri dabilenean,
ta gurutzetik
iltzez josirik
lapur artean ikustean.
- 13 Ama, Ama, Jesusen Ama!
Goi-dohaiak bereziturik
haragizko Ama zerana,
azkeneraino luzaturik
bizitz mingotsa
negar ta lotsa
zure Seme ta semeengatik.

JAINKOTASUN

- 14 Paradisuan hobena egin zanetik
Jainkoaren agindu urraturik,
ezkergabetasuna
ta narraxtasuna
nabarmen gizadian ikusirik,
izan zinan Jainkoz bereziturik.
- 15 Ederra zan ortze, hegatziz betea;
baso ta mendiz eder, lurraldea;
itxas zabal urdina
arrai, hondar, aboia...
Oro aintzalari, oro abeslea,
Jaungoikoa aitortuz Egilea.
- 16 Bere ordeko egin zun gizakumea,
Paradisun izateko erregea,
bainan, eskergabea,
hausi du goi-legea.
Geroztik, badaki zer dan nekea,
samin garratza, oinaze, atsekabea...
- 17 Bainan gizonen ez-ikusi nahia
menderatzeko badator garaia,
Jainko-baitan dago
bidaltzeko oparo
lore eder usaitsua, sendagaia;
hoben-ilunpean zeru-dirdaia.
- 18 Igarleak diotsate gizaldietan
basamortu, uri, bazterretan...
“Jaungoikoaren gogo
betetzeko da oro!
Semea, jaiotzeko gizonetan,
egunak badatozte, zorionetan!”.
- 19 Gure Jaungoikoa bai errukitsu!
Ikustean gizonak horren itxu,

gizon egingo zaigu
lurtar ikus dakigun.
T'aingeru bidalirik badasaizu:
“Mari, Jaun Semearen Ama, Zu!”.

- 20 “Ez izan, Mari, inolaz ikaraz
betidanik zera Jaunaren aintzaz,
ta zure sabelean
Seme ernetzean,
gizona, Jainkoaren erregetzaz
erdiko dezu, izan zaitez pozaz!”.

GARBITASUN

- 21 Jainko-ibai goitik badator
xalto-xaltoka alai ta emakor
gozatuaz hoben-mendi lehor,
gizonen gogo hotz, bihotz elkor.
- 22 Goazen bere ondora egarri betez;
edan zagun bere ur gardenetan,
goi-ibaiari Ama diogunez
Amak ase gaitzala benetan.
- 23 Oi! Ibaiaren ertz ederrak!
Nork jarri dizue izen Amatasun,
izan ezik Jainkoak berak,
nun begiratu izan dezagun?
- 24 Jainkotasun hitz, han urrunean
ager zaigun itxas urdinari
–zabal-zabal neurri gabea–
Jainko ez bada, nor asmalari?
- 25 Oi! ibaiaren ur gardenak!
Jainkoak ezarri Garbitasun!
Zure jaiotz txirrip [*sic*] lehenenak
zeruz baitira jaio zerun!

- 26 Hantxen, hodei bustiz jantzia zera
euri-dohaietan ixuritzeko;
tantaz asetzeko ludi egarbera
t'oben ontzia hararuntz bultzatzeko.
- 27 Hantxen, sortua zera zuri-garbi
*Ah*alguztidunaren asmoak bezin,
ta beraren gogo ta Amaren ezti
gainezka badakarkizu zurekin.
- 28 Han ixuri zenun *lehenen* negarra,
gizonen pekatuak ikusirik;
hantxen, egingo zinaden Ama,
Jainko gizon eginaz guregatik.
- 29 Han jaio zinan Jaungoikoarekin
izar guziak baino *lehenago*;
bada argi garbi zure arpegin,
eguzkian bertan baino *gehiago*.
- 30 Zu bazera Jainko-ibai gogozko,
zure oinetara joan behar otoilari.
Entzun gure otoi, hartu alboko,
ez uka ura seme gaxoeri.
- 31 Betidanik, *lohi* edur bihurtu dezu
ta lur arantzaduna zero goxo;
ez, Jaunaren dohaia ez bazenu,
ez, izan ez bazitzaion gogozko.
- 32 Jainko-ibai goitik badator,
xalto-xaltoka alai ta emakor,
gozatuaz hoben-mendi lehor,
gizonen gogo hotz, bihotz elkor.
- 33 Zu baitzera izarretan ederrena!
Zu baitzera ametan maitiena!
Zu Jainkoaren asmorik onena!
Zu ibai garbietan garbiena!

ESKEINTZA

- 34 Amatasun!
Jainkotasun!
Garbitasun!
Euskal txarroan hiru lore
zure oinetan usaitu daude,
Arantzazun!
- 35 Hara hiru lore hiru Jainko bezela,
hirurak zeruko atsa dariela:
Batak Amatasun, ta bigarren
Jainkotasun dakargu bete-beten;
Garbitasun gardena hirugarren.
Hiru ats goxo, bizikor txurten baten,
ludi sasitsuan larrosak bezela,
arantz zazitadak txuka dituztela.
- 36 Amatasun!
Jainkotasun!
Garbitasun!
Hiru lorez jantzita zaude...
Zureak dira! Zuretzat daude
Arantzazun!

Elizaren urte santua izan zen 1954.ekoa, Aita santuak Andre Maria Sor-
tzez Garbiaren dogma aldarrikatu zueneko mendeurrenaren kariatz. Hori zela
eta, Frantziskotar Hirugarrendarrek beren *Anaitasuna* aldizkariaren bitartez
euskarazko olerki-sariketa antolatu zuten, gaitzat Sortzez Garbiarena ipiniz,
hain zuzen ere. Horregatik aurkezturiko olerkiek oro har ez dute Arantzazuren
erreferentzia zuzenkorik. Estanislao Urruzolak, berriz, Arantzazuko Andre
Mariari eskaini nahi izan zion bere olerkia, eta horregatik jaso dut hona.

ARANTZAZU, ARANTZAZU...! (1955)

Jaime Kerexeta “Arantzibia”

Euzko-Gogoia, 1955-05-12, 78. or.

Zuk zer dezu, Arantzazu...?

- 1 ZUK ZER DOZUN? NIK BANEKI...
Zure ondoan sei egun
igaro dodaz zoruntsu;
nok leikeazan hirurehun!
- 2 *E*hundaka bidar dakusat
zure arpegi maitea;
horrek naroa ikustera
zuk dagistazun barrea.
- 3 Baina zu ixilik zaukadaz,
Arantzazuko Amatxo.
*N*ahiko ete da barrea
nik emoteko *ehun* patxo?
- 4 Badakit maite nozuna,
berbarik egin ez arren;
zure maitale artean
nagokizula aurrenen.
- 5 Nire gaztaro ederra
apurka-apurka badoa;
aurrerantzean, Zeuretzat
nire maitasun beroa.
- 6 Arantzazutik banoa,
ta agur dagizut, Ama, agur;
arantza bage, zure oroiz,
bizi nadin Zugandik ur.
- 7 Zeruko ate-aurrea,
Arantzazu, Arantzazu!
Hil nadinean, bakean,
zagoz ondoan, Ama, Zu!

ARANTZAN LILI TXURI (1956)

Kuka

Zeruko Argia, XXI, 1956, 24. zenb., 10. or.

<http://www.armiarma.com/cgi-bin/urkiza/EBMODBER.pl?Bertso=26238>

- 1 OINUTSIK IGO NAIZ ARANTZAZURA
asaben antzeko izan nahiean.
Harriek mingarri ziran oinpean,
hala ere bai pozik Zure ingurura!
- 2 Oinutsik sartu naiz eleiz santura,
begik malkoz busti, otoitz minean.
Gutziz eder zakust zilar gainean,
dirudit sartu naizela zerura.
- 3 Arantza tartean zu lili txuri,
argi darizula, Sortzez Garbia.
Kendu, arren, hoben-kutsua guri.
Zure etsaiak, Ama, dabiltz urduri
ezin menperatuz Euskal Herria.
Zure estalkia, arren, gudan ixuri.

Ez duk jakiterik izan zein dagoen 'Kuka' ezizenaren atzean.

ARANTZAZU IZENA (1956)

Andoni Agirrezabal

Zeruko Argia, XXI, 1956, 29. zenb., 95-96 or.; *Herria*, 1956, 310. zenb., 4. or.;
Euzko Deya. La voz de los Vascos en México, XXIV, 1966, 315. zenb., 20. or.
<http://urkiza.armiarma.com/cgi-bin/urkiza/EBMODBER.pl?Bertso=2119>

- 1 ALOÑAPEKO HARKAITZ ARTEAN IKUSI ZUN
zure irudi miragarria Errodrigok.
Ia, nor zinan ta zergaitik Arantzan Zu,
Euskera zaharraz galde egin zizun Errodrigok.
- 2 Errodrigoren ezpainetatik Arantzazu
euskal izen oroigarria sortuta [*sic*] da.
Horregatikan Zeruko Ama Arantzazun
maitasun garbiz bete-beterik gurekin da.
- 3 Arantzazuko Andre Miren Sortzez Garbia,
Euskal Herriaren mandatari zerutarra,
goizetiko izar dizdiratsu ta garbia
eta euskaldun zintzoen sinismen-garra.
- 4 Gure arbasoak Amatzat hautu zinduten,
zure baitan ama-maitasun garbi-garbia
betiere ta neurri gabe aurkitu zuten,
eta zuri eman zizuten, beren bizia.
- 5 Zure bitartez Jainkoarenganatu ziran
gure asaben bihotz ta anima guziak.
Beren premietan beti zугanatu ziran
eta lortu zuten eskatutako guzia.
- 6 Gogo bero haundiz erromes-talde guziak
zure aldamentxoan belaunikatzen dira.
Euskaldun zintzoen bihotz-otoitz guziak
maitasunez beterik zureganatzen dira.

- 7 Gure asabak euskeraz egin zizuten
larrialdietan behar zuten eskaera.
Euskeraren bidez garbiro gorde egin zuten
Euskal Herriaren jatorrizko izakera.
- 8 Euskal Herriko zaindaritzat hartzen zaitugu,
Gipuzkoako zaindaria bazera ere.
Euskaldunok zure baitan aurkitzen dugu
pake goxua, baita zure laguntza ere.
- 9 Euskal Herriari emaiozu behar duena,
bere asaben *ohituretan* bizi dedin.
Zu zera gure bitartekorik zintzoena,
eutsi gure Euskera gotor bizi dedin.
- 10 Onetsi, bada, maite zaitun zure herria,
zure laguntzaren eskean dijoakizu.
Eutsi, arren, bere *ohiturak*, Ama maitia,
euskal otoitz gartsu-gartsua goratzen dizu.
- 11 Agur, agur! Arantzazuko Andre Maria,
Euskal Herrian daukazu zure tokia;
goi-maitasunaren iturri garbi-garbia;
euskaldunentzako toki mirarigarria.
- 12 Beti otoizka gatozkizu, Andre Maria.⁷²
Zu bakarrik gure Amatxo Euskal Herrian.
Zuregan aurkitzen ditugu, Ama maitia,
kristau fedetik darioten *ohitura* garbiak.
- 13 Gorde itzazu *ohitura* hauek Euskal Herrian.
Zabal zazu gure asabaen fede bizia.
Donetasunaren, Zu bakarrik, Andre Maria,
kristautasunaren ispilu ta oinarria.

Gasteizen 1956-V-2an

⁷² Azken bi ahapaldiak ez datoz *Herria*-n.

AIZKORRI⁷³ (1956)

Ziriako Andonegi

Arantzazu, XXXVII, 1956, 370. zenb., 107. or.

- 1 MENDI BAT BADA EUSKAL HERRIAN
harkaitzez josia dana;
mendi bikaina, lerdan-lerdena
“Aizkorri” izen darama.
- 2 Garai hartako euskaldun *zaharrak*
jarri zioten izena;
berdingabeko izen jatorra,
egokia ta zuzena.
- 3 Agur Aizkorri, gure lurreko
haundienetan bakarra;
gure asabak *lehenen-lehenengo*
ikusit zuten bizkarra.
- 4 Mila bostehun eta berrogei
neurkin dauzka luzera;
itsas ertzetik Urbian zehar
Aizkorri mendi gainera.
- 5 Aizkorri *zaharrak* neguaz gero
urtez urtero du *behintzat*,
burua txuri, kuxkur bihotza
eta lainoa txapeltzat.
- 6 Bere bizkarra hotzez dardarka
ikusirikan hodeiak,
zerutik jetxi ta agertzen zaizko
berotu *nahirik* erraiak.

⁷³ Jatorrizkoan ‘Aitzgorri’ dago idatzita.

- 7 Haurtxoak, amak bularra gorde,
ta ugatz gabe bezela,
orduana daude ardi gaixoak
gose-egarri dutela.
- 8 Inude bila ardi galduak
itsasaldera dijoaz;
ta egunero oroitzen dira
beren Aizkorri gaxoaz.
- 9 Udaberri, uda ta udazken,
guzti-guztiak maite du;
ilargi eta izarrak ere
agur diote gau ta gau.
- 10 Maiatz hileko lore artean
ederragoa *ohi* zera;
zeruetako dizdiz garbiak
gabon gabea bezela.
- 11 Baso ta mendi, herri ta erreka
eta beste zenbat gauzak;
Aizkorritik begira ezker
dirudite haur-jolasak.
- 12 Aizkorri beti zutikan dago
mendi jator ta bikaina;
bere zusterak zabaldurikan
luze ta zabal dan haina.

AMA-SEMEAK (1956)

Anastasio Esnaola “Larraiñ”

Arantzazu, XXXVIII, 1957, 379, zenb., 80-81 or. (aurrena)

- 1 ARANTZAZUKO AMA, EUSKALDUNON ZORUNA,
Ama xamur txit leguna...
Eder zakust, txit polit! Zu zauden pitxia, oi!...
Zu zeran ona, biguna...
Itzar, Ama, gure zukanako maitasuna!
- 2 Pizti harraparien haitz lakarretan, xume...
Zu; ortze-lurren zirrara!
Txori izan gura sortzen zait, bai, hegan arin
juten zure oinetara...
Egin nazazu, egin Ama ni, zure gogara!
- 3 Baina, zuk dezun ñirñirra, lurtar zeruño, ta
arantzan zure egoitza?
Sor-gor gauzkatzu! Zergatik Zu hor, Maite? Ezin
uler. Esan Ama, mintza...
Aitaren *na/ia* ager; ta horra zure egintza.
- 4 Euskal Herriaren betilak kliska zegiten;
estu baitukan eta armin...
Ordun, Jaunak arren eginik, jetxi ninun ni
honutz, zuen poz-atsegin.
Zuen poza ez da geroz gal izan behin.
- 5 Bai Maite, zu izan zera Gipuzko lehenen puntu,
bestetsu, oro, gezurra.
Arantzazu! Santuen mutegi [*sic*] izana, oi
Arantzazu, santu-lurra,
Santutu *behin* ta berriz gure mami ta hezurra!

- 6 Hemen hasi zuan Loiolako zaldun deunak
santuzko bizitza latza;
hementxe opa izan zizun garbitasuna,
eta hartu asmo ardatza.
Harrezkero izan da hemen nahiko alatza.
- 7 Egun gaizki gabiltzanok, aguro, aguro
Ama, magalean bildu.
Zuk utzi gaitzazunean, oi... ez Ama, ez
gaitezen lotsaz okildu...
Bestetsu azkar gaitezke gainbeherantz amildu
- 8 Ez zait ajola nekea, mina; asko, asko
ordea, barne-pakea.
Bihotza zartatuta daukat, sinistu. Ez zait
ongi hola egotea,
poztu nere bizitza, sendatu minbera!
- 9 Arren: idazu zure laguntza, berriz sutsu
hasteko santu-bidea;
bihotza zekena daukat, gogorra oso,
lagundu, Ama nerea!
Hasten banaiz beti izango naiz-ta zurea.

Anastasio Esnaola fraide frantziskotara, azpeitiarra (1933-2006): euskal idazle, irakasle, poeta eta itzultzaile. Beraren olerki antologia argitaratuta dago: *Barrua huste aldera. Hogeita hamar urteko olerkiak*, Oñati: Arantzazu E.F., 2006.

1956ko Arantzazuko olerki-sariketara aurkeztu zuen hemengo hau. Gero 1959ko Juegos Florales de Bilbao lehiaketara aurkeztu zuen poema luzea “Bizkaiak Españari” titulu pean, non horren hirugarren partean –“Bizkaitarrak mixio onetan” titulukoan– euskal pertsonaiaren batzuen gorazarrea egiten baitu: Jeronimo Mendoza eta Joan Zumarragarena bereziki. Lehenengoaren gorazarrearen barruan sartu zuen Arantzazuri buruzko olerki hau ia osorik. Lehen saria irabazi zuen Bilboko lehiaketan.

ARANTZAZURAT (1956)

Joan Diharce “Iratzeder”

Arantzazu, XXXVIII, 1957, 377. zenb., 16-17 or.

*Arantzazuko anai guzieri,
1956ko otsailaren 28ko
ongiectorri zabalaren oroigarri.*

- 1 ELURREZ ELUR ETA GAUEZ GAU,
 anai Bizente bidari,
igan nitzαιο lehizen artetik
 Arantzazuko gainari:
ilargi pean mendi buruak
 zerurat zauden, zoin xuri,
beren jauzian tanpez hormatu
 itsas uhainak iduri.
- 2 Arantzazuko mendi buruen
 harkaitz hezurren indarra,
ari baitute lo zurrungaka
 zirti-zartatzen elurra.
Hara, mamu beltz, Aitzabal-mendik
 dirdir daukala bizkarra;
oi! goiz-argian bertze mamuen
 aztapar gaitzen oldarra...
- 3 Loaren beso zabaletarik
 jaliko [*sic*, jalgiko?] diren orduko,
zer lazgarriko gudu burrunbak
 diren gain hoitan jauziko;
beldur daldaraz lurrari zainak
 xehakaturen baitzaizko,
tanpez eginen diotelarik
 gainek elkarri kaxkako.

- 4 Azkenik huna mendi tartean
Aloñapeko ziloa,
Jaun Goikoaren lore garbiak
hautatu arantz-xokoa.⁷⁴
Azkenik huna arantz-umeen
ongiotorri goxoa.
Huna zabalik Amaren bihotz...
bihotz neurrigabekoa.
- 5 Arantzazuko Ama-bihotza
argiz ta gozoz igeri.
Hartan badabil nasaiki gazte
goi-Amodioz dantzari.
Arantz-korua dute buruan,
bihotz barnean bortz zauri,
Ea noiz duten eskain ahalko
mundu zabalaz Jaunari.
- 6 Kanta, gazteak, kanta Jaunari
eskual mendien mintzairaz,
gaupeak eta mendi mamuak
goi-argiraino jauzaraz.
Kanta, gazteak, kanta zerurat:
bihotz indarka denek haz,
Arantzazuko Amaren bihotz
hain zabalaren zabalaz.
- 7 Zoin ederra den zeru-lurretan
zoin ederra den, oi Jauna,
denak moldatuz, denak apainduz
dabilan zure Izena.
Zuk duzu, Jauna, lurrez ta zeruz,
lohiz ta mendiz egina
Aingerueri bere bihotzaz
hain hurbila den gizona.

⁷⁴ ‘arantz’ forma darabil olerki osoan; bere horretan utzi dut.

- 8 Zoin ederra den mendi tartean
zoin denen zoragarria
gaupeak urtuz zirrintan dagon
iduzkiaren begia.
Zirrintan dago, zirrintan dabil,
argiz eta suz jauntzia,
jauzi-mauzika nasai ereinez
zorion eta bizia.
- 9 Jaunarena da mundu zabala,
Jaunarena da zerua,
Harek du, Harek, Iduzki soa
lurpen ertzetan sartua.
Hara lurpetik, mendi tartetik
–berri dadien mundua–
Jaunaren bila dabil-mabiltzan
gizon berrien oihua.
- 10 Arantzazuko mendi-mendian
hamalau saildu kantari,
itsas-ondoko leihar hezurren
hamalau harkaitz lazgarri.
Arantzazuko mendi-mendian
triputs mamuak iduri,
hamalau saildu Jainkoaz gose,
Jainko-biziaz egarri.
- 11 Goazen gainez gain, eskual fraideak,
goazen arroka arroka,
lot gaiten oro zeru-min minez
hamalaueri besarka.
Heien egarri-gose gaitzeri
gauden hurrupa-mupaka,
nehola Eskual Arima
ez dugun ahantz, ez uka.
- 12 Arantzazuko mendi-mendian
nasaiki gazte kantari,

- arantz-korooa dute buruan
bihotz barnean sei zauri.
Arantzazuko mendi-mendian
hamalau harkaitz lazgarri,
bai zeru-minez, bai eskual minez
bihotz guzien pizgarri.
- 13 Zelaietako eskual jendeak
estekak oro gaur trenka,
utz odolkiak, utz debrukiak,
igan hunaino trumilka.
Hamalauekin Amari beha
zeru-minez has... goitika,
eta barneko mundukeriak
igor erreka erreka.
- 14 Arantzazuko mendi-mendian
eskual semeen lokarri.
Bihotz bat ezin zabalagoa:
hartan deus lano, deus neurri,
hartan Iduzki, hartan Itsaso,
goi-indar eta goi-irri,
Zeru-zerua bezein nasaiak
hartan hamalau iturri.

Beloken dago datatuta olerki hau, 1956-06-09, “Belokeko Amaren besta-egunean”. Olerkiaren buruan poetak dioenez, Arantzazun egin zioten harrera onaren oroigarritzat idatzi zuen; zenbait egunetako egonaldia egina zen bera fraideen komentuan ostatur.

ARANTZAZUKO (1956)

Joan Dihartze “Iratzeder”

Arantzazu, XXXVII, 1957, 378, zenb., 2., 48-49 or.

Txistulari, 1969, 57. zenb., 20. or.

I

- 1 ARANTZAZUKO FRAIDE GAZTEAK
xirola-tanbolinekin,
etorri zaizkit soinu joiterat
eta nik dantzan ez jakin...
Jo soinu, jo, fraide gazteak,
mundua dantzan has dadin.
- 2 Zer ilunbetan, zer galbidetan
den orain Eskual Herria...
Ai zorionez baita oraino
Arantzazuko argia:
eskua zainetan otoitzez, lanez,
ixur betiko Bizia.
- 3 Zoin egia den Arantzazuko
Aitona zaharrak diona:
“Eskualduneri eskasten zaigu,
elgarren anaitasuna”.
Arantzazutik ur-xirripaka
jauts bedi eskas zaikuna.
- 4 Arantzazuko fraide gazteak
xirola-danbolinekin.
Eguerri gauaz jo soinua, jo,
mundua dantzan has dadin:
guk ere dugun eskual bihotzez,
eskualzaleek bat egin.

II

- 5 Arantzazuko Eguerri gauan
soinu, kantuan igeri...
Amets eta dei, lo kuluxketan,
egin dut eskual Amari:
Hura dadien, ixil-ixila,
eskual bihotzen lokarri.
- 6 Eguerri gauan eskual lurretan
denak baitzauden kantari,
agian Amak barnerat dauku
bere goxoa ixuri;
bai eta egin birsorraziz,
bere Haurtxoa iduri.
- 7 Handi nahiak, guhau nahiak
gaitu guziak nahasi,
beha dezogun lastoratu den,
ezeztatu den Jesusi:
Hari jarraikiz laster gintazke
bai guhau eta bai nausi.
- 8 Arantzazuko Eguerri gauan
soinu, kantuan igeri...
Ikusi ditut fraide gazteak
herriz herri soinuz ari:
Entzun diotet “Gaiten denak bat!”
beren Eguerri-dei hori.

III

- 9 Arantzazuko fraide gazteak
xirola eta tanbolin...
Har zuen Ama, guzien Ama
guganat etor harekin,
gure zain eta gure lokarri
Ainhoan berriz jar dadin.

- 10 Bere kapera han da gainean
baina bera non ote da?
Arantzazuko zuen Amaren
arrunt iduri bat molda.
Eta harekin igan kantatuz
hain maitatua den malda.
- 11 Arantzazuko Ama dagola
Oñatin eta Ainhoan,
bi aldetako eskual semeak
gauden Amaren altzoan,
mendez mendeko gorabeherak
gaindituz bake osoan.
- 12 Arantzazuko fraide gazteak
xirola eta tanbolin...
Entzun kantuak, har zuen Ama,
etor Ainhorat harekin:
bi aldetako fraidek diogun
Ama berari dei egin.

ARANTZEZ BETEKO AMA-BIHOTZA... (1968)

Joan Dihartze “Iratzeder”

Arantzazu, XLVII, 1968, 463. zenb., 178-179 or.

- 1 ARANTZEZ BETEKO / AMA-BIHOTZA,
Entzun Arantzazun / eskual otoitza.
Eskual lurra eta / eskual eliza
ilunbez ilunbe / minez dabilta:
Otoi! zeruan den / Aitari mintza
gureganat dezan / eskua luza.
- 2 Gipuzkoan, Ama, / nungo har beltzak
ditu barnetik jo / gazten bihotzak?
Mendiz heldu dire / dena su ta ke,
aterbe, laguntza / eta lan eske;
bainan luzaz hemen / ezin dagozke:
Beloken badela / gehiegi bake.
- 3 Odolean barna / dute borroka
eta ezpainenetan / zer politika...
Eliza-gizonak / ez dabiltzala
Kristok erran eta / nahi bezala.
Kristo baitan ere / orai ez dela
Herria pizteko / behar ahala.
- 4 Gipuzkoar gaztek / zergatik ote,
ez dute guziek / orain siniste?
Karliten gerlatik / hemen egonak
fraide zitzauzkigun / sartu gehienak.
Hogeita hamaseian / zer fededunak!
Oraikoak, aldiz, / har beltzak janak.
- 5 Eskual bihotz gazten / gaitz horren beltzak
Amari zorrozki / sartzen arantzak...
Gure lurrak aurten / lorerik ez du:

- Herra ta laparrak / zaizko nausitu.
Amaren bihotza / ezin sendatu,
semetan galduak / baldin baditu...
- 6 Arantzazuraino / gainez gain jeiki:
Herri orotarik / igan kartsuki.
Gerlaren odolak, / gerlaren beltzak
Gipuzko lurrean / sortu arantzak,
loratuko ditu / aurtengo pozak,
eskual suz beteko / Ama-bihotzak.
- 7 Beha zak, Andoni; / entzun, Iñaki:
Gipuzko guzia / kantuz ibilki.
Gaur berrogei eta / hamar urte du
Gipuzkoa dela / Aloñan bildu,
Ama zerukoa / betikotz baitu
zaindaritzat eta / amatzat hartu.
- 8 Soinu, txistu, kantu... / Bestarat jeiki!
Herri orotarik / igan kartsuki.
Guziek Amari / gainez gain ekar
eskualdun sineste, / bihotz eta kar:
Gazten berpizgarri / dadin iratzar
bihotz-ilunbetan / goizeko izar.
- 9 Beha zak, Andoni; / orai bortz aste,
Beloke xuritzen / ari zarezte;
eta xuritzeak / –nundik ez ote?–
sortuko dautzute / berritz sineste.⁷⁵
- 10 Zuen bien amak / hori balaki,
bertzekin loake / kartsu-kartsuki.
Gipuzkoar amak, / mendirat jeiki
amen Amarekin / kantatuz minki.
Jaunaren Bihotza / denek bat unki
pitz dezan semetan / sinest-iduzki.

⁷⁵ Aurrekoarekin bat eginda dago ahapaldi hau jatorrizkoan; badirudi motz geratua dela.

ARANTZAZU (1957)

P

Pyrenaica, 1957, 4. zenb., 135. or.

ARANTZAZU

Gipuzkoako ikurkoa,
Euskal Herriaren altxorra.

- 1 Egizko argiaren leihoa,
euskal sinismenaren lorea,
pakearen ikurrina,
Aloñako harkaizpean gordea.
- 2 Datorren lez sorkaldetik
eguneroko argia,
aterako da zure ibarretik
indarrakin egia.
- 3 Urbiatik Artiara zebiltzan
haizeak abeslari
eta behingoz ixildu ziran
aintzatzen Amari.
- 4 Jainkoaren Ama zan lez
ba zuan Andre harek begia,
hartu zuanean aldareztat
hain zoragarri dan mendia.

Jakin ez zein den P. siglaz sinatu zuena.

[AIZKORRI] (1960)

Anonimoa

Arantzazu, XLI, 1960, 388. zenb., 288'. or. (kontrazala-2)

EUSKAL HERRI GAINEAN,
mardul eta jagi,
pozez bete nahi gaitun
oihu bat da Aizkorri.

Arantzazu aldizkariak jasotako olerki txiki hau ez dut beste inon aurkitu.

ARANTZAZUKO AMARI (1960)

Norbert Tauer (“Tauer’tar Norberta”)

Arantzazu, XLI, 1960, 385. zenb., 189. or.

- 1 ARANTZAZUKO AMA, BIRJINA SANTUA,
zuga ipintzen da [*sic*] itxaropen osoa,
zu zera euskaldunen zaindaria *ahaltsua*,
bekatari guzientzat bitartekua.
- 2 Zure jarlekua, Aloñako mendian
omen haunditan baita Aberri guzian,
bertara etortzen dira jende-sail haundiak,
marinel, baserritar, *zahar* eta gazteak.
- 3 Zuga Zeruko Ama beti ikusirik,
apalki belaun biak lurrean josirik,
zure aurrean dagoz jarririk guziak,
zuzentzen diozkate beren eskariak.
- 4 “Zu, atsekabetuen poztigile haundia,
begiratu, otoi, gure Euskal Herria.
Ez *ahaztu*, oi, Ama, zure haurrak baikera,
ta zure esku *ahaltsuaz*, gorde, euskera!”

[ARANTZA HORRETAN] (1961)

Anonimoa?

Arantzazu, XLI, 1961, 401. zenb., 304'. or., kontrazala-2

- 1 GURE ERRUKIAK ARANTZ
hortan jarri zaitu.
Zurekin horko maizter
guk ere *nahi* degu.
Arantzan Zu? Arantzan
zurekin ere gu!
Zurea ta gurea
izan da Arantzazu!

- 2 Agur, Ama. Banoa,
baina ez betiko.
Arantza hortan txoko bat
gorde neretzako.
Euskal bertsolariak
ez zaitu *ahaztuko*.
Arantzazu goraltzen
ez da azkena izango.

ARANTZAZURA ASTE SANTUZ (1961)

Anonimoa (?)

Goiz-Argi, II, 1961, martxoa, 14. zenb., 1. or.

- 1 ARANTZAZUKO MENDI INGURUAK
zaizkigu oso paketsu:
negu ta udara, hotz eta bero,
beti izan dira berdintsu.
Edertasunik ugari ditu:
eskerrak zuri, Jainko *ahal*tsu:
hori dala-ta euskaldun asko
igo *ahal* dira gogotsu.

- 2 Arantzazuko Aste santutan
pakea zaigu sakontzen:
gorputz-arimak, barruz ta kanpoz
erabat dira aldatzen.
Ostegun santuz, Ostiral haundiz,
Kristo-Gorputza gurtutzen.
Larunbat gabaz, eta Pizkundez
Kristo berriz gera jazten.

ARANTZAZURI (1963)

Izar Argia

Arantzazu, XLIII, 1963, 418. zenb., 128. or.

ARANTZAZURA NOA,
Arantzazun nago,
Arantzazutik nator
sekula baino pozago.
Zergatik ote da
horrenbeste poz?
Arantzazuko Ama
ikusita, kantari,
anima ta bihotz!...
Zahar, gazte ta umiak,
'Arantzazu' entzunda,
argi jartzen arpegia,
garbi ikusten dutelako
berak ekarriko dula bakia.

[OÑATIKO HERRIA] (1964)

Anonimoa

*Anaitasuna. Boletín de la T.O.F. de Cantabria, XV, 1964,
240-241 zenb., 2. or.*

- 1 ZU IZANGO ZERA BETI,
Oñatiko herri,
Arantzazuko Amaren
kabi maitagarri.

- 2 Zeruko Ama honek
ditzala ixuri
bere herriaren gain
onespen ugari.

“Frantziskotar seminarioari laguntzen” izeneko artikuluak Oñatiarren eskuzabaltasuna gorai patuz, zera dio: “Ori da ori, esku-zabal eta biotz andikoa izatea! Zorionak, Oñatiar biotzekoak! Berriz ere gure ezpain-biotzak abestuko dute:...”. Testu horren azpian dator olerkitxo hau.

[JOXEPE] (1964)

Gabriel Aresti

Harri eta Herri: Bigarren parteko Z poema.

JOXEPE,
nire laguna,
urrun dago,
han goian,
zerutik hurbil
eta ni, berriz,
hemen behean,
osin ilun honetan,
Bilbo deritzan
infernu honetan...
Hura han goian,
Arantzazu deritzan
gailur haretan,
paradisu haretan...
Hemen
Baal,
Belial,
Lebiatan;
Bafomet,
Paladin,
Goteun,
Asmodeo
eta
Bertzebu
dira
ene
lagunak,
baina
hura,
han
goian,
tobaritx
guztiak
baino
tobaritxagoa...

[ARANTZATZU, ARANTZATZU] (1964)

Gabriel Aresti

Harri eta Herri: Hirugarren parteko M letra

ATZO EZAGUTU NUEN
nire laguna.
Zerura pagatu nuen
kotxea.
Oñatin bazkaldurik
Arantzatzu gora,
bertan topatu nuen
fraile buru-motza.
Atzo ezagutu nuen
nire laguna.
Arantzatzura⁷⁶ bidea
benetan luzea,
hori menderatutzen
badaki kotxeak.
Zozoak eta
bildotsak dira
Andre dona Mariaren
lagunak.
Arantzatzu! Arantzatzu!
Polilitoa.
Joxepe lagun maitea:
Nun da zeruko atea?
Kanta dezagun batea!
Apur dezagun katea!
Begira nola dagoen
harana
hodei beltzez estaldurik, harantza
nire deseoa haize hotzak

⁷⁶ ‘Arantzatzu’ idatzi zuen beti poema honetan. Bere horretan utzi dut.

darama.
Hemen,
zozoen artean
bakea,
harmatu da bakea,
desarmatu dute
fedea.
Laguna,
aspalditik ezaguna,
Joxepe,
atzo ezagutu
zintudan.
Zozoen txirulirua dator
aguro.
Kolejotikan dator
musika.
Nire bihotzean
tristura.
Noiz hartuko dut nik
alegria
berria?
Nork emanen dit niri?
Nor demoniok?
Goteunak ala
Belialek?
Aingeruen erreinuan
ez dut nik ikusi
polilito bat
baizik.
Harria,
edonundikan
harria.
Harrizko dorrea.
Nundik etorria
izanen da
argia?
Nire fede
garbia?

Josepe maitea,
esaidazu,
prometi zaidazu
egun batean,
etzidamu
edo zure edo nire
egunik azkenean,
esanen didazula,
arren,
nork dakarren
laugarren
bertutea.
Joxepe,
bai,
laugarren bertutea,
zerbaiten sinesteko,
zerbaitetik igurikitzeke,
zerbait maitatzeko
borondatea.
Borondatea:
Fede, esperantza eta
karitatearen ostean
datorren
laugarren
bertutea.

ARANTZAZU (1969)

Joxe Azurmendi

Arantzazu, XLVIII, 1969, 472. zenb., 153. or.

J. Azurmendi, *Hitz berdeak*, Oñate: Editorial Franciscana Arantzazu, 1971, II-116. or.

- 1 HEMEN ARIMAN GELDITU HAIZ
pake lur hori.
Hemen basoetako itzalak.
Errekastoa zoro zebilek oraindik
saltoka, arimako harri artean,
nire hitzetan entzuten duk.
- 2 Artzanburu noble, Aloña sendo,
Gazteluaitz harro...
Eta retabloa gora igotzen den
argia zeruraino.
Nire arantzartean
gelditu haiz, hemen, Arantzazu.
- 3 *Hik erakutsi didak
gurutze honen bi besoek,
hego bihurturik,
beste mundu batera jasoko nautela.*

Olerki hau, aurrenik *Arantzazu* aldizkarian argitaratua (1969), gero *Hitz berdeak* liburuan (1971) jaso zuen, baina azken ahapaldia kenduta, eta ortografiaren aldetik eguneratuta.

[AIZKORRI] (1971)

Joxe Azurmendi

J. Azurmendi, *Hitz berdeak*, Oñate: Editorial Franciscana Aranzazu,
1971, II-110. or.

AIZKORRI, BIGUNA GAUR
urrun dagoenaren oroimenean,
umearen begi harrituari
harri hintzaien bezain.

Ez duk itsasorik
hire oinetan. Erreka-pare merke bat.
Herria zegok,
herri umilaren lana,
Eliza, kanposantua.
Tristez [*sic*] oroitzeko haurtzaroa
zegok oraindik,
eskolara bidean, elizpean pelotari,
edo Ugatsera ur bila.

Bisutsa ta lainoa zegok,
ta noizean behin
goiznabarreko edur gorritaren
gozo leuna.

Irautearen indarra zegok,
harri, aizkorri,
ta herri pobre bat.
Herri ona.

[NI GELDITUKO NAIZ] (1971)

Joxe Azurmendi

J. Azurmendi, *Hitz berdeak*, Oñate: Editorial Franciscana Aranzazu,
1971, II-117. or.

“Harrizkoa zara, baina
zure harrian...”

Gandiaga

KANTARI JEIXTEN ZEN ITURRIA,
artzaiak, mandazaia,
enbata.
Denak doaz.
Hodeiak, neskatzak,
oroitzapen gozoak,
arratsetan memoriaren apaletatik
astiro irakurberritzeko atereak,
hitzak.
Denak doaz.

Txikota askatzen zeuden marinelak
–oinutsik–, uhinak, aidea,
kaiok.
Maitasuna ta gezurra ere, doaz.
Bainan ni geldituko naiz.

Amesak, beste bihotzen atsedean,
ahaztea bera, joango dira,
ta ni geldituko naiz.

Nigandik ihesean
–itzalak, antsia–
itxaropena joan zen bezala,
ta ni geldituko naiz.

Ni, ni bakarrik.
Ta hesitzen nauen hutsaren barnean
zure –Arantzazu– harrizko imajina,
zure –Andra Mari– ixila,
eta harrizko elorria.

ARANTZAZUKO BIRJINA (1970)

Etienne Salaberri “So egilea”

Herria, 1970, 1.014. zenb., 5. or.

Arantzazuko Birjina saindua,
Ama on, guziz miresgarria,
norat joana zira bada, ixilik ihesi?
Hautatu zinuen, oihan sasia
ohantze bat
arrantze abarrak inguruan inguru,
egoiteko, gizonen artean,
gizonak bezala,
euria delarik euri,
iguzkia delarik iguzki,
elurpean, negua hedatzearekin,
loreak aterbe, uda minean...

Zutaz urrikaldirik,
zuretako beldur izanki,
egin zautzuten harginak
eta zurginak
etxetto bat, bere etxettoaren araberakoa,
Ainhoako mendi hegalean.

Bainan diote,
Deneten! jalgi da haroa,
joan zirela norabait, urtxo bat zaldi.
Utzi ote gaitutzu umexurtx betikotz,
Arantzazuko Ama ona,
Arantzazuko Birjina guziz miresgarria?
Haizearen marrumari,
garrasiaz eta nigarrez bete haizearen
hatsari,
haurra, ez diozua emaiten beharri?

Utzia dut, harriz egin
Ainhoa mendiko etxetto xuria.
Nun ere baitira oinazean semeak,
han izan behar du, lehenbailehen, amak!
Nabila presondegiz presondegi,
Nabarratik Arabarat, Gipuzkoatik Bizkairat.
Ainitz apez, ainitz fededun
elgarren lagunak elgarren anaiak,
dira gaizki erabiliak, trufatuak, estekatuak,
joak, lurrerat
botatuak, hamar hogoi urterentzat, zilo
batetarat sakatuak.
Eztikiago lotzen da auzo soraioa, auzoko
zakurrarekin!
Badakit zer jasan dudan Eliza sortu delarik.
Sortzen ari da,
erditzen ari da Eskual Herria,
bainan haurra, zonbat arrantze xixtro basa
poxolu.

ARANTZAZU? EUSKERA HORTXE DAUKAZU (1973)

Jose Anduaga

Arantzazu, LIII, 1973, 508. zenb., 213. or.

- 1 HARKAITZ ORPOAN URAITZ TORTOAN
alai jostatu zen haurra,⁷⁷
Arantzazuri zorretan dago
bere olerkien urra.
Arantzazuri jaiotzen zaion
euskera uler xamurra,
bere *ihintzaren* bertsoa eta
bere *ihintzaren* agurra.
- 2 Maiz izan bedi aintza lurrean
eta bere emaitzean,
borondatezko *ihintz-jarioa*
gizonaren bihotzean.
Betor aintzatsu haur landarea
argitara liraintzean,
betor Euskera etenik gabe
Arantzazuko *ihintzean*.
- 3 Zuk, Arantzazu, arnas har zazu
aintzaren amodioan.
Zure hizkuntza, arren, jar zazu
iturriko jarioan,
joan ta etorri etenik gabe
dabilen jirabioan:
zure ahotsean, zure doinuan
ta zure errosarioan.
- 4 Zuk egiazko erakaslea
duzu zure ingumaia,⁷⁸

⁷⁷ Puntuazio-aldaketak egin ditut olerki honetan, ulergarriagoa gerta dadin.

⁷⁸ Ingurumaria, ingurunea.

zenbat berezko gaztelu lirain
hoiek duten mintza *nahia*.
Zure zeruak asetzen dizun
basoa eta zelaia:
oso-osorik zera, Arantzazu,
Euskerak *nahi* duan gaia.

5 Gaztelu polit baten gainetik
zintzarritxo bat entzuten;
bere doinuan errekaetoak
Euskera mintzaten zuten.
Amaren deiak ziran Aloñan
Euskal Herrira itzultzen,⁷⁹
Arantzazutik egingo zuan
argia behar baitzuten.

6 Zure izenak duan goxoan
egin dezazun bilduma,
zure usoak damazkizu
zure kabira bi luma.
Zuk jariorik onena duzu
Amaren bihotz biguna,
Arantzazutik herri guzira
argi egiten diguna.

7 Arantzazuko *ihintzak*
asetako oinak,
ihintz beraren egarriz
damazki soinak.

Caracas-en datatuta dago olerki hau.

⁷⁹ Jatorrizkoan ‘itzulpen’ dago idatzita.

GUREAN DAGO (1977)

Pello Zabaleta

Arantzazu, LVII, 1977, 549. zenb., 37' or. (azala)

AMAREN MALKOAK LORETAN BEZALA
maldan, oraino gorago nahiez
ezinez bezala, apal oinak
jartzerakoan lurrean, ama denez,
gure lurrean dago eserita
mendi gainetik begira
hain maite duen herrira,
halako tamainan heldu nahi
bihotzaren barnean dagoen
gizonaren arantza sarturik zornetan.

Harkaitzetan gora, arantza dago
ta haren gainean Erregin
Arantzazuko Ama gure herrian
nola erortzen diran
—oraino, beti lez, begira—,
gizonaren odol nahasian
alferrik galtzen doazen
aspaldi sortutako esperantzak.

Ai herri, nere herri,
gure herri,
Arantzarik ez zaizu falta zuri
ez eta Arantza gaineko Andre Mari.

Olerki hau ez dago Pello Zabaletaren *Bigarren bizia / La vida paralela* antologian jasota [Gaurko euskal poesia, 5], EHU, 1955.

ARANTZAZU (1978)

Pello Zabaleta

Egan, 1978, 1-6, 158-159 or.

TA IXILDU

ta esan

ta uste

ta hutsik

ta

ta

ta

Ta atea

ta leioa

ta harkaitzak

ta amildegia

ta

ta

ta

Ta atzoa

ta gaurra

ta biharra

ta etzia

ta

ta

ta

Ta igoala

ta antzekoa

ta estrinakoa

ta betikoa

ta

ta

ta

Olerki hau ere ez dago Pello Zabaletaren *Bigarren bizia* antologian jasota.

ARANTZAZU (1980)

Pedro Anasagasti

P. Anasagasti, *Olatuak*, Bilbao, 1980, 123-124 or.

- 1 ARANTZAZUN BIZI NAIZ. MENDIEN ERDIAN.
Zerua nere eskuan, hodeiak ilean.
Arbolak nere laguntzat.
Ixila nere doinutzat.
- 2 Harkaitzak sendo, mendiekin ezkongaitan,
margolezko bizarrak lez ta baratzetan.
Errekatxo bat neguan
oporretan dabil udan.
- 3 Txori kaiola zuhaitz bakoitz kerizpetan.
Amorra lotzor bere ur garbi ta hotzetan.
Zizak loreak bezela
belarretan euren gela.
- 4 Ardien jolasak ikusten ditu euriak,
belar-leku mamintsuetan. Ta eguzkiak
parre-parre egiten die
lore, orbel eta harriei.
- 5 Udaran seme-erromes mila Amagana,
esker-frutuz bihotz-ontzi gainez emana.
Negar iturrik artean
damutasunez lorean.
- 6 Hemendik ikusten det, ongi, zeru-bidea.
Hemen bai hartu bihotzak zeruko gosea.
Hemen zapaltzen bildurra,
maitatzen astun gailurra.
- 7 Atera zan udazkena. Jaio negua.
Erromes gutxi jaietan. Ilun oihua.

Bakartadea nagusi.
Lainuak lainua ikusi.

- 8 Txoriak otzan ihes. Arbolak erantzi
gorputz *zaha*r zanezkoa. Elurrekin jantzi.
Ixiltasuna ere ixilik.
Bizitza ere ba al dago hilik?
- 9 Eliza huts-hutsik. Sagrarioan Laguna.
Andre Maria goitik bilatzen kutuna,
munduko olatu erdian,
esna goiz ta gaberdian.
- 10 Praileak goiz, eguerdi ta ilunabarrean,
bihotza kantu ta salmu bihur eleizan,
danen izenez kantari
guztien Ama denari.
- 11 Arantzazu ez da hil negu gogorrean,
Mariaren iturri-urrez zabaltzean.
Praileak edur ta hotzakin
anai bihurtzea [*sic*, bihurtzen?] jakin.
- 12 Arantzazu, euskaldun guztiaren [*sic*] bihotz,
pekatarien itxaropenik zorrotz.
Arantzazu, denaren su,
minetan goxo, kementsu.

ARANTZAZUKO AMA (1990)

[Preso batek: “Espainako gerizpetik”]

Zeruko Argia, 1990, 1.283 zenb., 56. or.

<http://www.armiarma.com/cgi-bin/urkiza/EBMODBER.pl?Bertso=45632>

- 1 ARANTZAZUKO AMA,
gogoratu zaitez,
hemen naukate ni
loturikan katez.
- 2 Egidazu bisita
aspaldiko partez,
gauak luze dira
begiak negarrez.
- 3 Denbora galdu alde
ordua aldrebes,
lagunik ez da ageri
zigorra ordainez.
- 4 Alabaina ez noa
madarikatzen, ez,
bihotz taupada hotsak
dira herri-minez.
- 5 Loak hartuko nau,
eginen dut ihes...

ELORRIAREN PARABOLA (1996)

Iñaki Beristain

Arantzazu, LXXVI, 1996, 766. zenb., 20. or.

ALOÑA MENDIKO TXOKO BATEAN

elorri bati, arantza-zuhaitz bati,
begira egon naiz gaur.

Begira eta begira, elorria maitatzera iritsi naiz, barrua
irakurri baitiot.

Harkaitz artean jaioa zen,
harkaitzetik sortu nahiaren ahaleginez dena bihurrituta,
lur egokirik ez izatearen minez behartua.

Azala latza zuen, lakarra, mindua.
Asko maite nion bere azal latza,
asko maite nizkion bere arantza zorrotzak,
asko, asko maite nituen, beraren lore txuri txikiak.

Nire bizitzaren misterioa ikusi dut elorritan,
nire gordeena ikusi dut
fruitu gorritzat txikiak ematen zituen arantza hartan.

Udaberrian begiratu diot,
eta nire bizi-nahiaren egarri grinatua sumatu dut.

Neguan begiratu diot, eta haren azal mindu gorrian,
nire neguaren gorritasun tristea ikusi dut.
Arantzak nire bizitzaren misterioa ispilatu dit.
Maite dut elorri arantzaduna!

ZUK ZER DUZU ARANTZAZU (1997)

Xabin

Arantzazu, LXXVII, 1997, 777. zenb., 13. or.

- 1 HEGO EPELAK MASAILA FERAKATZEN⁸⁰ DIT,
Santutegiko erlojuaren doinua doi-doi sumatzen dudalarik.
Espetxeko burni eta arma artetik
zurrunbilo batek harrapa, eta bertara iritsi nahirik.
- 2 Mendi eta haitzarte apartak,
nonahi eginiko oihu eta algarak,
hainbatetan zapaldu eta amestruak
orain niregandik zapuztuak.
- 3 Erreka-bazter, orbel eta goroldio,
inguru horietan dut nik amodio,
etorri haundiko zuhaizti eta pagobideak.
Gela ilun bakarti eta tristeak.
- 4 Ezkerrean elorri zuri,
bestaldean, amildegia;
amets-kabi.
Bat, bi, hamaika harri landu
bihotz eta gizaki xehen sosegu;
otoitz-leku.
Burutik ezin zaitut aldendu.
- 5 Alabaren muxu leuna,
emaztearen eztitasuna, maitasuna.
Zuk zer dezu Arantzazu?
Edertasuna!
Askatasuna.

Alcalá-tik, 97.08.08

⁸⁰ ‘ferakatzen’ dator iturrian; ‘ferekatu’ Euskaltzaindiaren Hiztegian.

–III –

1956ko LITERATUR SARIKETAKO OLERKIAK

Arantzazuk bere tradizioa egin du euskal literatur lehiaketak (edo sariketak) antolatzen: 1886koa aurrenik, eta beste hiru XX. mendean: 1954koa eta 1956ko biak. Horietan aberatsena 1956ko “Arantzazuko Amaren omenezko euskal-sariketa” izan zen seguruenik, euskarazko olerkian; kantagaitzat Arantzazu bera izan zuen. Hemezortzi bat autore aurkeztu ziren euskarazko olerki sailean; hala ere, horietako lauren idatziak bertso-sorten sariketa berezira pasa zituzten.

Olerkian irabazle izan zirenen testuak doaz aurrenik: Bitoriano Gandiaga (1. saria), Fernando Artola “Bordari” (2. saria) eta Sabin Berasaluze eta Lukas Dorronsoro (aipamen berezidunak). Gandiagak aurkezturiko olerkiak ere sartu nahi izan ditut, beste lehiakideenekin batera.

Sariketara aurkezturiko olerki gehienak argitaratu gabe egon dira orain arte, edo erdizka argitaratuta bakarrik. Nabarmentzekoa da horien artean Bordariaren “Tori, Arantzazu” poema luzea (2. saria); atal batzuk *Arantzazu* aldizkariak argitaratu zituen, baina osorik argitaratu gabe egon da orain arte. Seguruenik aparteko argitalpena mereziko luke; hemen besteekin batera sartu dut, berak bakarrik ia 50 orrialde beteko dituen arren.

Sariketara aurkezturiko jatorrizko testuak Arantzazuko Literatur Artxiboan daude (lehen Artxibo Historikoan, 2-8-5).

[ELORRIKO LORAK] (1956)

Bitoriano Gandiaga

B. Gandiaga, [*Elorriko lorak*] (poema-bilduma daktilografiatua) 0I. or.;
Elorri, Oñati: “Arantzazu” Frantziskotar Argitaletxea, 1989², 25. or.

ELORRIKO LORAK: POEMATXUAK.⁸¹

Elorri eder-tankeraz
eder-nahiezko poematuak.
Ahots,
ahots apal, ahots bakun.
Arantzazuk nigan sortu dituan
dar-dar eta barru-ikaraen hots.

[*Elorriko lorak*], 196. or.; *Elorri*, 27. or.

- 1 HEMENTXE DAGO HARKAITZA.
Ume nintzanean,
soin gabeko poema bat
usmatu neban, ezina,
harkaitz zurtz honen ganean.
- 2 Hementxe dago harkaitza;
hementxe poema,
susmo maite bat oraindik,
soin gabeko ta ezina,
harkaitz zurtz honen ganean.

Dirudienez, 1956ko Sariketara lau olerki aurkeztu zituen Gandiagak:

1. “Elorriko lorak” hasten zena, eta nonbait “Lorak batu” ikur-hitzarekin (lehen saria);

⁸¹ Argitaratzean zerbait aldatu egin zuen olerkitxo honen hasiera: “Elorri: Poematuak”

2. “Izar argiaren poema txikia” titularekin eta “Gar Bete” ikur-hitza-rekin nonbait;
3. “Lehor egoan Euskalerria” hasten dena, “Ur-ots” –ala “Euskalerriak goizalde”?– ikur-hitzarekin aurkeztu zuena;
4. Identifikatu ez dudan beste bat, “Lur bizi” ikur-hitzarekin aurkeztu zuena nonbait.

Berak bidalitako testuak ez daude sariketa berera aurkezturiko beste testuekin batera Arantzazuko artxiboan, seguruenik autoreak berak jaso eta bereganatu egin zituelako gero. Horregatik lehen hirurak behintzat nolabait identifikatuta, horien oinarrian zeudekeen piezak jaso ditut hona.

Hemengo poema honi buruz zera idatzi zuen Manuel Lekuonak, Sariketako mahaiburuak, idazlanei buruzko bere iritzi kritikoan: “Ur-ots”-en etorri berbera, erreztasun berbera. Bañan lirikoagoa. Era-batekoago, azal eta mami. Ederra benetan”. Gandiaga bera zegoen "Ur-ots" ikur-hitzaren atzean ere.

Elorriko lorak (ELRL) olerki-bilduma handiaren (253. orrialde), partez bakarrik argitaratuaren sarrera edo aurkezpen gisa dago ipinita “Elorriko lorak. Poematxuak” hasten den olerkitxoan. Seguruenik horixe aukeratu zuen irabazle gertatu zen “Elorriko lorak” izeneko poemaren hasiera gisa. Baina, dirudienez, bildumako beste olerkiren batzurekin osatu zuen: besteak beste, “Ementxe dago atxa”–“Hementxe dago harkaitza”– olerkitxoarekin (ELRL, 198. or.). Antonio Arruerengandik dakigu Gandiagaren poema irabazlearen barruan zegoela bigarren hori (ik. “Cuatro poetas Vascos Actuales”, in: *Euskera*, VIII-IX, 1963-64, 189 or.). Horregatik aurrekoaren azpian jaso dut hemen. Poema irabazlea osorik ez dut aurkitu ahal izan, ez argitaratuta eta ez Gandiagaren artxiboan.

[IZAR ARGIAREN POEMA TXIKIA] (1956)

Bitoriano Gandiaga

B. Gandiaga, [*Elorriko lorak*] (poema-bilduma daktilografiatua),
128-129 or.

- 1 ARANTZAZUKO GOIAN
izar bat ñirñari,
urrezko gaztain lakatz
haundi bat irudi.
Kulunkun, kulunkulun,
kulunkun, kulunkun,
barri, argitsu, sakon,
eder, malso, lagun,
epel, itzarri, aratz,
sarkor, jarei, astun.
- 2 Izarrera mendiak
zurt, garai, zabalik,
ziur, biltzaile, segail,
itxarodun, pozik.
Inoiz ez da gertatu,
eiken [*sic*] gertatzerik
kulunka egoan arren
izarra jausterik,
bide luzean jausi
ez balitz iadanik,
- 3 heldu, bete, oparo,
ditziz brintzaturik,
abiada baketsuz
itxil ta zuzenik.
(Mendiak, ai, oi, ja-jai!
bakoitzak gurarik).
Azpi lehiatsuetan
bada leun unerik.

Izarrak itxi ditu
troka bategaitik.

- 4 Han, ikaragarri latz,
elorri bat zutik,
lehortek luzaro
hasarrez mindurik,
bero-mailuagaz jo ta jo
sarda bihurturik.
Izarra zurrun doa
zerutik, aidetik,
elorri garratzera,
su, garbi, txukunik,
- 5 edur, garden, grazizko
anpulu eginik.
Ikusi dozu inoiz
gabaren begitik
iretargia abarren
erdian gorderik
haundi, zuri, gozatsu,
errainuz beterik,
zidar, artile, margo,
medusa bat balitz?
- 6 Iretargi barea
pixu bape barik,
haran urdin buruko
pagora legetxik,
izarrik umauena
iretargiturik,
argi, usai-on ta iruntz
eriozalarik,
elorrira jatsi zan
ostondo urrunetik.

Uste dudanez, poema hau egon daiteke 1956ko Sariketara “Izar argiaren poema txikia” titulurekin aurkeztu zuenaren oinarrian. Jakin ez, bere horretan aurkeztu zuen ala gutxi-asko aldatuta.

[LEHOR EGOAN EUSKAL HERRIA] (1956)

Bitoriano Gandiaga

B. Gandiaga, [*Elorriko lorak*] (poema-bilduma daktilografiatua),
121-127 or.

1 ... LEHOR EGOAN EUSKAL HERRIA
urte txar biko lehortez:
Bustirik, anai-odola ezik,
beste bustirik deusik ez.
Itur-begiak agortu ziran,
ibai uberkak likistu;
osinak hobi bihurtu ziran,
ur loak, gorpuz zikindu.
Hilten joiazan aberekiak,
gizonak hilten joiazan...
urik ezagaz batzu ta beste,
batzu ta beste guduan.
Ustel-sundea nabaritzen zan.
erriberan *nahiz* mendian,
lagun hilotzak ikusten ziran
solo, bide ta sasian.

- 2 Euskal Herriak negar egian,
eremu garratz errean,
semeak mintzen eutsazan lorrak
uxatu *ahal* ezinean.
- 3 – A Euskal Herri, Agar samindu,
semeak nun itxi dozuz?
Jasoizuz laster ta ur biziaren
begira eroan eizuz.
- 4 – Nora eroan *ahal* neikez baina?
Agorrik dago guztia!

Eroan dotaz Erginara be...
Urak itxi dau begia.

5 Ta, bitartean, lehortegaz
bihotzak arrakalatzen...
Ai! nire seme maiteak, sumin,
ezpataz alkar zulatzen.

6 – Ur bizi berak hamaika begi:
Andra Marik iturri...
beste begiak agortu arren
ura batetik ixuri.

7 – Nun sortu doa zirripa hori,
ur bizirik gaur nun dari?
Noiz da edegi ubidea ta
nungo nunean edegi?

8 ... Artzain bat, horra, mendian gora...
–ardiek dauken susmoa!–
harkaitz artean nabari dabe
ura darion erroa.

9 Iturri-potin garbitik gora
uraren lurrun zuria,
uraren lurrun zuria eta
iozo⁸² astunen hazia.

10 Onan [*sic*] noiztandik inork ez daki.
Agian urrun luzetik.
Artean hantxen ur gozoena,
zurizgora⁸³ ta bizirik.

11 ...Arratsaldea gorri jarri da
iluntzerako bidean,

⁸² iozo = euri-hodeia

⁸³ Horrela irakurtzekoa dela dirudi daktilografatuaren gainean eskuz idatzitako hitza.

- Errodrigoren begiak gori
sukarraren su ganean.
- 12 – Ez da, nunbaiten, ur biziaren
txilina kantu-kantari?...
Sukar-amesa baino ez ete?...
Ez hadi biztu egarri!
- 13 ... Ilunkarako misterioa
urratuaz doa artzaina...
– Ez dozu bildur, mutil tristea,
bakartegiko gaizkina?
- 14 Artzain mindua berekor doa
ur egarriak itoa;
zurrut bat baino ez dau eskatzen,
zurrut bat amesten doa...
- 15 – Baina, ta ez da nunbait uraren
txilin-kantua lakoa?
Mama garbidun zain eten baten
bustiko al haut ahoa!–
- 16 ... Sartaldearen aurreko trokan
ez dau iluntzen ondino.
Ardi galduak aurkituteko
hainbeste argi beharko...
- 17 Baso lakarrez ardi ondoren,
urrun iritxi danean,
uren kantua geroz urrago,
ozenago. Azkenean...,
- 18ugar gorria(!) bizi eta arin
ur-hots antza zan lekuan...
Bakardadea sekulako ixil,
inortxu be ez inguruan.

- 19 Nok biztu ete kixkaltzen dagon
elorriondo *zahar* hori?
Baina, sugarrez ez da deusezten,
auke [*sic*] sorginek elorri?
- 20 –... Ez da; artaldea elorri pean
baitago, hausnar gozoan...
Ez da gaiztorik ardiak, gabaz,
geldi dagozan lekuan.
- 21 ... Heldu da mutil artzain gaztea
elorri sutu azpira.
Ardiak babes hartan batzeko
zehatz zoratu balira!
Bainan halako sutan loreak
ingumaz ageri dira.
Halako sutan... Andra bat dago
abelxeari begira.
- 22 – Oi, Andra Mari, oi Andra Mari,
estanpetan ikusia!
Elorrian Zu? Arantzartean
Ama eta iretargia?...
- 23 ... Aingeru txiki hego-arinek
argi ta intzentsuz jabilkoz,
txoritxu txortxor egun-zaleak
pozarren kantari dagoz.
- 24 Oi, Euskal Herri, jakin bazenki
mendan dozun zoruna!
Esanda, geldi, begiak gora,
harritu egin zan gizona.
Errekondoko hozkirri batek
batu eroian dan-dana.
Gero, uraren kantua zala,
zirudin haren tuluna.

- 25 Zenbat gozozko argi-arrainu
eriozan arpegitik,
Birjineari zenbat larrosa
keixazko ezpanetatik!
- 26 Zeruetako goi-Erregina
osagin legez etorren,
berak ekarren euri naroa,
bakea berak ekarren.
Azaldu eutson Errodrigori
agerpenaren sustraia:
Euskal Herria zaintzera etorren
grazidun, argiz jantzia.
- 27 Berak jagongo ebazan geroz
gure gizon-sorterriak,
gure ola ta baserritxuak,
mendi, ibar, itxasontziak.
Euria laster jausiko zala,
egingo zala bakea,
Euskal Herria jagiko zala
gazte-adorez betea.
- 28 Ostatutxu bat eskatu eutson
abar batzukaz egina,
bertan babestu egian gero
bere iruditxu panpina.
- 29 Gautzarra egunsentiz bete zan,
artzaina hegoz jantzi zan,
aireko argiz goseturiko
uso urdina bailitzan.
- 30 Bihotza eztiz lehertzen eroian,
esan beharrak jo eban,
eta biziro zabaldu eban
barria herri guztian.
- 31 – Ai, Euskal Herri zorioneko,

semeak nungo nun dozuz?
Deituizuz laster ta ur biziaren
begira ekarri eizuz.

- 32 *A*huntsen bidetik gora jendea
hasi zan Aloiñarantza,
beharrizanak sineskorrago
eukan guztien bihotza.
- 33 Irudi deunak eukan argia
gogo onez ikusi eben.
Pozez, “hosana” kantatu eben
“hosana”, Andra ederren!
- 34 Itxaropenak biztu zituan
euskaldun haien begiak,
irudi harek poztu zituan,
poztu zituan kanpaiak.
- 35 Aterpetxu bat atondu eutsen
lurreko egur batzukaz
laster harri ta teilaz hobe
eraikiteko asmoaz.
- 36 ... Iturri-ondo bizitik gora
uraren lurrin zuria...
Laino aparra, iozo egin da;
hasi da mardo euria.
- 37 Lehor egoan Euskal Herria
euriak beratu eban,
giza semien bihotz latzak be
gozatu egin zituan.
- 38 Horra Oñaz ta Ganboa minak
bake-graziak hartuta,
alkar besarka, Euskal Herriko
oinarri bakar eginda.

- 38 Ipar-urien samurretara
berdetzen doa zelaia.
Alboka eta txistu hotsa da,
badator erromeria.
- 39 Onetsia Zu, Andra Maria,
udalehenaren ganetik,
kantuz jatortsu Euskal Herria
Uribarriko bidetik.
- 40 Euskal Herria berdetzen doa,
ontziak asau gurea...
Mila ta lareun ta *hirurogeita*
bederatziko urtea.⁸⁴

- 41 “... Ta Arantzazu mendiko⁸⁵
Izarra da gure
Bake, Izen, Edesti ta
Aintzaren goizalde.
Bera etorri dator
Buruzagi trebe,
herri, mendi, ontzi ta
gudarien Andre”.

Hemengo poema hau seguruenik ELRL-n eskuz egindako zuzenketa eta guzti aurkeztu zuen sariketara. Horrelakoak jaso ditut hemen.

Beroni buruz zera idatzi zuen Manuel Lekuonak, Sariketako mahaiburuak, idazlanei buruzko bere iritzi kritikoan: “Edesti-gaia darabilki, bañan liriko-antzean. Eta luzetxo. Luzatuegi. Indarra galtzen zaio, azkenerako. Egillea ez da edonor, ala ere. Erreztasun aundidun”.

⁸⁴ Urte horretan edo hirurogeita zortzian ipini ohi dute Andre Mariaren irudiaren aurkikuntza.

⁸⁵ Azken ahapaldi hau seguruenik kendu egin zuen sariketarako, jatorrizkoan nolabait adierazita dagoenez.

FERNANDO ARTOLA “BORDARI”

TORI, ARANTZAZU (1956)

Liburu daktilografiatua (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-002)
(Lehen AranArtxHist, L. XLVII-16)

Nere lagun F-ri (G.B.): zor ordainetan
“I-L”

Tori, Arantzazu poema osorik argitaratu gabe egon da orain arte; baina gehiena argitaratuta dago zatika, bost alditan *Arantzazu* aldizkarian. Hona erreferentziak:

“Gure herriaren fedea”
Arantzazu, XXXVIII, 1957, 384, zenb., 227. or.

“Loreak badu emaitza”
Arantzazu, XXXIX, 1958, 364, zenb., 222. or.

“Agerkundera”
Arantzazu, XL, 1959, 375. zenb., 236. or.

“Ezkonberriak”
Arantzazu, XL, 1959, 375. zenb., 237. or.

“Erromes Arantzazu-bidean”
Arantzazu, XL, 1959, 376. zenb., 260-262 or.

TORI, ARANTZAZU

ARANTZAZUKO AMA!
Gogo on batek narama
zu gorestera.

.....
Zer dezu, zer, Arantzazu?
naizena hola kausitzeko,

nere bihotza hezitzeko?
Zer dezu, zer? Esaidazu.

– PAKE TA ON!
zure erantzuna,⁸⁶
Ama kuttuna.

.....

Seme bezela nator,
ez nahi adin bat jator,
Zu olestera.
Arantzazuko Ama!
Gogo on batek narama
Zu gorestera.

ILUNEAN, SU!

ANTZINA-AROAK⁸⁷ EZEREZTUA
arkitzen dugu⁸⁸ berria,
nolakoa zan, nundik datorren
gu bizi geran Herria.

Geroxeago, ezaugarriak;
“Haitza” aroaren susmoak,
goi-zelaietan “trego-harriak”⁸⁹
ikusten dira nahikoak.

Euzko-abenda, abenda zaharra,
orobat goi-*ihintz* zalea;
amandre-ilargi eta Urtzi-gan
jarria zeukan fedea.

Ilargi betez alkarganatzen
ziren alai ta joranez,
dantza pizkorrak t'eresi kantak
eskeiniz esker-ordainez.

⁸⁶ Beste nonbait: “auxe erantzuna”.

⁸⁷ Jatorrizkoan ‘aintzina-aroak’ dago idatzita.

⁸⁸ ‘dugu’ eta ‘degu’: biak darabiltza idazlan honetan.

⁸⁹ *Autorearen oharra*: ‘Dólmenes’ [trikuharriak, alegia].

Su-deadarra Aloña-mendik,
ohi ez bezela haundia,
kea zerura zuzen zijoan
otoitz-mamiaz hornia.

Otoitz-mendia izana zan ta,
hala izan zedin gero're,
Zeruko Amak, *ilunean-su*,
jarrai zezan opa-aldare.

AGERKUNDEA

(Errodrigo Baltzategiko)

“Hor goien-goien elorri”

ALOÑA GOIEN ARTZAIA...

Huraxe mutil alaia!

Ardi galdua

bilaka ari da

eta aditzen du kanpaia.

Ote artean murgildu,

kanpai-hotsera hurbildu,

azken ardia

bildu orduko

arrana zaigu ixildu.

Artaldetxoa osatu,

kanpaiak berriz dun-duntu...

Besteren ardi

edo *ahuntzen* bat

Aloñan zaigu kokatu.

Aloña goien elorri,

elorrik arantz bihurri...

Arantz artera

argiz jantzia

Ama Birjina etorri.

“Ermitatxo bat eidazu;
Nere semea zara zu;
lau harri, bi teil
lan hortarako
noski, askiko dituzu”.

Euskal Herrian fedea...
Errodrigok jo atea.
Oñatiarrak
osatu dute
Andre Mariren eskea.

EDESTITIK

(Paper zaharrak)

Paper zaharrak diotenez...

EGIA, EGI BADA,
eraspen haundia zan
antzinako aldian
Zureganako, Ama.
Hala behar, nola ez;
ez zebiltzan alperrez,

Paper zaharrak diotenez...

Anaiak, gudaketan
jauntxo zitalak, gailen
sorgin-lamiak aiden.

Paper zaharrak diotenez...

Zure agerkundeak
bildu zitun ozteak
–Oñatiko semeak–.
Euskal Herri guzian
erruzki gudateak
haundiak lehorteak
izugarrik kalteak
une larri haietan

Paper zaharrak diotenez...

Jendearen fedek

Zuri jaso eskeak...
T'an ziran euriteak!
Ordun ziran pakeak!

Geroz, eraiki etxea,
osatu anaidia
ta erromes-bidea.
Geroago, praileak...

Paper zaharrak diotenez...
Egia, egi bada,
eraspen haundia zan
Zureganako, Ama.
Baita gure egunotan...
Adierazi dezadan
bi edo hiru kantetan.

GURE HERRIAREN FEDEA

Goazen Arantzazura!

GURE HERRIAREN FEDEA,
fede txit sendoa,
goi-*ihintzaren* xurgatzaile
beti izan da euzkoa;
gogo-zale dan abenda
otoizlaria omen da:
gertu dauka Arantzazuk gurenda.

Gure herriaren fedea,
fede txit sendoa.
Otoizlari ta eskertsu
Aloñara doa.
Arantzazuko Birjina,
Euskaldunen Erregina:
Zu zaitugu gure Ama mina.

Gure herriaren fedea
fede txit sendoa.
Gogo sutsuz maitatzen du
Zeruko Jainkoa.

Aloñako Andra Mari,
Zugana gatoz eskari:
Begira, arren! Euskal Herriari.

ARRANTZALEAK GATOZ

ARRANTZALEAK GATOZ PILO EDERREAN
oinutsik eta oinez erromes-bidean,
Arantzazuko Ama, otoitz jolasean,
esker ona gurekin
graziak eskean.

Arraunak bizkarrian, “zurbesta” eskutan,⁹⁰
hemen gaituzu, Ama, begiak malkotan
itxasoan ekaitza, goseti askotan;
kai ona degu⁹¹ hemen
gaur zure oinetan.

Estu ta larri ginan, oroitzen al zera?
Txalupak irauliak, iluna goi-behean,
ez genuen pentsatzen biltzerik etxera
zure mantu santuak
gaizkatuak gera.

Itxastarrak gera gu, itxasotik bizi;
itxasorikan gabe ezin degu etsi;
zureak izan gaiten orain eta beti,
Ama, zure laguntza
ez ukatu guri.

Agur, itxas herriko Birjin euskalduna!
Agur, arrantzalien Izarño txukuna!
Agur, Kantauriako maitale biguna!
Agur, Arantzazuko
Amatxo kuttuna!

⁹⁰ *Autorearen oharra*: “zurbesta = arrantzaleak erabiltzen duten ‘zirazko’ txapela”.

⁹¹ Jatorrizkoan: ‘degun’.

ANDRE-XEHEAREN ESKARIA

“Zuk dakizuna”

“ZUK DAKIZUNA”,
Ama kuttuna;
senar nerea
moxkorra dena.
“Zuk dakizuna”,
Ama kuttuna,
bere alabak
behar duena.
(senar-gaia alegia)
“Zuk dakizuna”,
seme nerea
errrena dena.⁹²
“Zuk dakizuna”,
beti zorretan
bizi naizena.
“Zuk dakizuna”,
bihotz barruan
daukadan pena.
Ba,
“Zuk dakizuna”,
Ama kuttuna;
nik nahi detana,
senarra zintzotu,
alaba ezkondu,
seme errena zuzendu,
nere zorrak kitatu.
–Komeni baldin bada...–
Ezperen... ere baita,
“Zuk dakizuna”
behar dutena...

.....

Nere aldetik
bost pexetako

⁹² ‘den’ eta ‘dan’: biak darabiltza autoreak idazlan honetan.

meza eder bat
eskeiniko dut
hemen Arantzazun
sari-ordainez.
“Zuk dakizuna”...
T'eskerrik asko.

ARANTZAZUK BADU AITORTEGI

(Pekatariok gatoz)

ARANTZAZUN NAGO ANTSIZ TA NEGARREZ,
pekatu nereak aitortu beharrez.

Maite baitut ongi ene barru-egi,
ondo aitortzeko naiz gogo ta begi.

Ene Jaungoiko ona, hau lotsa nirea!
Harrokeriz ia galdu nun fedea.

Ustelak emaitza har-iguina dizu,
har nazkagarri bat besterik ez nauzu.

Jolasean bizi, atsegín lizunez,
pekatu-bidean gau eta egunez.

Gizaki aztarnen... Arrastorik ere!
Bihurtua nintzen lurreko abere.

Gaurdaino zapuzki nintzaizun entzungor;
hainbeste pekatuz damaturik nator.

Eskerrak, Amatxo, zu zerala bide
Zeruarekin naiz egin adiskide.

Jainkoaren Ama zaitugu, Maria,
Amarik onena, Sortzetik garbia.

Lagundu zaidazu, orain eta beti
gaizkiak baztertzen,
otoitza maitatzen,
graziazko bizitzak nigan iraun bedi.[sic]

Eguzkiak
zugatza jo,
orri berria
argitu,

bat-batean
itzalez du
atzealdea
hornitu.

Eguzki zaigu aitortza Fedea argitzeko,
Jainkoaren grazian beti bizitzeko.

Ama, zure mantua gerizpe detala
zaitez gaurtik neretzat grazi-argi itzala.

ARTZAIAREN KANTUA

ANDRE MARIAK BEREAK DITU
landa, ibar eta zelaiak;
bai eta ere oihan, basoak,
baita itxasertz alaiak.
Baina beretzat exertokiko
nahiago ditu mendiak.
Mendian, berriz, berexten ditu
bihotz garbiko artzaiak.

Baltzategiko Errodrigotxo
artzaiak zuten ardiok,
artzaiak zuten nolabait ere
Euskal Herriko mendiok.
Beste Errodrigo ugari gera
Arantzazuko semiok,
Ama on baten seme zintzoak,
zureak gara guziok.

Zuri begira nago soraio,
Zeruko izarren Ekia.
Artzai guziona Ama-artzai ona,

Euskal Herriko argia.
Mendi-mendian zeinen eder den
ote artean ardia...
Ederrago da Aloña mendin
Arantzazuko Maria!

DANOK ERROMES

EUSKAL SEMEAK OHI ZANEZ
Arantzazun zegin amets.
Fede zindoaz
neke-bidean
goruntz zijoan erromes.
Ez da harrigarri
seme on danok
Amarenean *nahi* babes.

Azpeitiako gaztea,
Loiolatarren semea;
Fede zindoaz
neke bidean,
hain du “Amatxo” berea,
Arantzazura
etorri zaigu
garbi-eskeintzez betea.

Izen haundiko gizonak,
batzuk Santuak direnak:
Iñigo eta
San Juan de Dios
ez dirade txikienak,
Okendo, Butron
ta beste asko
“*servatis servandis*” denak.

Usotxo txuri gardenak
zure alabak direnak;
soin-gogo garbi
maitatzaileak,

birjin bizi *na*/i dutenak,
ixil-ixilik
Zugana datoz.
Ez ote hoiek onenak!

EZKONBERRIAK

“Ezkondu bezin laister, Joxe ta Mari,
elkar-eskeintze leloan, Arantzazura doaz”.

BERTSOLARIA ETA ZURGINA
da Zeruizpiatar Joxe.
Mari, berriz, etxe-lanetan
zehatz hazia dezute.
Euskal Herrian oino badira
fedea haundiko bikote,
alkarrekiko maitetasuna
aldarean onets dute;
T'Arantzazuko Amatzorentzat
kontu ixil bat daramate.

Eliz sarreran

Ezkonberriak
–Joxe ta Mari–
Arantzazura
etorri dira.
Honela dio
Joxek Mariri:
– Ezkonberritan
aita'n aitona
aita'n aita're,
gu bezelaxe,
etorri ziren,
baita aita-ama're,
eskeinitzera
emaitz garbiak
ta ardiestera
gogo-graziak.

Eliz barruan

Hemen gauzkazu,
Ama maitea,
hartu gaitzazu
har, mantupean,
zureak gera,
zure mendeko,
o! bihozbera.

Guk, zuretzako?
Gure maitasun
garbi-garbia
ta itxaro degun
muskil berria.
Iguzu, Ama,
grazi on hori:

Gizona bedi,
apeztu dedin;
zurekin bizi
Aloña mendin.

Gaurtik zure da.
Zuretzat, Ama,
bion igali.

.....
.....

Agur Mari.

HAURRA BIDIAN

(Haurbidean)

SENDI-BABESEAN PARRA BEZIN ALAI
Joxepe ta Mari bizi dira lasai.

Oihalak andreak, gizonak sehaska,
itxaro baitute *lehenengo* aldazka.

Egunak aintzina, laister da udaberri;
haur jaioberria, hemen dugu sarri.

Ama Arantzazuko!
Gure agindua ez dugu *ahaztuko*;
hartzu gure haurra, hartzu, zuretzako!

.....

Haurdun haizan andre, zein haunadan gelgai!
Erdi-behar horrek estua din galbai.

Oinazez iraulka horra nun atzadan,
haurra egin arte urrun dun atsedan [*sic*].

Egun bat joan ta, bestea etorri,
haurñoa atarian, ama oso larri.

Aburu-iritziak zorigaiztokoak:
“Ama ala Semea”, ziran atzokoak.

Aitak bi-biak *nahi*; gauza ezinezkoa.
Haurdunak diotsa: Gaizkatu semea!
Ez baita nerea
zure baizik, Ama Arantzazukoa!!!

.....

Jaio da mutila...
 Maria datza hila...
Gizakume ederra
 –Ez da lan alperra–
Joxe gizajoa, erabat juana.
Zer egingo det nik? Ai, Ama, hau lana!!

HILETA ETA BATAIOA

Hileta

Hilik datza Mari; gezurra dirudi.
Halako andrea... et'ain laisterregi!
Jauna, zure *nahia* onetsia bedi
orain eta beti.

Horra nun zaitudan ohean etzana;
Uste dut oraino bizirik zerana.
Nolatan hil zera, nola zera joana?
Nere haurran ama!

Seaskan lo dago gu bion ninia;
ez du iastatuko amaren titia,
goxatu 're zure begitarte eztia.
Hau mina neria!

Jaunak, ni eraman behar nindun, zu ez;
Ez baitzinun, ai, ez! bere ama alperrez.
Baino Jaungoikoak, ezer oharkabez
behin ere egiten ez.

Nahiz nagokizun, ai! orain alargunik,
ahal dudana pozik egingo dizut nik.
Zuk ere, maitea, lagundu zerutik,
gu bion semea
gaizka gaitz-bidetik.

Bataioa

Amak gertuak
zitun jantziak,
txuri-txuriak guziak.
Hiletarekin
bataioa zun,
par ta negarra herriak.
Jaungoiko onaren
ezkutukiak
ulerkaitz ditu ludiak.

Osaba-izebak
altxatu zuten,
Txomin jarriaz izena.
Amaren *nahia*
horixe zan ta,
haren oroiez zan dena.
Aingerutxo bat

amarik gabe...
Joxeren barruko pena!

Mutila hazitzen

Zeruizpiako Txomin
mutiko bapoa
unetik [*sic*] egunera
haunditzen dijoa,
ezagun jaten dula
esne ta taloa.

Musugorri apaina,
lodi ixter-gerriak;
zintzo bezin ona da;
eder bi begiak;
otoitzean badaki
Txomin Zeruizpiak.

Danok maitia dute,
hain baita atsegina;
on egiten badaki,
gaizkia ezina;
arretaz ikasten du
kristauen dotrina.

JAUNARTZE NAGUSIA

JAUNARTZE NAGUSIA
Pazko egunean.
Txuri-txuri jantzia
kapera alaiean;
amatxo zerutikan
etorri nahiean;
lurreko maite biak
hara ezinean.

Gogaketa

Dardar hotza gorputzak,
maite-ikutu.

Lehenengo jaunartzeak
berekin *ohi* du, bihotz-
-atzimiku.

Begiak negar lauso
poz-izerdi,
aingeru-iduri asko
haur-mutikoak, gaur du
eguerdi,
eberdi-oturuntza
Zeruko ogi
lehen aldiz. Bedi, arren,
enegan Osti, Gogo-
Eguzki.

.....

Jesus, eidazu toki
Arantzazun:
Ama zanaren azken
nahiari, *nahi* nioke
erantzun!...

JESUS

Aingeru-antzirudi hona ni txuri-txuri.
Iraun dezadan beti
gaur naizen bezin lili;
Zure grazi guziak, nigan ugari ixuri
gauden, Zu ta ni-ka, elkarren egarri
maite bi bezala, emakor elkarri:

Zuk neri?

Zeruko ogia!

Nik zuri?

Nere bizia.

—————
Nere Jaunartze nagusiko

OROIGAIA

ZERUIZPIA tar TXOMIN

Berpizkunde igandea

ERROMES ARANTZAZU BIDEAN

Agintza betetzea

(Guazen, semetxo)

Gure zurgin zintzoa
–Maria gogoan–
oroitzen da ederki
bihotzño txokoan,
ezkonberritan nola
eskeinia zuan...

.....

Guazen, semetxo,
guazen goruntza
“Agurtza” donea
degula
gure otoitz-hizkuntza.

O, Errosarioaren
atsegin gozoa!
Hamabost sineskai eder
delarik osoa,
Aitagure, Agurmari...
aintza Jaungoikoa...
Erromesaren hitzaldi
guziz begikoa.

Bertsotan ezkutukiak⁹³
abesten dijoa
gure erromes *bertsolari*
zintzo on askoa.

.....

*Arantzazu bidean hamabost kaperatxo, Agurtza donearen
hamabost siniskaiak. Erromes bertsolariak, bana-banaka,
abesten ditu. Hara nola.*

⁹³ Jatorrizkoak ‘izkutuki’ eta ‘ezkutuki’: biak darabiltza. ‘ezkutuki’ idatzi dut denetan.

POZEZKO EZKUTUKIAK

1.- Jainkoaren Semea gizon egitea

Otoitz jolasean, Mari,
ari zera zu;
Hats Gurenak zure erraia
Beretzat har du.
Agur, o! Maria
graziaz betia.
Jaungoikoa da haragitu!!!
Zer miraria!

2.- Andre Marik Elisabeti egin zion agertua

Elisabet haurdun dela
ikasi duzu;
ikertzera lehi bizi-
juan zera zu.
Jesusen lehengusu
jauzika hasi zaizu:
erraietan duzun hori
Mesias dugu.

3.- Jainkoaren Semea jaiotzea

Olentzero gauerdian
izarrak argi;
izarrarik argiena
Belenen, noski,
dena txuri-txuri,
ostia dirudi;
guregatik, Jainkoa da
lurrera jatsi.

4.- Andre Mari elizan sartzea

Deun Josepe ta Maria
-zuek ikusi-
elizara gogotsu ta

zintzo doazi;
apaiz agureak
–Simeon zintzoak–
“Nunc dimittis”abesten du
Josu ikustean.

5.- Jesus galdu ta jauretxean arkitu

Beharrekok betetzera
Sendi Donea
Jerusalema jun eta
galdu Semea.
Josepe ta Mari
estu bezin larri...
“Aitarenak betetzera”
naiz ni etorri.

NAHIGABEZKO EZKUTUKIAK

1. Jesusen otoitza Getsemaniko baratzean

Getsemani baratzean
odol izerdiz
behazuna dun kaliza
ezin irentsiz
dabusgu Jainkoa
Kristo begikoa,
otoizlari, ordain-na/hirik
danon ukoa.

2.- Jesus zigorrez zartatua

Zirgokada gogorragaz
gorputza ubel
izterbegik, odol tantak,
bekoki goibel
Jesus, hori planta!
gorriak jasan ta
nolatan jo zaituzte; zu
hain ona izan ta?

3.- Jesusen arantzeko buruntza

Arantzakin bureztuna
ixeka beltza
“Ecce Homo” urrikarri
zure erregetza
kainabera-adarra
kapa gorri zaharra
bakalduntzaren kontura
laido ta parra.

4.- Jesusek Gurutzea soinean eramaten du

Lapurrarik haundiena
bazintz bezela
haga astuna bizkarrean
daramazula
zaitut nik ikusten
nekea maitatzen
neregatik zenbat duzun,
Jesus, sufritzen.

5.- Jesusen Gurutzeko heriotza

Gurutzatu zaituzte, ai!
errugabea
oin-eskuak iltzaturik
Jesus maitea
zulatuz bihotza
horratx heriotza,
gurutz hortan guregatik
duzu egoitza.

AINZAZKO EZKUTUKIAK

1.- Piztuera

Hilobitik
dizdizari
berpiztu Jesus,

fede berak
gertaera
onartuko du,
argiak izutu
egiak bildurtu...
Judutarrak,
halaz ere,
ez *nahi* itzartu.

2.- Jesusen zerura igotzea

Lurrekoak
egin eta
zeruetara
igo zaigu
Jaun ta Jabe
Aitarengana
Zeru argitara;
oro-itzuli dira,
Aingeruak
mandatari:
“Gora ez begira”.

3.- Gogo Gurena Apostoluengana jaistea

Bidaliak
Amarekin
otoitz-bilduma,
suzko mingain
itxuretan
dator Goteuna,
ihes doa iluna,
zabaldueguna,
Hats Gurenak
argitu du
ezjakin zana.

4.- Andre Mari zerura jasotzea

Nola Jesus
Aitarekin

da gon zeruan
ezin etsi
inolatan
Amak lurtean,
Aingeruak besotan
damate aidean,
ezkutuki
hoberikan
ez da munduan.

5.- Andre Mariren bureskundera

Abesbatza
zerutarrak
festa berria,
koroatu
dutelako
Andre Maria,
zitori txuria,
Erregin argia
Arantzazun
zeran hori
Sortzez Garbia.

“KURTZIPIZIO” GAINEAN

*Arantzazuk ez luke “Kurtzipizio”-gainik, “Golgota-
mendi” ez balitz. Arantzazutar erromesak, “Gurutze-
bidea” senti beharra sumatzen dute. Erromesa bertsolaria
badugu, egonleku bakoitzean bihotz-dardara bat eskein-
tzen dio Jesus Erosleari.
Begira nola abesten dituen gure erromes zintzoak.*

GURUTZE-BIDEA

*“Jesusi gurutz gainean
irekitako zauriak,
Ama, iriki nerean”*

1. egonlekuan:

Jesus hiltzea erabaki dute

Pilatos-en aurrean
otzan eta apala,
Jesus, zaitugu ikusten
gaizkile bezala.
Ai, ene Jesus!
Lurreko epai-mahaiak
iritzi zitala.

2. egonlekuan:

Jesusek gurutzea soinean

Gurutz handi bat duzu
sorbaldan gainean
gizaki gaiztoaren
hoben ordainean.
Ai, ene Jesus!
Halare otoitz ona
duzu mingainean.

3. egonlekuan:

Lehenengo aldiz erori

Gurutzearen azta,
orobat ukaldik
ixeka ta zartailu
bazter orotarik.
Ai, ene Jesus!
Lurrera erorita
ez du erran inkik.

4. egonlekuan:

Bere Ama topo egiten du

Kalbario bidean
ama du topatu,
Andra Marin bihotza

ezpatak zulatu.
Ai, ene Jesus!
Simeonek esana
horla da gertatu.

5. egonlekuan:

Laguna ematen diote

Indarrak aitu eta
gurutze astuna,
pekatarion zama
bai latza zaizuna.
Ai, ene Jesus!
Zirineo dezula
bideko laguna.

6. egonlekuan:

Beronikak aupegia garbitu

Txistuz, karkaxaz eta
laidoaz gainera
zure iduri ederra
datoz zikintzera.
Ai, ene Jesus!
Beronika ager zaizu
zapiz txukatzer.

7. egonlekuan:

Bigarren aldiz erori

Zure gurutz-bidea
benetan gogorra,
bigarren aldiz horra
lurrean enborra.
Ai, ene Jesus!
Gehiago ezinean
eroriz oporra.

8. egonlekuan:

Jesuralemgo emakumeai hitz egin

Emakumeak errax
urrikaltzen dira,
“Nigatik ez negarrik”
andre bihozbera.
Ai, ene Jesus!
Zu're Jerusalengo
semea baitzera.

9. egonlekuan:

Jesus hirugarren aldiz erortzen da

Gizonak *be*hin ta berriz
egin du pekatu,
aldi bakoitzean zu
berriz gurutzatu.
Ai, ene Jesus!
Nola erori gabe
zutunik gelditu!

10. egonlekuan:

Jesus erantzia

Soinekok lau lainetan
banatu dituzte,
josigabeko atorra
norentzat, zotz dute.
Ai, ene Jesus!
larrugorri utzirik
lotsarazi zaituzte.

11. egonlekuan:

Jesus gurutzean iltzatua

Eskuak eta oinak
josi dizkizute,
iturritik bezela

odol dariote.
Ai, ene Jesus!
Nere hoben astunak
zer egin dizute?

12. egonlekuan:

Hiltzen da Jesus gurutzean

Bi lapurren artean
zaude Gurutzean,
begitatik odola,
gorputza hilotzean.
Ai, ene Jesus!
Bihotza zazitakatu
dizute heriotzean.

13. egonlekuan:

Eraisten dute gurutzetik

Amaren besoetan
gorputz begikoa,
nola laztandutzen dun
Seme Jaungoikoa!
Ai, ene Jesus!
Amatxoren altzoa
bai dala goxoa!

14. egonlekuan:

Jesus hilobira

Jose Arimateak
bete du *ohitura*,
usain onez gantzutu
Kristoren gorputza.
Ai, ene Jesus!
Piztutzeko sartu da
Jesus hilobira.

*“Jesusi gurutz gainean
irikitako zauriak
Ama, iriki nerean”*

Bost Aitagure, Jesusen
bost zauriei.

ARANTZAZU!!!

ARTETSU INGURUA
–itzal giroa–
hemen gorosti bi
goroldioa
harkaitz xulo baten
iturburua.

Urak haitza eten
ur xirripa sor
garden-garden *beherantz*
hor dijoa, hor
oro bustiaz ta
beti emakor.

Jesusen Elizak
haitza oinarri
Aloñan Mariak
elorri t’arri
arantza t’arkaitza
besarka alkarri.

Asisko txiroa
guzion maixu
lekaide zintzoak
–erle oldartsu–
Arantzazuk eliz
ederra dizu.

Eliz txiki
eliz haundi

eliz txiro
eliz berri...
Amaren *nahia*
zurekin bedi.

ELIZ BARRUAN

TXORI TXIKIAK
adarrean
xarde babesean habi

Andre Mariak
aldarean
Jesusen ondoan toki

Agur, Andra Mari
aita-semeak
dabiltz otoizlari.

Aitarena

Nola txita kolokak
hego luma artean
har gaitzazu Maria
zure babesean,
mirotz etsaien bildur
gabiltza munduan,
arren, gorde gaitzazu
zure mantupean,
Ama!

Apaizak behar (di)tugu
–apaiz santu ta onak–
baina,
Euskal Herriko izkitzu
santu ezik, gizonak
euskaldunei euskeraz
sermoi egingo dienak!...

Honatx nun dezun
seme nerea...
Apeztu dedin
lagundu zaiozu...

Semearena

Nere ama zanak
–aitagandik dakit–
asko maite zindun

Nere ama zanak
zuk ongi dakizu
zuretzako nindun

Nere ama zana
hor, onduan dezu...
Praile *nahi* detala
hemen Arantzazun,
zuena naizela
bi-bion semetxu,
arren, esaiozu

.....

Ama, non zaude zu?
Amarik ez nuen
baditut orai bi,
bi Ama, Arantzazun!!!
Behealde hortara
ez nijoakizu
hementxe zurekin
atxiki nazazu.

BENEDICTA

EGUNA ERORTZEAN ALOÑA MENDIAN
ezkilño bat hasten da otoitz-lehi bizian
barru-ikara sortzen zait bihotz barrenian

“Benedicta”-ren deia
hasitzen denian.

Oi, Benedicta eder, olerki bizia
Zeruko hizkuntzarekin zerade jantzia
Zu zera Arantzazuko argi ta grazia
Amatxo goratzeko
egina guzia.

FRAIDE BERRIA

TALAN-TALAN, TXILIN-KANPAIAK
Agur Mari!... atezaiak.
Aurrera!...

.....

ZERUIZPIA! ZERUIZPIA!
Arantzazuko adar berria
ez da galduko Euskal Herria
biziko da, bai, gure fedia.

.....

Agur, aita...
Agur, seme...

.....

Benedicamus Domino!

APAIZGAIETAN

“*Barruntza-leihoan*” (Agur “Loramendi”)

URTZI BAKARRA DA DADUKANA ALORO
ezagutzea aski ez dala, aboro
dezaket; horregatik damaiot oro.
Betitik gogoia Berea bainuen
Beretzako ditut oroit, adi, nahimen.
Gogamenak gero, egizko bidea
erakutsiz argi; gizaren xedea

zoin den adierazi.
“Urtzi lehendabizi”
gero... zuk ikusi.
Geroko gero horrek badu bere lege
–giza ez da abere–
anima dakagu zeruko egina
Jaungoiko beraren irudi-imajina
Adanen hobenak ilunez jantzia
Kristoren odolak berriz eresia;
esker onez noa, hau da nere egintza
maite dut praietza ta baita apaizgintza
zurea naiz oro, betiko... betitik,
arren, Jaungoiko ona, lagundu zerutik
apaiz egin nadin, ez utz zure eskutik.

AITAREN ZANTZOA

SEME NEREA, TXOMIN LAZTANA,
entzun zak gaurko berria.
Hiregan hor duk, senti zak, senti
nik ereindako hazia.

Senti zak senti, seme maitea,
olerkiarenugarra,
senti zak, senti, bihotz barruan
hitz neurtuaren beharra.

Amak lur ona, begi ederrak
eman ditik oparoan.
Nere ikutua, senti zak, senti
hor daukak bihotz-gogoan.

Lurreko gauzak, gehienak behintzat,
hasera ditek txikia.
Olerki-landan, xusper arazak
landare xume ezia.

Ibaiak ere errekatxoa
adixkidetzat jotzen dik...

Nere ttanttoa, min-ittottia
laguntzat eman diat nik.

Olerki-landa irauli arren
sar hadi bihotz barrura.
Ez dek alperrik oparo hartu
goitiar min-ezti urâ.

Golde-lanean gartsu ekinik
sar adi lur samurrean.
Errenka luzez, jo zak goi ta *behe*,
zimaaur ona dek muinean.

Zeruko izarrak, eki-ilargiak
et'ortze zabal sapaiaik.
Udaberria, lore t'erleak
dituk olerki on gaiak.

Ez zakela *ahantzi* hire kantetan
txori-abesti gozoa,
Ez *ahazu* ere masusta artean
pi-pika dagon xoxoa.

Bertso *lehian* mintzatu hadi
goratuz Euskal Herria.
Jainkoak *nahi* dik berak bezala
maitatzea nork bere herria.

Kanta zak, kanta, zortziko tajuz
olerkia duk guzia...
Anai-oinaze, urte-aroak
eta Arantzazu-bizia.

Kanta zak, seme, Jainko *ahaltsua*,
kanta zak otoitz beharra,
Zeruko Ama, giza arazoak,
entzun zak nere didarra!!

.....

Aitaren didarra aintzakotzat
hartuta, ZERUIZPIAko Txomin, lekaide
gaztea, olerkari bihurtu zaigu.
Asisko txiroa maixu...
Txomin ez da betixu...
Nola kantatzen duen begizu.

PRAILE OLERKARIA

(Arantzazun otoitzak hausnar)

ARANTZAZUN GOIZKIROA
ederraren zimikoa
goiznabar menditarra
otoitz-lagun goitarra
opa-toki begikoa

Arantzazun gau-iluna
ontzaren oles ituna
bijili deadarra
otoitz-lagun goitarra
egunaren alarguna

Arantzazun eguzkia
bizitzaren haga-argia
fedearen indarra
otoitz-lagun goitarra
salu bezin, sen garbia

Arantzazun ilargia
emea dan amandria
muinadun artizarra
otoitz-lagun goitarra
nahiz bete, nahiz berria

Arantzazun izarñoa
ñirñir ez-baika keinoa
ekandunez zirarra
otoitz-lagun goitarra
eki onaren haurñoa.

Arantzazun Erregina
Ama izanikan Birjina
bere Seme bakarra
otoitz-lagun goitarra
Jainko gizon egina

Arantzazun negutea
elurak du zuritua
enborrharen sugarra
otoitz-lagun goitarra,
Ama, da zure mantua

Arantzazun udaberri
negutearen umerri
ezti-kabi txindarra
otoitz-lagun goitarra
loretan dago elorri

Arantzazun lekaideak
San Frantziskoren semeak
jaiki orduko oldarra
otoitz-lagun goitarra
zorieko praileak!...

Arantzazun naiz, aitatxo,
nerekin dago amatxo
nere maite bakarra
otoitz-lagun goitarra
Berarekin naiz ondotxo.

LOREAK BADU EMAITZA

LOREA ZERALA
Andredena Mari
lilia bezala
dana txuri-txuri
kantetan naiz ari

Garbia xurgatu
zeruko *ihintzaz* busti
otoiak berotu
izar argiz jantzi
Andredena Mari.

Loreak badizu
okotzean hazi
zureak bizi du
Mesiaren nini
o! zenbat mirari!

Loreder gardena
Goteunaren kabi
“Ama” duzu izena
“Jesus” zure igali.

Agur Andra Mari

lili
hazi
nini
kabi
zera Mari
Arantzazun
zauden hori.

UDABERRI ARANTZAZUKO

UDABERRI AROAN
bildotxak abaroan
belar jaten lasai

Elorriak lore-txuri
oteak hori-hori
mendi lore usai

Harkaitz arteko iturri
sasi-marrubi gorri
Arantzazun *nuna/hi*

Txori-mota guziak
goizero abestiak
badute kanta alai

Maiatzean kukuak
“kuku”; txantxangorriak
kukuaren haur-zai

Hegan jaun bele beltza
lizunean du gentza
karraxa kantagai

Pinpilauxak berriz
loretik lorera irriz
zut-erorka ernai

Eta pitxi-loreak
eta urritz zuhaizñoak
eta arrano erneak
eta laino-lanbroak
eta *ihintzaren* bustia
udaberri alai

.....

Baina Arantzazuko udaberri
zu zera Mari
loretan lore
txoritan txori
Josutxo besotan
arantza oinetan
arrana kantetan
sagarñoa eskutan
dezun hori.

NERE AITAK MIN DU

NERE AITAK MIN DU
oinaze-egoitza
ubilertun soina

eri bihotza
halare ezpainetan
beti otoitza

Nola santu bat den
aita nerea
berak eskatu zun
arantza-bidea
Jaunak ere igorri
minez betea

Oinaze-menpean
mixiolari *nahi*
Aste Santu batez
gogoa ernai
honela mintzo zen
minaren anai:

Gaixo geradenak
lanari opor
etxekoen bizkar
besteren zoztor
eginaraziaz
guregatik zor.

Oro jostaketan
guk, negar ixil
erizahar larrien
mirabe bipil
elizara ezin
nahiz izan hurbil

Orok itxaropen
guk, ustegeker [*sic*]
gure etorkizunak
onetik ezer
gizartea ere
zaigula anker

Minez egoteak
ditu kalteak
baina baita ere
grazi aleak
ale zoragarri
pozez beteak

Seme-semetxo...

Oinaze-bizitza
baldin baduzu
Kristori eskeini
minak gogotsu,
horrela oinaze
otoitza duzu

Seme-semetxo...

Zer dire gorputzen
oinaze-minak?
Eraman ezinak?
Ez, noski, semetxo.
Oso arinak!

Egin ba *aha*leginak
sufri Jaunagan
erresuminak,
lur eta zeruko
poz-atseginak
ez dira berdinak.

ANAI OINAZE

HOR GOIEN IZAR
oinaze-izarra
ene lagun zahar
maite bakarra
otoien indar
i/hintz goitiarra

hatorkida izar
oinaze-izarra

Oinaze!
Gizaki soinaren zigor
haragi biziaren min
hatorkit!
Hator! Ez hadi entzungor
hirekin
diat egizko atsegin

Betorkit
mina bere neurri baten
gaitz *gehi*giak heriotz
luke ta,
bizia ez dadin eten
betorkit
min, nere biziaren poz

Oinaze!
Gogo-oinaze mina. Eder
haiz, jasan oro emaile.
Gailena
oparitan; ez zaik ezer
berdintzen
danetan, hi haiz garaile

Hobena
duk oinazearen aita,
aita ez, iturburua,
horra nun
gaizkiak –Jainkoak *nahita*–
opa dun
guretzat, on-aburua

Helburu
gizakiarena, zeru
hori iristeko bidea
oinaze,

o! oinaze ene aingeru!
o! izar, *ihintz* goitar nerea!

Erruge
Ama-Semeak eroan
soin-gogoko oinaze-minak,
hobendun
geranak, nola ez jasan
maiteki
lurreko erresuminak?

Eraskin
haut, oinaze, ene lagun
eraldakor bezin ona,
erroak
luza enegan, gau ta egun
hi baihaut
nere egizko zoriona.

DENA OLERKI DA

OLERKI-OLERKIAK
ilargi amandriak
dizkit kantarazi...
Eguzkiak ilargi
maite laguna beti,
ilargiak neroni
argi bat, olerki bi
kanta min gura hori
izar nabarmenaren
ez-baieza dirudi

Eguzkia kezkatu
harraren bekaizkeri
ilargia, par-ontzi...
Olerki-olerkiak
kantuz ari ta ari ni
argi bat, olerki bi

gau guziz ni, zora hasi
nere barruko izarra
bihotz minaren lili
Ta ni, beti, txiruli...

ELE ZAHARRAREN ALDE

Maite zaitut (Hilgora)

*“Gure mintzoa
zuretzako gaur
dijoa nere zantzoa!”*

HERRIMINAREN
dardar gozoak
bihozbera dit gogoa.

Ai! *ahal* baneza
xusperrarazi
egungo nere leloa

Ames-menditik
dakust garbiki
Euskal Herri osoa

Bere eguzkia
ilargi-izarrak
mendi-zelai t'itxasoa

Baserri eder
txuri askoak
sukalde-txoko beroa

Danok euskeraz
gaurdaino zuten
otoitu [*sic*] bere Jainkoa

Oroiturikan
ugaritzen zait
begitan negar lausoa

Euskerak beti
irauki dezan
hartu dezagun asmoa...

Gure mintzoa!
Zuretzako gaur
dijoa nere zantzoa.

Z-tar Txomin (C.M.F.)⁹⁴

.....

PROFESA-BEHARRAREN SOLASA

“Suscipe me, Domine, eta vivam”
(Har nazazu, Jainkoa, eta biziko naiz)

HIRUKOITZ BIZITZEAN OSO ONDO DAKUSGU
Aitak Semea eratu
Semea Aitarengana maiteki bihurtu
Har nazazu, du kantatu

Goteunaren argia bertatik da sortu
Maitasun-minez alkarri
diotsate; zatozkida, ene, *har nazazu,*
o! ezkutuki maitagarri!

Gerora Maitasunak “Urtzirena” zabal
honatx, hona, irazapen
argia sor, ura ager; biziaren gal-gal
Hartu zan, hau ere emaitz den

Urtziren irriparrak arnastu bustina
mintzatu da Irazaillea
honatx bere irudiko gizona egina
giza izaki gaizkilea
(sagar-jantzailea)

⁹⁴ Arantzazuko fraideen familiako frantziskotarren izen-sigla O.F.M. da.

Jaungoikoa nola den berez emakoia
gizadiaz da kupitu
maitasunaren emaitz, Aitaren doaia
bere Hitza da haragitu

(Arantzazuko Ama!
zure errai garbietan)

“Aitaren *nahietan* dut Janari nerea
“Sicut mandatum, sic facio”
“Meus cibus” hartzen du bere gurutzea
betiko “ecce venio”

Zu zara Kristo egiz, bigarrenko Adan
eta zure “*har nazazu*”
Irazaileak ondu du itzulpen leloan
hori zuk ongi dakizu.

.....
Ni naizen honek ere
esan nahi “*har nazazu*”,
o! Jaungoiko maitea!
Zure-zure nauzu
eskailu *ahulño* bat naiz
zuk ongi dakizu
baina, halare, naizen hau
Zuretzat *bekizu*

Praile *nahi* nuke bizi
praile gura dut izan
gizadiari dana
zuk bezela eman
mundu honetan bizi
deun Frantzisko gisan
har nazazu, Jainkoa,
praile zure Elizan.

.....

HIRU ESKAINHITZ

Behartasuna
Esagintasuna
Garbitasuna

Behartasun

Anai zaitut behartasun
maitagarria
zuk asetzen baitidazu
gose-egarria
goxakai-eztia
zerade guzia
ez dakite zenbat zeran
gustagarria

Opari nereak igali onenak
zuretzako ditu lurreko kemenak
nere *ahalmen* denak

Bizitzak dizkidan zorion guziak
zurearren ditut guziak utziak
poz du Nagusiak!

Zuk emanak oso ziran atseginak
dongaro zizkidan *ohostu nahi* gaizkinak
bihotzeko grinak

Maitiago dauka, oraindik gaurdaino,
munduak “emana”, “emailea” baino,
zenbat begi-laino!

Horregatik “*har nazazu*”,
suscipe!

Izan zaitez nere lagun
anai zaitut behartasun.

Esagin

(Esanak egin)

Esaginak berekin du
alde garratza
arantzez josia dago
bere baratza
obeditze hori
kosta zaigu guri
horregatik irabaziz
txit aberatsa

Amesgarri dira, txit gustagarriak
giza bidearen zio ugariak
liluragarriak

Eta askatasunak opa dizkigunak
inolaz ez dira, ez, noski, txarrenak
baizikan onenak

Opari bidean irabaz-leloan
ez duzu besterik hoberik parean
eskeintz-aldarean

Horregatik, Jauna, *nahi* duzuna agindu
esana betetzen bagera *ahalegindu*
poza berekin du

Horregatik *har nazazu*,
suscipe!
Zatozkida, ba, Esagin!
Zurekin baitut atsegin.

Garbitasun

Garbia naiz, garbia dut
nere senide
lili-lore antzo beti
zeru haurride

usotxo txuria
txukun ta joria
Andra Mari daukadala
nik adiskide

Garbien eskeintza hegan doan gogo
izate guzia dana zerurako;
ezer hobeago!

Munduak ez daki emaitz honen berri
horregatik bizi dira, gaur, hain larri
eta errukarri

Lorerik onena ukoaren lili
opari bezela damaizut nik zuri
alaitsu ta jori

Grinak menpetzea bai dela gozoa
otoitzak uxatu haragi lausoa
zure naiz osoa!

Har nazazu, har Garbitasun.
Suscipe!

.....

APAIZ

FRAIDETUA⁹⁵ NINTZAN ORAI NAIZ APEZTEN
gauz hobeagorik ez dut uste bai [*sic*] den

Ondasunak utzi, orokar mintzoan
esanak beteaz egipen zintzoan
lagun hurkoarentzat eskeiniz naizena
bidali bezela Kristo dut izena

⁹⁵ Gehienbat ‘pralle’ forma erabili du orain arte, eta ‘praile’ utzia dut, idazlearen forma dialektala errespetatze aldera.

Begi biak parrez, irriparrez *ahua*
bihotz-garbi izpiak, barrengo su hu(r)a
Kristogan den gogo, graziaz da aseko
bat utz zunak *ehun* lurrean kausiko
gero, berriz, Zeru! Jes! beti-betiko.

.....

VENI CREATOR

Eliz Artzaiak.– Arren, Jauna, nere gantzuketaren eta
onespenaren bidez, eskuok sagaratu ta bedeinkatu
itzazu.

Apaiz berriak.– ALA BEDI.

Eliz Artzaiak.– “Har zazu Gogo Gurena:
barkatzen dizkiezunen pekatuak barkatuak dirake,
ta lotzen dizkiezunenak⁹⁶ lotuak.

A PA I Z

Kakotua naiz
Jainkoakiko
naizen dena, ta
guziko.

Kako gozoa
Zeru-zimiko
Gaizkaitzaile naiz
ludiko

Eginik apaiz
beste Kristo naiz
orain, gero ta
betiko

NERE LEHENENGO MEZAREN

OROIGAIA

ZERUIZPIAtar TXOMIN

Ama Arantzazuko egunez

⁹⁶ ‘ditiezunen’ eta ‘ditiezunenak’ formak daude jatorrizkoan.

AMAIA

ARANTZAZU
begiko hori!
Hasieran
bezelaxe
dizut: Tori!
Tori,
eliz txiki
eliz haundi
eliz txiro
eliz berri.
Fedearen
opal-mendi
euskaldunen
udaberri
euskararen
eguberri
izar zuri
zoragarri
zu zerade
ez ni
olerkari.
Tori, Arantzazu,
Tori, Ama,
TORI!!

“IZPI LAINOTARRA”

ELEIZA BERRIA. HIZKETAN (1956)

Sabin Berasaluze

Testu daktilografiatua, 3 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-011)

Arantzazu, XXXVIII, 1957, 382, zenb., 176-184 or.

Arantzazuko eleiz berriak bihotzik badu. Sentiarazi dit berak.

Eta bere ezpainetatik jaso nitun nik egun batean hitz hauek.

Bere erara mintzatu zan, egin ere...

*Itsasotik zetorren, Aizkorri laztandu geroz,
nere muxuari muin ematera.*

*Ta alde egin zun neregandik, Aloña-malda igurtziz, Gipuzkoako
herriak agurtzera... Oi, haize epelaren goxoa!...*

Arantzazuko eleiz berriaren ezpainetatik jaso nitun...

Arantzazuk bihotz-ezpainak baditu!

GAZTE NAIZ ETA ZAHAR.

Dorre berriak bezin gazte.

Ta inguruetako harkaitz jasoen

zahar-lurruna

nere bizkarrak daramate.

Zahar naiz izan, egitan.

Ta

gaurko aldien

zantzu ta irudi

darakust ñir-ñir

begitan.

Arranoak eztu behin ere

egiten kabia

zelai loretsu batean.

Harkaitz-tontorren gailur-ertzean

aukeratzen du tokia.

Nola *nahi* dezu
Ni izatea?

Nere baitan babesten dut
arantz gaineko Paregabea.

Begira hormak,
begira dorre [*sic*],
begira Birjinaren oinak...

Ta...
Inguruetakoa
harkaitz, *lehiza*, basoak,
ez ote dira nerekin batera
moldatu eta jasoak?

Haien artean.
nola *nahi* dezu
ni izatea?

Haitz-gorri-mendi, zilar-harresi
magalean dut jarleku,
izugarritzko *lehiza* ta troka
ditut oinarri ta eredu,
Euskal Herria burnizko herri
nere aurrean ixpilu...

Ez al naiz ni
paraje hoién
kimu egoki?

Nere Erreginak
arantz gainean
jarri zitun bere oinak..

Izan ere,
irain nintzake “inguruari”,
naizen erara ez baina,
iaioa banintz, polit da⁹⁷ guri...

⁹⁷ Kakofoniagatik-edo ‘da’ idatzi zuen, ‘ta’-ren orde.

Eguzkiaren galda beroak,
zeru-eder-oztin giroak,
laztantzzen naute emaro.
Baita ekaitz gogorak,
elurte, euri, haize zakarrak
astindu ere oparo.
Denak, ordea,
arkitzen naute
irriparrez,
naro-naro...

Kopet ilunak
ikusten ditut nere oinen ingurumari
“berria” naizela ta,
hizketan marmari.

Gajoak!

Galde inguruetako
harkaitz, arantz, basoak:
aspaldiaren gain
nerekin dira bate-batera
eratu eta jaiok.

Bide ertzeko belar,
garo usaintsuak,
mendi tontor, gurutz-josiak,
pago sendoak...
Oparo dixurten
otoi ta lurrun
aspaldin nitun
anai ta ezagun.

Haien hizketa, haien negarra,
haien jakituri, haien zaharra,

Ikus
zazu,
haien

kimu
egoki
bakarrik
ez, baina
erregin
liraina
naizala...

Arantzazuko 1956ko Literatur s ariketara aurkeztu zuen olerki hau, eta aipamen berezia merezi izan zuen. Hala ere, argitaratu gabe geratu zen.

ELORRIKO LOREA (1956)

Lukas Dorronsoro

Testu daktilografiatua, 6 or. (AranLitArtx: SAR-1965/1, 13, 013)

I

- 1 UDABERRI EGUZKIAK
mendi-tontor garbiari
lehenen maite-muin damaio.
Artzanor *zahar* bat gidari,
badijoa artzaia goruntz,
goiz agur eguzkiari
eginaz, ardietara.
Han, hor txoriak kantari.

- 2 Osasun eta indarra
baditu gure artzaiak;
txabol goi-habe dirudi
eskuan duen makilak.
Tontor hortatik ikusten
ditun mendi ta zelaiak,
larre bikainez ugari,
berek dituzte guztiak.

- 3 Artalde zoragarria
hor dabilki mendi ta ibar:
udan larre hezea maite,
negun badu aska igar.
Urrundik mendi hezean,
txuri-txuri, zeruko izar.
Artzaiaren oihua aski
jartzeko bidean zehar.

- 4 Badu zorion artzaiak,
gazte, sasoitsu ta aberats!
Oihu bat aski batzeko

artaldea goiz eta arrats!
Mendi osoari inguru
egina dauka hesi latz.
Mundua ederra bada,
hau paradisuko baratz.

II

- 4 Baina, ondikoz, gau batez
gizon gaiztoa sartu zan,
pake santua galtzera,
artzaia ren erresuman.
Ta hark jaurtiriko edenak,
hurrengo egunsentian,
hilotzik zun artzanora
ta artzaia negar minean.
- 5 Berriz gauean, ankerrak,
artzaia maite-oinazez
bere txabolan zegola
baso-haizkora zorrotzez,
gorroto biziz, hesate
haundi bat zegin, esanez:
– Artzai-haundiren ardiak
nerekin etorri bitez....
- 6 Artaldea lasai zegon
zelaigune babesean:
batzuek lo, besteek hausnar;
bi ahari zuti zelatan.
Lapurraren oin-hotsera
jeiki zan “jesus” batean.
Ile-xuti, begi-erne,
bildur-argazki bera zan.
- 7 Gizon gaiztoak, ordea,
ardien liluragarri,
hitz eme zun mingainean,
eskuetan artogorri.

III

- 8 Artaldea berekin du.
Han dijoa *lehenen a*hari.
Ez zekiten bide hura
zutela euren galgarri.
- 9 Hesi hausia landaruntz
gaindua zutenerako,
artaldean ixkanbila
sortu. Noiz gentza itzuliko?
- 10 Orok arto-alea *n*ahi
ta mozoka harrapatzeko.
Lapurra makilka hasi da
ardi bat galduz kolpeko.
- 11 Laister sakabanatu zan,
mendi ezezagunean,
artalde tamalgarria,
hilbeherako gau beltzean:
Batzuk goruntz, *be*heruntz beste,
galdu ziran ilunpean.
Nun ote ziran hurrengo
eguzkiaren sortzean?

IV

- 12 Artzaiak ez zun arkitu
ardirik bere esparruan,
urritz-makila sendoa
zuela lagun eskuan,
negarrez ibili arren,
hiru egunen buruan,
ez jan ta ez lo, haurra gal
zaion amaren arauan.
- 13 Noizbaitean idoro zun
irten ziran hesatea.

Mugaz landa ere hutsa...:
ardi baten joalea.

- 14 Elorri pean negarrez
datza artzai atsekabea.
Zein ote dago bietan
gehien arantzaz betea?
- 15 Bai, gau ta egun negarrez,
zorigaitzaren altzoan.
Ardiekiko maiteak
herio-atean zeukan...
Baina... goiz batez, artean
artizarra argi zeruan,
dilindan zerbait... ta artzaiak:
“Banagokek lozorroan”!!!

V

- 16 Ez, ez zegon. Idoro zun
joalea dilindari
zebilen elorriaren
adarrean harrigarri.
Artzaiak so... Elorburu
zekusan, alatz-iturri,
betidanik amesgai zun
LOREA, zegiola irri.
- 17 Artzaiaren zoriona!!!
Ordubete ta bi ordu...
so ta so, ezin aserik..!
- 18 Mundu guzia bete du
LORE ederraren usaiak.
Eta ardi galduak bildu
alatzezko dilindalaz.
Banan... hain datoz hondatu!
- 19 LOREAren Zitu Bakar
dan ARTZAIK ardieri,

eloppera biltzen doan
eusko talde gaixoari,
sendagaitzat Bere Soina
damaio, gogo-janari.

Nola ez degu maiteko
Arantzazun ANDRE MARI?

Arantzazuko 1956ko Sariketara aurkezturiko olerkia. Ikur-hitza: “Lore bat maite dut”. Aipamen berezia merezi izan zuen, Berasaluzeren, Sagarzazuren eta Zugastiren olerkiekin batera.

KUTUNKI (1956)
ARANTZAZUKO AMA BIRJINA MAITEARI

Klaudio Sagarzazu “Satarka”

Testu daktilografiatua, 4 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-012)

- 1 KUTUNKI ETA APAL NATOR GAUR
zure aurrera.
Zerbait esan *nahi* ta eginahalez
Zu aintzaltzera...
Eginahalez Zu goi-goraltzera.
- 2 Aloñamendi!! Ama agertu zan
leku gelgarri.
Elorri eta arantz artean
loretxo zuri...
Arantz artean Ama maitari.
- 3 Arantzazuko Ama Birjina
gozo, ezia.
Udaberrian egunsentiko
euzki diztia...
Egunsentiko lore usaikia.
- 4 Dana esan *nahi* ta nola esan
zeran guzia?
Hitz bitan horra esan: Zu zera
Andre Maria...
Zu zera Jainko-Ama Garbia!
- 5 Jaungoikoaren Ama zera Zu,
Ama biguna.
Zugan sortu zan Jaungoiko *ahaltsu*
Seme kutuna...
Jaungoiko *ahaltsu*, guziahalduna.
- 6 Ordu onean jatxi zinan Zu
gure lurrera.
Anai arteko burruka haundia

amaitutzera...

Burruka haundia betiko hiltzera.

- 7 *Zahar* eta gazte, alai ta pozik,
zure aurrera,
nahiz ta nekatu, gogoz dijoaz
otoitz eitera...
Gogoz dijoaz Zu maitatzera.

- 8 Udarán kiskal, neguan izotz,
nekazaria!
Askotan behar zure laguntza
hunkigarria...
Zure laguntza alaigarria.

- 9 Eta Zuk Ama on, bihozbera
ta maitetsuak
errukiturik pizten dituzu
zelai, soruak...
Pizten dituzu mendi, basuak.

- 10 Arrantzaleak estu ta larri
itsas bizian.
Orduan haiek Zuri aiezka
estualdian...
Zuri aiezka zintzo otoitzian.

- 11 Ta arrantzaleak ez dituzu ez
inoiz baztertu.
Heriotzako ordu larrian
oroizera Zu...
Ordu larrian gaizka dituzu.

- 12 Diego de Butron zintzo heldu zan
zure aurrera.
Zuk on-egina bihotz-bihotzez
eskartutzera...
Bihotz-bihotzez Zu laztantzera.

- 13 Bederatziehun⁹⁸ dukat poz-pezik
emanaz Zuri,
gogo onez, xamur, bere bihotza
Zugan zun jarri...
Bere bihotza maitez erdibi!
- 14 Baita're urrezko koilare eder bat
Zuri eskeini,
ta eskar onez bere begiak
malko ugari...
Bere begiak negar leher zori!
- ****
- 15 Ama maitea: Euskaldun danen
eztigarría.
Gure nahigabe ta ilunaldiko
izar-argia...
Ilunaldiko euzki-dizia.
- 16 Txoriak kantuz Zuri kantatzen
alai, jostari.
Gu, berriz, hemen gau eta egun
estu ta larri...
Gau eta egun zotinka Zuri!!
- 17 Gure azkena datorrenean...
Arren, ez utzi!
Lur hau lagata zeruan alai
zurekin bizi...
Zeruan alai, kantari beti!
- 18 Ama txit ona: Agur, banua
zure ondotik.
Zugandik urrun... maiteko zaitut
bihotz barrutik...
Maiteko zaitut gogo guztitik.

1956ko Sariketan aipamen berezia merezi izan zuen. Ikur-hitza: "Landazuri".

⁹⁸ Jatorrizkoan 'beatzireun' dago idatzita. Badirudi hankamotz geratzen dela.

BOSTEHUN URTE TA... (1956)

Anizeto Zugasti

Testu daktilografiatua, 2 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-003)
Arantzazu, XXXVIII, 1957, 382, zenb., 184. or.

- 1 ARANTZAZU... MENDI SANTU!
Bostehun urte ta... Andre Maria
arantza artean azaldu.
Lehen lore txuri zuan arantzak
zuri-gorria eman du:
Jesus Maria... Maria Jesus....
Han, arantza birloratu.
Geroztik euskal bihotzarentzat
zeru txiki Arantzazu:
Zeru ta lurra, maite-albainuz,
hantxe baitira elkartu.
Ama-Semeak, goitik jetxita,
mendi santuan kokatu;
euskal semeak, goruntz igota,
“Agur zuri, Mendi Santu!”
Orduz geroztik, zeru txikia
zu zaitugu, Arantzazu!

- 3 Arantzazu... Arantzatsu!
Kristau-bizitza... halatsu.
Jainko Semeak Kalbarioan
arantzazkoa burestun;
Andre Mariak, lurrera, nahita,
arantza artean jarleku.
Golgota mendi gerta digute
kristauontzat Arantzazu!
Bere torreak, gora-bidean,
beti arantzak inguru...
Hoi en antzera, gora nahi dunak

arantzak behar laztandu.
Kurtzipitzioko erromes onak
hala ziguten erakus.

- 3 Eliza berri, bikain, ederra
badezu gaur, Arantzazu.
Amak eskea bere herriari:
“Ermitatxoa eidazu”.
Euskal Herriak bere Amari:
“Eliza haundia hor dezu”.
Bion dinako etxea dio
zaindariari opaldu;
Jesus Maria... Maria Jesus...
hor ditzan beti goraldtu.
Gogo-bihotzak zikin baditu,
iturri bizi hor badu;
Jainko-bizitza elikatzeko
badu hor zerutar gantzu.
Arantzazuko zero txikian
Ama-Semeak dauzkagu...
Zer *gehi*gorik opa gantzake,
ta zer *gehi*ago eskatu?
Eman *nahita*'re, zeruak berak,
*gehi*agorikan ez badu?
- 4 Zero txiki, *nahiz* Golgota...
Maite zaitut, Arantzazu!
Arantza arteko Ama-Semeak
egin zaituzte lur santu!!

1956ko Sariketara aurkeztutako olerkia. Ikur-hitza: *Txantxangorri*. Epai-mahaiak aipamen berezia eskaini zion. Zugastik baditu beste bi olerki ere bilduma honetan, biak urte tarte handiarekin *Arantzazu* aldizkarian argitaratuak: “Arantzazun” (1946) eta “Kantari” (1957). Oso Arantzazu-zalea zen Anizeto Zugasti, eta, adineko urtetan behintzat, Arantzazuko Andre Mariaren bederatziruena han ematen zuen, bertako koruan abestuz.

ARANTZ ARTEKO LILIA (1956)

Joan Biktor Arozena

Testu daktilografiatua (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-008)

- 1 IZARÑOAK ERNAI NIRÑIRAZ ZERUAN...
Euskal Herria lozorro gau itxuan...
guda ikurrinak mendi goiburuan,
euskaldunak anai arteko guduan.

- 2 Alkarren arteko odol egarriak,
ondoren txar gaizto, heriotz larriak.
Odolez busti zitun zelai-mendiak
Ganbo ta Oñaztarren jauntxokeriak.

3 Euskal Herri larri dago,
odola ixurtzeraino;
honela ere iraungo
jauntxokeriak diraun arteino.

- 4 Euskoak urduri dabiltz,
oinetatik bururaino;
honela ere iraungo
jauntxoak pake egin arteino.

- *****

- 5 Zorigabe latz aldian,
ezbehar t'itozorian,
ager zitzaigun Ama Birjina
Aloña mendi-mendian;
zeru ta lurra alkar ikutzen
agiri diran tokian.

- 6 Non? ta Aloña maldan,
euskaldun txoko hartan,
sasi ta ote besterik ez dan
tontor baso oihanean;

Lili arrosen dan Erregina
elorri arantz artean.

- 7 Arantz arteko lilia
baso-basoan gordia;
Euskaldun orok zugan daukoe
beren maitasun kabia.
- 8 Oi! Aloñako elorri
esker guzien iturri;
euskal bihotz xamurtxo erneen
pizkunde ta udaberri.
- 9 Aloña tontor gailur erpina,
gain liluragarria;
Euskal Herriko mendi donea,
done ta agurgarria;
gorde baitezue zure barnean
Jaunaren Ama garbia,
egin, atsedendegi bakarra
zure elorri-artia.
- 10 Ixiltasun zerugoitar hortan,
harkaitz-arantzen erdian,
ardi zuriaz inguraturik
Andra Maria kabian;
gizaldi zehar menderen mende
hortxe bizi da pakian,
Ama baten beharrak egiten
euskaldunen artian.
- 11 Zure agerpen miraritsuaz
egin ziren onezkoak;
zure oinetan alkar besarka
Oñaztar eta Ganboak.
Amets herrira urrundu ziran
euskal anai gorrotoak,
geroztikan ez odoldutzeko
gure mendi ta basoak.

- 12 Bizi geraden euskal semeok,
gaindu gaitean Mendira;
Gure oroiz hantxe dago Ama
gu noiz helduko begira.
Anai guztiok baturik guazen
Aloñako elorrira,
baso gerizpean eder dagon
Mariaren jauregira.

ARANTZA ARTEAN DEIEZ... (1956)

Balendin Aurre-Apr aiz

Eskuizkribua, 2 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-006)

- 1 MENDIGAIN IXILTSUEN GENTZA OSTINEAN,
oin aratzak odolez elorri latzean,
atsekabetsu zagoz, Ama bihozbera,
seme bidekatuek [*sic*] helduko begira.
- 2 Gaiak itsutukoen etxaramon erruz,
bihotza arantza artean daukazu samin huts.
Zure mintzo leunaren asperen ixila
mendia-behera dator pekatari bila.
- 3 Azkezpen-aldi hontan zeure samurrean,
maitasunez, batu nahi dituzu, Aloñan,
atsekabe ta lorrez nekatu bihotzek [*sic*],
barneratu ditzaten itxaro galduak.
- 4 Parkamenez gainezka bular jainkotarra,
baranoan dizdizkor zerutan leiarra.
Erruki dariola amilduekana
doakizu, amatar begitze biguna.
- 5 Ta Arantzazuko kanpai-hotsen durundiak
arruetara ditu zeruen anotsak,
Euskal Herria zehar aldarrikatuaz
amaganako dei, txau, bigun-eztitsuaz.
- 6 Dei horren hegatzadak goiz, eberdi, iluntze,
badu nekatuentzat poz baten ikutze.
Damuaren tamalek malkoak asaro
parkeske doazkizu, aunitz egun oro.
- 7 Amatxuren usteak goibelean argi,
maitasunaren menpe grina txarrak nagi,

beredin bidezkarik ageri daroez
bihotz-tolespe ixilak, goitar bake orde.

- 8 Poz arrotz baten ezti urrintsuaz samin-
-zauriak igurtzirik, gogoak hegarin,
aldentzen dira amaren laztanek adore,
kanta bat ezpainetan, barrunpeak bare.
- 9 Baina arantzan geratzen zera, Zu, Amatxu,
itxaron eta itxaron, samur, errukitsu,
malkoen gardenean bihozkadak kaden,
munduaren joairak maxkalduei deitzen.

Dagonilak 14

ENTZUN AMAZALE (1956)

Roberto Aierbe

Testu daktilografiatua, 4 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-009)

Ama maite, arantzan zu?...

Elorri hortan zer dezu?...

- 1 MALKOZ BUSTITA IKUS AL DEZU
amatxo egunen batez?...
Behin, amazale, sartu zinan
zure gelara irriparrez...
Han zegon ama leiho alboan
begiak ilun... negarrez.
- 2 Zu ikustean, bere malkoak
laisterka txukatu zitun.
Bainan amaren begi ederretan
negarra ikusi zenun...
Ta bazenekin zugatik zala
negarrez eta betilun.
- 3 Bai, amazale, zuk bazenekin
zer zan haren negargura:
lehen, bihotz garden, poztutzen zenun
amaren bihotz on hura;
ez zenun inoiz ixilik gorde
ez kezka ta ez ardura.
- 4 Orain, ordea, ez dizkiozu
inoiz ixilkiak esaten.
Zure bihotza ezin arkitu
amatxok lehen bezain garden.
Amak badaki zuk dituzula
kezkak gordeak han-hemen.

5 Ama ikustean, zure bihotza
negar minez estuturik:
– “Ama maitea –esan zenion–,
ez egin *gehigo* negarrik;
gogo betez ta bihotz osoaz,
ama, maiteko zaitut nik”.

5 Zu, amazale, hara hor Ama
elorriaren gainean.
Errodrigori azaldu zaio
Aloña malda batean.
Negarrez dago Ama Birjina
elorri arantzen artean.

6 Zu, amazale, elorri gainean
zer ote Ama Birjinak?...
Zergatik ote malkoz bustiak
amaren masail bigunak?...
–Arantzagatik–. Bainan zergatik
amarentzat arantz minak?...

7 Bai, amazale, arantza horiek
zerbait esan *nahi* digute...
Arantzazuko Ama onaren
malkoak zerbait dasate...
Arantz artetik negarrez Amak
zerbait esan *nahi*... Zer ote?...

8 Amazaleak Ama Birjina
gaurdaino zuan maitatzen;
zaletasunez bere ondotik
inolaz ez zan aldentzen.
Ama onaren esanerako
beti gertu zan arkitzen.

9 Hari zizkion esaten beti
axanpa ta *nahigabeak*;

bere barrua azaltzen zion
zabalik bihotz-ateak.
Hura zan poza hartzen zuana
Zeruko ama maiteak!

- 10 Zain-amaren babesean ta
beti beraren eskutik,
amazalea zuzen zihoan
Jaungoikoaren bidetik.
Ama Birjinak zeraman eta
ez zuan bide-galtzerik.
- 11 Orain, ordea, amazalea
Amagandik da aldendu;
lehen eman zion maitasun hura,
zoritxarrez, dio kendu;
Ama utzita, bere urratsak
mundura ditu zuzendu.
- 12 Opa bizi ta zaletasunez
irrikari dagonean,
bere bihotza ez du hustutzen
amatxoren magalean.
Bakarrik, ilun... so egin gabe
lehen lez haren esanean.
- 13 Ama-eskutik ihes eginda
bide zuzena du galdu;
aterpe hura utzi du eta
Jaungoiko Jauna iraindu.
Ilun... itsurik... Amarik gabe,
gaxoa, zer egingo du?

- 14 – Ama maite, arantzan zu?...
Elorri hortan zer dezu?...
Hola diozu Aloñamendin
gaur Birjinari galdetu.

– “Zuk, amazale, arantz artean
negarrez ipini nazu”.

15 Amazale, amazale,
Amari arantz emale,
nolaz diozu egin Amari,
“Arantzan zu?” orain galde?...
Zuk jarri dezu Amatzorentzat
elorri gain, arantz arte.

16 Zuk, amazale, zuk jarri dezu
arantzan Ama negarrez...
Zure bihotza astindu eta
Arantzazura joanez,
Amaren mina gozatu zazu
laztan eta maitasunez.

17 – Ama nerea –esan zaiozu–,
ez egin gehigo negarrik.
Nere izate oso-osea
zuretzat damakizut nik.
Gaurtik aurrera ez dizu emango
amazaleak arantzik.

– Ama maite, arantzan zu?...
Elorri hortan zer dezu?

– Zu... zu zera, amazale...
Zu, neri arantz-emaile.

– Ez zaitut, ama, gehiago
elorrira eramango.
Ama, nigatik berriz ez
arantz artean negarrez.

ARANTZAZURA (1956)

Goi-zale

Testu daktilografiatua, 2 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1,13-000)

- 1 EUSKAL HERRITIK URRUN JOAN DAN ASPALDIAN,
lau egun Arantzazun igaz udaldian;
nere amets goxoak geratu aidian:
erromes gisa oinez etorri bidian.
- 2 “Run-runka” hasi gera gorako abian,
Aman herri maitena laister gure azpian;
Bizkai gainen zerua kolore gorrian,
geroxio izarrak dizdiz oskarbian.
- 3 *Ehunka* dauden orduan bat bila nahirikan,
ez degu asmo txarra itxuraz baizikan;
izar askok du noski piztu-itzaltzerikan,
beti argi dagonik ez bat besterikan.
- 4 Izarpetan ageri mendiak morduan,
euskal mendi goienak Ama inguruan;
mendiak *mahaia* eta kandelak zeruan,
zein aldare ederra Amari daguan!
- 5 Ulibarri geroztik santutxoak hasi,
lagunak dadukaten jardunari utzi;
hitz gabeko otoitzari bertan diot eutsi,
Amakin hitz eiteko hitz beharrik gutxi.
- 6 Errosaio-pausoak bizitzaren gisa,
negarrak eta pozak txandaka dabilta;
gaur hainbat ez ninteke sarritan ni goza,
nere gaurko egunaren pausoaren poza!
- 7 Baserri ta zelaiak oi *behean* geldiak,
orain mendi kaskoak nunna*hi* ageriak;

- harkaitza eta mutur zakarrez josiak,
elorri dirudite hemengo mendiak.
- 8 Aloña elorririk miragarriena,
lore bat besterikan inoiz ez duena;
artzai batek lorea ikusi lehenena,
elurra bera baino zuriago dena.
- 9 Bildur ere ginan gu gero irixtean
geren oinak jarritzen lurraren gainean;
nahiz ta itxu antzean erdi ilunpean
denbora asko gabe Amaren aurrean.
- 10 Halare urrerago bihotzak nahi luke,
saltoka sentitzen det, ez dularik pake;
zuregana joaten utziko nioke,
zure altzoan, Ama, hartuko al zenduke!
- 11 Halakorik eskatzen ote naiz zoratu?
zure altzoan, Ama, ez naiz ba ni sartu?
Euskaldunen Amak zun bere kontu hartu
euskaldunei altzoric goxona paratu.
- 12 Hantxen egondu nintzan denbora luzerik,
berandu izan arren aspertu ezinik;
Amarengana nere bi begik jasorik,
t'euskal fedean alde otoitza eginik.

Arantzazuko 1956ko euskarazko Sariketara aurkeztutako olerkia da hemengo hau ere. “Goiz-alde” ezizenez dago jatorrizko testua Arantzazuko artxiboan, eta ez dut jakin izan nor dagoen atzean. Dena dela, Azpeititik bidali zuten olerkia sariketarako.

EUSKAL HERRIA TA ARANTZAZU (1956)

Luis Jauregi

Testu daktilografiatua, 3 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-010)

- 1 ZER DEZU ZUK, ARANTZAZU,
euskaldunentzat zer dezu?
Zerbait badezu euskal bihotzen
pozgarri edo samintsu.
Zure ezpainetan esan *nahiean*
hitz bat *lehertutzen* daukazu.
Esazu, Ama, Euskal Herriak
hitz hori entzun *nahi* dizu.
Heriotz-hitza,
ala pizkunde-
-hitza, Ama, dakarkiguzu?
- 2 “Ermitatxo bat eidazu,
nerea izango zera zu”,
esan zenion Euskal Herriari
behin, maitez ta errukitsu:
t'Euskal Herriak jauregi bikain
egin du zure jarleku.
Orain, Amatxo, zure bihotzak
zer esan *nahi* ote digu?
– “Euskal Herria,
nerea zaitut,
ez zera inolaz hilko zu”?
- 3 Arantzazu, euskal kabi,
euskal amets-piztugarri,
euskal kanta t'euskal otoitzen
sehaska kulunkalari...!
Euskera *zaharra* bere hiltzorian
zukanontz dator urduri...

Txertu berriaz odolberritu,
ez, arren, Ama, hiltzen utzi,
mundua mundu
dan arteraino
zaitezen Euskal Zaindari.

4 Eusko mendiak negarrez daude,
negar-zotinka basoak,
lehen go baserri zuri-alaiak
gaur hilkor-lainoaz joak,
t'eriotzaren ilunabarra
goian zabalduz hegoak.

5 Euskal Herriko egunsentian,
Zu, goiz-izar ameslari,
eguardian Zu, eguzki gartsu
euskal bizitza-iturri,
ta ilunarrean [sic] Zu besterik ez,
gure itxaropen-ilargi.

6 Euskal Herri osoa,
antziz ta negarrez,
Ama, gaur datorkizu
zuri deadarrez:
“Eleiz berri eder hau,
–maite-oparia–
arren, ez dedila izan,
ai! gure hilobia”.

7 Izan bedi betiko
zure jarlekua,
gure sinismenaren
babes-gaztelua.
Euskal bihotz guzien
maite-lokarria,
gure bizinahiaren
oihu ta irrintzia.

- 8 Gure Zaindari zera,
gure atsegina,
gure Amatxo maite,
ta gure Erregina...
Entzun gure eskaria,
eskari gartsua,
hil-zorian gaudenoi
luzatu eskua.
- 9 Zure begien izpiz
urratu lainoa,
bizi-dardaraz josiz
euskaldun gogoa,
euskaldun bihurturik
gure lur osoa,
hil ez dedin betiko
zure Herri gaxoa;
zurekin zoraturik,
maite-minez joa,
zurekin bizi dedin,
Amatxo gozoa,
Arantzazuko Ama,
euskal bihotz guzien
Zaindari zintzoa.

Autorearen *Biozkadak* liburuan ez dago olerki hau jasota.

MINTZO XAMURREAN... (1956)

Luis Maria Muxika

Testu daktilografitua, 6 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-014)

I. ZATIA⁹⁹

- 1 BARNEAN, IKARA MINAK PIL-PIL,
bihotz-ezten, ezpain zorrotzak,
nuna^{hi} herio gogor t'iskanbil;
lur-mende, haize-putz latzak.
Txistu zaratak haizeak atarin,
mendi zehar hodei beltzak,
kazkabarrak leiho-ertz tinpitin,
adarrean pii [*sic*] mingotzak.
- 2 Negutearen hegada pean
lo dagi eztiro herriak;
negu mendean ittun, negarti
dagerzte ibar-tontorrak.
Goi-ortzetik ixil-ixilkiro
jauts bere malkoa elurrak
hobiraturik era honetan
euskal alor, lur-bazterrak.
- 3 Min det bihotzean, min barnean,
nagian nago igeri,
astun naiz aldi hain zakarrean,
barne-argiak min dagi.
Hala eta guzti, jeikitu [*sic*] naiz
noizbait, loti, ameslari,
egun hau igarotutze arren
ezti-ezti abeslari.

⁹⁹ Arantzazuko Andre Mariari eskainia, beraren jai-egunerako egina, autoreak berak argitzen duenez.

- 4 Bat-batian, irudimen arroa
argitu zait ameslari;
bihotza blei [*sic*]..., atseginez gainka
eres-min zait gaur jarri.
Zer det abestuko enegan ahots
leun-leunakaz xoragarri
pozkidatasunaren gozokiak
gozatzen naularik sarri...?
- 5 A! Egia esan, eta jarrai
Agorrak ditula beatzi¹⁰⁰
omen da gure Amaren jai.
Gaur zuri mila goraintzi!!
Gure bihotzak badute gaurkoan
makinat atsegin ezti,
A! Izan ere, zure babesean
hain gera atsegin bizi!
- 6 Ezti-ttanttaz ezpainak bustirik
t'egarriz maitasun-garretan,
tori zorion-agur hau,
eztiz igurtzia benetan.
Txiruliru xamurño ereska,
bor-bor dugu bihotz-muinetan
zure irudi lerdan-alaia
aldi oro egun honetan.
- 7 Atsegin zoro batez, gera
zorutzen gu gaur alaiki;
maitasunez Euskal Herria baitator
irriparño bat eskeinki.
Maiteminez ditugu gaur gure
bihotz-muinak minberati,
leun baitugu entzun zure ahots
goi-asperen xamur-ezti.
- 8 Kili-kili, hots..., digu egiten
bihotzak leunki, jostari;

¹⁰⁰ bederatzi.

taupa-taupaka, arin-arinki
agurka baita ari.
Zugan Ama maite gera danok
atsegin-ibaian igeri;
nahiz hitzez ez izan mardul-jagi,
badugu zer esan zuri.

- 9 Bihotz-zokoan diraki sugarrak
goi-argiak *ihintza* dari,
naro-naro goi-ortze sapaiak
darion lez sentiari.
Zaurituak gera eres-minez,
bihotza dugu *leher*-zori,
ibaika dijoakit atsegin-bitza
emaro-emaro, txit jori.
- 10 Gaur guk sumatzen duguna, zinez
pozez *lehertzekoa* hain da garri!
Txoriñoak urrumaka ikustea
guztioi zaigu zori!!
Era berberan, zure semeok
besarkatuak gera zuri;
kabi bateko semeak bai-
-kaitu zuek eta ni.
- 11 Mintsu dijoaz gure eresiak
nahiz ez izan olerkari,
barneak baitulako eztiro
bihotz-min zer abesgarri!!
Jai agurgarri hau iristean
hain gozaro ta maitati,
bertsoka oro degu barnean
xamur, txit leun senti!...
- 12 Hemen dezu, Ama txit kuttun,
euskalduna gorets-zale;
zure ondoan baitituzu
mila seme maitale.
Gu, euskaldun guztiok, Zugan bat

- gera bertso *hauen* egile.
Burruka dugu, zein izango
zure bihotzaren erosle!!
- 13 Ixil-ixil, leunkiro, kri-kri
hots..., negar muxi edo
halako zer txit xoragarri bat
dabil neregan gozaro.
Sarri dugu zure irriparra
barnean senti oparo,
kuttunki bizi izan *ohi* baikera
zeure babespean luzaro.
- 14 Geldi-geldiro ari da eguzkia
amiltzen makur-lotsati;
ortze-hodeiak suzko dirdiran
argitu dute arrats gorri.
Oro da argi, bare, baketsu
zukan, o arrats amesti!
Atsegin-jarioka deskeintzugun
agurño hau hartu leunki.
- 15 Barneak itsas orru dirudi,
apartsu irakin diraki,
gainezka indar itxu-gorrean
taupadaka zoroki.
Ihesiko ote zaigu zure
oroipen leun-ezti,
gure bihotz-muin zoko-zokoan
hain edukiz barruti...?
- 16 Hitzak, hitzak dirala guztiok
ongi dakigu bai, noski!
Baina, hauek gukan ez izanik
gure poza nola arki?
Beso-gogoak, zabal-zabalik
ditugu zukan eduki.
Guk ez hitz-ale mardulagorik
bertso hauek baizik eskeinki!!!

II. ZATIA

- 1 Mur-mur eresi mindu bat gaur dijoakit
bihotzetik pil-pilka osoro arin.
Otoitz-musiaren hots... xamurño barnetik!
Alai-bitzetan bainaukazu zuk, o Birjin!!
- 2 Zeure ezpain arros-lore bitxietatik
dizurkiguzun goi-par irriño horrekin,
zure on-laguntza jori-jori betorkit,
seme zintzo ta leial baten [*sic*] bihur nadin.
- 3 Zugan gogaitzen [*sic*] naizen aldi bakoitzean,
otoitz mila meheño, mintsu darorkitzute
neure ezpainak, bor-bor ez tiro mintzatzean,
t'ordun barneak zenbat alaitasun dute!!...
- 4 Zure antzirudi diz-diz liluragarriak,
txit maitekiro dargits [*sic*] Euskal Herriari;
nahiz irentsi nahi gu etsai orru izugarriak,
guk ez bildur, Zu zeralako goi-zaindari!!
- 5 Herria-maminetan badantzut ahots edo
halako zur-mur, eresi leun bihoztia;
atsegin zait benetan hots hain zoragarria.
Ama! Zuregandik ote da ba etorria?...
- 6 Hor zakuts [*sic*, zakust?], o Ama, leun-leunkiro irrika,
igarri dauts [*sic*] ia-ia zeure aurpegia;
hemen nagokitzu bihotz-mindurik agurka.
Ama, bai zerala ederra, bai panpina!!
- 7 Alaiak eraginez, Aloña mendiruntz
badijoa arin, laixterka euskalduna;
beti bira-biraka, begira goi-goruntz,
eskuratu nahirik babespen xamurduna.
- 8 Zeure oinetan nagolarik, nabarmen zait
begi xamargarri [*sic*] hoien dirdira.

Argi-argiro garbitasun horrek dasait:
Eusko, ni naiz; seme, nere begiak dira.

- 9 Ama! Zeure ezti hori nork leuke bihotz-
muinean, nor legoke zure babespean!
Betorkit jori poza; at enegandik mingotz
diran arantz ta asun oro, bat-batean...!!!
- 10 Orruka, iskanbil zoroan, irentsi na^hirik,
zalapart zakar, hasarre-su gorrian
etsaiak orru-marru darabiltzelarik,
itxaron degu Ama zure errukian!!
- 11 Hots...hots..., eres ixilkor-xamurño barnian;
bihotz-zirrarán irri dagitsoe jori
oroi-xamurrak, ta gozaro egunsentian
goi-sapaiak *ihintz* lez, Mariak argi dari!!
- 12 Xamur-gozaro abes dagi euskaldunak;
t'eztiz jaioka, atsegina gaindurik,
Ama ageri *nahiaz* gozozko zorunak,
irri dauts [*sic*] xoil-xoilki zerutik.
- 13 Eusko irrintzi zoliak entzunak dira nun^{ah}i,
dokusagun danok zorion-agurgarria;
Arantza-mendian txit ederño, txit lirain
irriparrez agertu dan Andra Maria.
- 14 Eusko seme lerdanak Aloña mendiruntz
bide jarri dira, goi-hatsez mindurik,
begik tin-tinko dituztelarik goruntz,
badakuste ia Ama urrun-urrunetik!!...
- 15 Bere barne-muinetako opa xamurrak
mila eres minduetan borobilduta,
eztiki deskeinzkite euskal giz-haurrak,
irria dutelarik ezpainetan loretua.
- 16 Ama! Zu zeran eder, zu zeran garbia!
Nork eutsi begi hoien ditzia,

nork¹⁰¹ ixuri barne-iturri hain joria,
nork ikus soin hain apain, mila pitxiz jantzia?...

- 17 Hor zakuts [*sic*] ermo ta tente, o irudi guren!
Hor zakuts Ama errukitsu, bihozbera,
amesdun loaldian ames ezti-leunai joa;
hor agokitzut esanez, ator enegana!!
- 18 Ama! Nere ikusmin garrak indartu dautso [*sic*];
labe gori eran bihotzak gar-gar dagi;
Zer dala eta... zur-mur hain maltso?
Gorantz so egik; han zegok Miren goi-argi!!
- 19 Damaiogun danok matrail-arros gurian,
leunki ta gozaro, musu-paa bana;
ixur malko-ttanta mardulak bere jantzian,
minberaz asez joan gaitezan Beregana!!
- 20 Bego neure gogoa zaletsu ta goi-min;
beude ixtilu zoro, barne-grin txar ixil;
ut, ut enegandik hain bildurgarri *nahaspil*,
dakusala, bederen, zeuri [*sic*] Ama Birjin!!
- 21 Ihes urrun-urrun gogo beltz, ittunbera,
min-txinta negarti guz-guziak ere bai!
Ilun hotsik bihotzean ia ez dut nabai;
joan dira malkoak, atsegin jaube gera!!...
- 22 Bor-bor mintzo ezti-gozaan zaidala ari
hor goiko elorri hortatikan deritzait.
Nolako ahots xamur, leun, agurgarria!
Ama! Bai, benetan hots hori atsegin zait.
- 23 Egun goibel, aldi ilun, gogo ittunak,
aserre makurrak geugaz gelditu dira.
Itxaron, itxaron egizko euskaldunak;
so egizute, arren, Aloña mendira.

¹⁰¹ Jatorrizkoan 'nor' dago idatzita.

- 24 Lo dagidan maitekiro emeki,
agurtu ditzadan zure begiak xamurki,
piztu enegan olerki su-garra leunki,
txiruliruka abes eginaz eztiki.
- 25 Zer dagiket abes bar-bar malko ixuriz,
dakustalarik begi hoiien dirdira?
Alkar kuttunki niniz nini begira
jarri nedin berriro maitemin-sutan!...
- 26 Egun honetan oro deskeintzut oparo;
bihotzean ditut mila otoitz pil-pil.
O Ama minbera, ixur blei-blei emaro
zeure goi-graziaren hats goitar, xotil!!
- 27 Goitar zalekeriz jo det zuregana,
laixter dirdai-izpiak dargits barnean.
Barru t'azal sugar bihur da enegan dana.
Zalantz naiz nun natzan: zeru ala lurean...?
- 28 Aspertzaka [*sic*] mila euskaldun abeslari
han dihardute zure egipen harrigarri
oroitutzen maite-intzirika eztiro;
ixuriz barne-eztia naro-naro.
- 29 Bildur diran orduan itsas arraunlariak,
marru gogor eta hots ikaragarriak
ekaitzak ojuka egiten ditudanian [*sic*]¹⁰²,
ikusten dute izar bat Aloña aldian.
- 30 T'ordun begiak xabalik itsaso erdian
itxaron dute Aloñako Andra Mariagan.
Zorun-dirdiraz hantxen bai'to¹⁰³ ortze-sapaian
eren estualdiak aldentzeko bat-batian!!
- 31 Txinta kixkur, t'oroimen xamur-minberatiak
txertatu ziten [*sic*] hainbat argi barne-barnean.

¹⁰² Badirudi 'duanian' edo 'dituanian' behar duela.

¹⁰³ Jatorrizkoan 'bai'do' (=baitago) idatzita.

Nahigabe mingotz ta negar-jario guziak
joan ziran. Ez dantzut ujujurik bihotzean!

- 32 Bihotz-maminean, zein alai ta eztiro
dauts [*sic*] senti zure arros-usain garden-gozo!
Euskal Herria argizko izpitan oro
alatz harrigarritz zeru bihurturik dago.
- 33 Gaur Arantzazun Birjina Andra Mari
arantz-loreño erdian irrika da ageri.
Poz-bitsetan, xamur-leunkiro, mirari,
ospatu dezagun, hain dan gogoangarri!!...
- 34 Euskaldunak maite du osoro Aloña mendia;
han otoiari dagio, eskatuz errukia.
Arantzazuk badaki nun datzan Euskal Herria.
Berak badantzu euskoen irrintzi zolia!!

GORA ANDRA MARIA
GORA, GORA ARANTZAZUKO GOI-ARGIA

“Muxika'tar Koldobika Miren Anaia” dator sinatuta. Eta azpian gaineratu-ta: “Tolosako A.A. Aldaretarren (Sakramentinoen) Nobizio anaia.16 urte”. Gerora oso ezaguna gertatu den Luis Mari Muxika idazle polifazetiko eta poeta, oso gaztetan hasia zen, beraz, olerkigintzan.

UMEZURTZA? EZ, BADET AMA! (1956)

Martin Ugarte

Testua daktilografiatua, 3 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-007)

- 1 BAI DALA LATZ ETA ERRUKARRIA,
umezurtzaren bizitz gorria.
Guraso gabe...
Maitasun gabe...
Ludi garratz hau sendakai gabe.
Negargarria...!
- 2 Malko garratzez begiak busti,
jolas goxoak albora utzi...
Iluntasun hau,
ituntasun hau...
Umezurtza naiz! nere kezka hau,
ezin det utzi.
- 3 Neretzat ez da laztan goxorik.
Ez da neretzat bihotz osorik,
besarkadarik,
ezti gozorik...
Neretzat ez da bular berorik
eman didanik.
- 4 Ez da neretzat ogi-zatirik,
neretzat ez da gozagarririk.
Sagar ximurrik...
Gaztain ximelik...
Ikusmen goxo... Aupamen onik.
Lotsa besterik!
- 5 Horra andrea, horra gizona.
Bart ametsetan Jaunan Gotzona.
– Hurbil higandik

- berak esan dit
belarrondora–. Badek oraindik
hik ere Ama.
- 6 – Nola dakizu Ama detana?
– Berak bidali bainauk higana.
Goaztik maitea,
ezagutzera.
Hiri zai ziok, hi, hurbiltzera
berarengana.
- 7 Ator enetxo, luza eskua,
errugabezko loak hartua.
Hain errukarri
hagoan hori...
Zorion-uraz mozteko egarri,
baituk ordua.
- 8 Gaba beltzaren iluntasunak,
kiskurtu ditu mendi-oihanak.
Ez da ahotsik,
izan ez ezik
pizti izuen atzapar-hotsik
izukaienak.
- 9 Igaro ditut iluntegiak,
bide latz eta sasi-tarteak.
mendi-tontorrek
aldatz gogorrek,
sakon-zuloak, bidetxidorrak,
harkaitz biziak.
- 10 Nere bildurren ezkutulari,
adar-soinuaz txirirulari,
Gotzon gidari
lagun delarik
azal natzaio buru-belarri
nere Amari.

- 11 Sukal-zabal [*sic*] ta beroa baitzan,
amatasunez epeldua zan.
Bere besotan
laztan goxotan,
hartu ninuen unetxo hartan,
esnatu nintzan.
- 12 Horra maitasun berdingabea,
sugarrez guri dagon labea!!
Berotasunak...
Goxotasunak...
Malko gozozko osin sakonak
gainez betea.
- 13 Hura tamala izan nuen ba,
esnatutzean loa eginda.
Amarik ez nun,
Gotzona edonun...
Bakarrik nintzan. Zer egingo nun,
ametsa zan ta?
- 14 Luzaro hontan egonagatik
bihotzak bultza zidan barrendik.
Ama ikusi..?
Amakin bizi..?
Zernahi egiten nahi det ikasi
nik beragatik.
- 15 Ametsak amets, min dit egiak,
zirikaz noski *lehengo* bidiak.
Egun argira,
urrun begira...
Sasi-arantzak irudi dira
lozez jantziak.
- 16 Aldatz gogorrek lautoki dira,
Pizti-karraxik bukatu dira.
Abel-marrutsu,

txori berritu,
artzainxoaren oihu baketsu,
bihurtu dira...

17 Egunsentia... Hau goiz-giroa..!
Izarrak diz-diz, urdin zerua.
Ihintz txuriaren
lurrin epelen,
Ama on baten besarkadaren
bila nijoa.

18 Artzai muxurdin sudur-luzea,
txirirulari dator etxera.
Gizon zintzoa...
Nora dijoa?
– Honi jarrai ta ondo dijoa
Arantzazura.

19 Aurrean ditut tinko harkaitzak,
belarrondora ezkila-hotsak.
Hurbil al nagon?
Hara nun dagon,
ikutu *nahiaz* Ama-semeon,
bion bihotzak.

20 Eliz berri ta zabal askoa
harri zorrotzaz gora jaso.
Malkoz bustirik
semeongatik...¹⁰⁴
Arantz-tartaka batean zutik...
Ama gaxoa!

21 Irripar gozoz ezpainenatik,
maitasun txingar begietatik.
Min du bihotzak
nik zu Amatzat
ez hartutzea, Zuk ni semetzat,
hartuagatik.

¹⁰⁴ Jatorrizkoan “semeok gatik” dago idatzita.

- 22 Umezurtz honek Zuri zor dizu.
Hainbat arduraz zaindu bai naizu.
Argi-bidea
arnas berria...
Zuk neri, Ama, detan guztia
eman didazu.
- 23 Gaurtandik zaitut maitagarria
ezbehar danen sendagarria.
Argaltasunen,
herio-unen...
Nahi zaitut Ama... Laztasun danen
bigungarria.
- 24 Arantzazuko Ama Birjina!
Gure erruki zinan antzina.
Jainkoan Ama...
Gizonen ona...
Zeru-lokarri, Zu zera dana,
Ama biguna..!
- 25 Beso-zabalik laztan-jario,
bildu gaituzu behin ta berriro...
Betik eztikor
eta maitekor,
dirudizula usai gozokor
arros-lirio.
- 26 Hor zaude, Ama, ernai begira
Aloña gaindik Euskal Herrira,
betik bulartsu,
ta arduratsu...
Zure semeak sar-nahiaz gartsu
zoriandegira.
- 27 Hala ere, oraindik, Ama, badira
iluntasunez nere gisara.
Bai... Zure hitza

goxoa baita,
txilin zoliaz Zuk dei eginda,
bilduko dira.

- 28 Begiak negar, bihotza lehertu,
zure semeok baikera okertu.

Alde Zugandik
Amarengandik...
Ta bitartean Zu guregatik...
malkotan urtu!

- 29 Esna gaitezen, semeok, gaurkoz
ilundu barik begiak lausoz.

Gora begira,
gure kabira...
Bihotz lehorrok bustiko dira
Amaren malkoz.

- 30 Jaunak hautatu zinun Amatzat,
bere ta gure bitartekotzat.

Maitasun-muina,
bizitzan zaina,
bihotz eztikor sakon biguna...
Erruki gutzaz!!

ARANTZAZU ANDRA MARY (1956)

Maria Paz Ziganda

Eskuizkribua, 2 or. (AranLitArtx: SAR-1956/1, 13-015)

EUSKAL ERRIAN, AMA BIRGIÑA DABILTZ,¹⁰⁵

Ykusi det Naparroko bidean.

Zelai ta mendi tartean-

Aditu du Yruñako kalean,

Nola.

Euskera maitia.

Aipatzen da gure Ama.

Bi ordu badago

Aintxineko itzkuntzak berri

Taupada baten itoka egin du biotzan

Ez da miraria?

Urreko txilintxo bat bezala

bakoitzari esan du:

Karidade maitasuna

Arantzazu-zu.

Andre Mary keñu egin zun ta

Rodrigo, Fatimako iru arrtzayak bezala

biurtzen daude

ygareak - yzar disdiratsu dira.

Yarraitu nai nuke

Amatxo eskariyak -

lagundu Alopeña [?] ykastechera!

Bai gueietari esan

confianza! itxaropena!

Otoiz egunero Agurtza -

¹⁰⁵ Maria Paz Ziganda (1809-1966). Euskeraren Adiskideak elkarteko kidea izan zen, eta Iruñeko lehen euskal eskolaren sortzailea (1931). Atarrabiako ikas-tolak haren izena darama. 1956ko Sariketara bidali zuen olerkitxo hau bere horretan utzi dut, ezer zuzendu edo aldatu gabe, ez ortografia eta ez gramatikaren aldetik... Bego borondate onaren adierazgarri.

Errosarioa
Euskal Erria ez dut ilko
yakintsuak esan.
Bere zandaria, Maria,
arnai ta argi da
Bere biotzan gaude
gaur ta betiko.